VIJENAC

LIST ZA KNJIŽEVNOST I UMJETNOST

BROJ 20 BROJ

SADRŽAJ:

GOD. 1926 GOD.

UREĐUJE DR. FERDO NIKOLIĆ, ZAGREB

„Vijenac" izlazi svakog 2. i 16. u mjesecu. Cijena mu je mjesečno Din 20·—. **Pojedini broj Din 12·—.** Uprava „Vijenca" nalazi se na Prilazu 9. Adresa: Zagreb 6, poštanski pretinac 54. Novac se šalje čekovnom uredu u Zagrebu na br. 34.649. Plativo i utuživo u Zagrebu. Rukopisi se šalju dru. Ferdi Nikoliću, Zagreb 6. poštanski pretinac br. 54. i ne vraćaju se.

VIJENA

Godina IV. U Zagrebu 16. listopada 1926.

DINKO ŠIMUNOVIĆ: ČUDO

Aktovka.

LICA:

Jakov, varoški trgovac.
Anka, njegova žena.
Slavica, njihova kći, »uzeta« djevojka.
Joso, njihov sin.
Marko, varoški načelnik.
Anđa, njegova žena.
Mladen, njihov jedinac.
Neda, varoška usidjelica.
Fra Luka, varoški župnik.
Fra Lujo, žup. pomoćnik.
Doktor Uroš, liječnik.
Petar, vlasnikželj. restauracije.
Luca, sluškinja u restauraciji.
Varošani i varoškinje.

PRIZOR I.

Ljeto, predvečer. Nutrina željezničke restauracije. U sredini vrata, koja vode na peron, a sa svake strane po jedan veliki prozor. Kroz tê, širom raskriljene otvore, vide se dijelovi duga, još neprostrta stola. Nadesno mala, zatvorena vrata. U restauraciji nekoliko omanjih, napravljenih stolova. Za jednim od njih sjede Jakov i Anka, a do njih čas stoje, a čas šeću Neda i Mladen.

Anka *(čuvstveno)*: Dakle, naša Slavica ipak dolazi... Do pô sata, mi ćemo je vidjeti i zagrliti!... Drâgo moje dijete!

Neda *(koketno gledajući Mladena i hladeći se lepezom)*: Napokon!... Meni je bilo dodijalo amo se kotrljati po ovoj vrućini!

Mladen *(nervozno)*: Svaki dan smo čekali pa ništa! Poslije mjesec dana, eto i Slavice i Jose i fra Luke. *(Veselo trljajući ruke)*: Eh, Slavica dolazi!

Jakov: He, he, he!... Slavica uistinu dolazi — no kako?... Je li se u tome Lurdu dogodilo čudo pa je ozdravila, ili je onakova ista kao što je i pošla?... To još ne znamo, pa je bolje ne veseliti se.

Mladen: A ja se, eto, radujem, jer ne želim drugo, već da se živa povrati!

Neda *(pakosno)*: Mogla je pisati, što je od nje, a ne ovako!

Anka: Pa znaš, da ne može: bile su joj klonute nesamo noge, već i desna ruka.

Jakov: Onda, to znači, da nije ozdravila.

Neda: Znači, da se nije dogodilo čudo!... Ja nisam nikada vjerovala, da će ozdraviti. *(Mladenu)*: Umiri se! Znaš li, što je rekao fra Luka: Glavno je pokornost volji božijoj...

Jakov: Barem Joso ili fra Luka mogli su nešto javiti.

Anka: Lurd je daleko! Bog zna, kud su zalutala njihova pisma... A fra Luka je brzojavio: — Molite se i nadajte, Djevica je moguća!

Jakov: He, he, he!... Nadajte se!

Neda: A za tim drugi telegram: — Dolazimo popodne večernjim!... i ništa više.

Mladen: Bilo kako bilo, ja sam zadovoljan vidjeti Slavicu kakovu sam je i dosada viđao! Dosta mi je gledati one lijepe oči, milovati svilenu kosu i slušati njezin tihi, mili glas... Pa neka je uzeta... neka ne može ni rukom ni nogama da miče... pa neka je treba vozati u kolicima kao dijete... ja ću s njome biti sretan i zahvaljivati Bogu!

Jakov: Vjerujem ti, jer sam vidio... Tako je sada, ali kasnije?

Mladen: Čudim se, kako ne možete razumjeti, što je prava ljubav!

Neda: Nikakova ljubav ne traje zauvijek! Imala sam i ja vjerenika, pa me je ostavio...

Anka: Govorila si, da si ti njega ostavila.

Neda: Svejedno! Ja sam ga zaboravila, kao da ga nikad nije bilo... *(Gledajući u Mladena, uzdiše pa čeznutljivo)*: Sada je u mome srcu drukčije!

Mladen: Moja ljubav ne će nikada prestati. Ja sam jedinac, a mi smo, po volji božijoj, imućni. Slavica može imati sve, što zamisli. Svega ću se odreći, ali nje ne mogu.

Jakov: Da, bogati jedinac!... Baš zato, ni Marko ni Anđa ne će pristati na vjenčanje, ako Slavica ne ozdravi. Njima treba zdravih potomaka, da naslijede baštinu i staro, porodično ime.

Neda: A što nisu činili?... Koje sve doktore nisu zvali i kuda je nisu slali?... Ako sada Lurd ne pomogne, od toga nema ništa!

Anka: Muči!... Ne će biti uzalud naše molitve i svete mise! U zadnje doba toliko se mirakula dogodilo u Lurdu, pak bi bilo čudo, da se ne bi dogodilo čudo!

Jakov: No, ako sve bude utaman? Pa kakova bi to onda i bila ženidba!

Anka: Šuti! Ti si joj otac i ne govori budalaštine!

Tako je, gospođo! Samo neka se

PRIZOR II.

o, Anđa i fra Lujo.

dan, naši!

i nas!

ka, Mladen i Neda *(brzo* *a):* Dobar dan!

o: Već ste ovdje? *(Gleda u sat):* minuta, pak će i oni: naš župnik, a i vaš sin Joso. Sretna će nam biti !

ov: A kò to može znati!... Javili su: lazimo! i ništa drugo.

Fra Lujo *(ozbiljno):* Zašto vi ne bi božijoj Providnosti pustili nekoliko dana... nekoliko sati... nekoliko minuta, pa da vas tim više iznenadi i obraduje?

Neda *(zlobno):* To je fraza iz Manzonijevih »Vjerenika«!

Fra Lujo *(k. g.):* Istina!... Ali vjerenike je Providnost božja na koncu ipak združila!

Anka *(fra Luji):* Dakle... Vi znate nešto?

Fra Lujo: Ne znam ništa! Jedino, srce mi kaže, da će sve biti dobro!... Vjerujte, jer vjera i brda miče!

Mladen: Meni bi bilo najdraže, da su je liječnici ozdravili.

Fra Lujo *(strogo):* Pa znaš, da nisu mogli... Ne huli Boga!

Neda: A gdje je doktor Uroš?... On se toliko interesira za Slavičino zdravlje!

Marko: U rudniku, dogodila se nesreća! Jedan čovjek mrtav i nekoliko ranjenih, pa je morao odmah tamo.

Anđa: Rekao je, da će se žuriti i vratiti još prije noći.

Jakov: Bijedni ljudi... Što mi je žao!

Marko: Meni je i teže: ovo je treća nezgoda, otkad sam načelnik! Već opozicija govori, da sam i tome kriv!

Fra Lujo: A jesu li ispovjeđeni?

Jakov *(zlovoljno):* Pa nas pitaš!... To su tvoji posli.

(Kroz vrata i prozore vidi se kako Petar i sluškinja Luca na peronu hitro prostiru bijele stolnjake, donose tanjure, boce, čaše, jedala i vaze pune cvijeća. Neko vrijeme svi šute i gledaju, što se tamo radi).

Marko: A što se ono spravlja? Ili će kakovi izletnici k nama?... Općini nije ništa javljeno.

Fra Lujo: Gospodine načelniče, nešto će biti! Kò na onaj stô zasjedne, ne će ostati gladan... A smještaju vani radi sparine.

Anka: Dakle, Vi ipak nešto znate?

Mladen: Da nije kakova oproštajna večera?

Anđa: Da nisu čiji svatovi?

Jakov: Ili se ne bi znalo!

Fra Lujo: Večeras će se proslaviti nečije zaruke! Velik je ovo dan!

Neda: Čije... čije... čije zaruke?

Fra Lujo: Još se ne zna! Samo... ja tako mislim!

Neda *(korači prama izlazu):* Idem pitati!

Fra Lujo *(ustavlja je):* To nikako!... Ne valja zavirivati u svačiju torbu... Doznat ćemo!

Jakov: Pa nije nam ni stalo! Kod nas gotovi se večera našim putnicima, pa, ako hoćete, i za sve vas.

Fra Lujo: Hvala!... Čini mi se, da će ta vaša večera ostati za sjutra! Mi ćemo ovdje slaviti, neka cijeli varoš gleda i neka se raduje!

Anka *(uzrujano):* Eto, rekla sam, da Vi nešto znate!

Fra Lujo: Ne znam ništa... Sve će se vidjeti i sve čuti!

(Izdaleka čuje se zvižduk lokomotive. Kroz vrata i prozore vidi se, kako na peron žurno dolaze varošani i varoškinje).

Mladen *(skačući):* Evo ih!

(Svi se dižu i polaze k vratima).

Fra Lujo: Niti makac!... Ja ću ih pričekati i dovesti ovamo... Molim vas, Bogu i meni za ljubav!

Jakov: Što je to? Zašto da ne izađemo?

Fra Lujo: Jer je tako bolje!... Ni makac! *(Viče):* Luce, užeži svjetiljke!

PRIZOR III.

Luca *(dotrči otirući dlanove):* Evo me, oče Lujo!

Fra Lujo: Brzo užeži svjetiljke!

Luca: Pa, još se vidi!

Fra Lujo: Užeži, kad ti govorim!

Luca: Hoću, samo ne znam... *(Nešto mrmlja te užiže velike petrolejske lampe).*

Mladen: Mene obuzima nekakav strah!... Drhtavica mi je u svemu tijelu! *(Vadi cigaretu i šetajući zapuši).* Što će ovo biti?...

Neda *(idući za njim):* Ne boj se!... Ja ću biti kod tebe!

(Vlak sopće, škripi i ustavlja se, ali se ne vidi. Fra Lujo maše na sve rukama, da ostanu i da miruju, pa žurno izlazi na peron).

PRIZOR IV.

(Ulazi najprije fra Lujo i Joso, pa stanu kraj vrata. Vidi se, kako fra Luka nešto govori Slavici. Zatim Slavica hitrim koracima graciozno doskakuće u restauraciju, pa veselo i smiješeći se, gestikulira rukama. Svi prijašnji stoje nepomično, zapanjeni, a onda Jakov i Anka pa Marko i Anđa, u afektu, nerazumljivo kriknu, i raširenih ruku zakorače prama Slavici. Mladen ostaje, čvrsto se podupire jednom rukom o stô, drugom o stolac, a do njega stoji Neda, dlanom na njegovu ramenu. Petar, vlasnik restauracije, dolazi k njima i promatra, što se događa.

Fra Luka i fra Lujo brzo se postavljaju između Slavice i njezinih roditelja da se ne sastanu i ruke šire).

Fra Luka: Čekajte!... Najprije uzdignite svoja srca i svoje oči k Bogu i zahvalite mu, što je odabrao baš Vašu kćerku, da postidi neprijatelje svoje: onê, koji niječu Lurdska čudesa!

Anka *(potresena):* Zašto nam niste javili?

Fra Luka: Neka bude veće iznenađenje! Javio sam fra Luji, i to je dosta. On je i varošane sakupio, neka se dive milosti, što vam je ukazana!... Uzdignite oči i srca k Bogu!

(Svi duboko uzdahnu i opet nastoje prodrijeti k Slavici).

Fra Luka: Ne još!... Neharnici!... I ne pitate, kako se dogodilo ovo čudo? Neka vam Slavica rekne! *(prama Slavici):* Govori!

Slavica *(živahno):* Majko, oče,... i svi drugi, što me slušate!... Čim smo došli u Lurd, dočekaše nas dva popa i jedna »sestrica«, te oni i fra Luka povedoše me u nekakovih liječnika... Ti su me liječnici pregledali te pismeno izjaviše, da je moja bolest — neizlječiva! *(Prama fra Luki):* Je li ovako?

Fra Luka: Jest! Ali nisi trebala reći: »nekakovim liječnicima«, nego: »najglasovitijim liječnicima«!

Slavica: Zareklo mi se!... Povedoše me najglasovitijim specijalistima, koji su rekli, da je moja bolest neizlječiva... Ali je moje uzdanje bilo veliko!... Kad je nastala večer, okupali su me u »piscini« i, još onako mokra, stanem gledati procesiju, u kojoj su bile na hiljade ljudi!... Noć tamna, a u rukama tisuće i tisuće svjetiljaka!... Pogledala sam prama Nebu, uzdahla, pa i tamo vidjela nebrojene zvijezde na crnom nebu i vjerovala sam, da je Bog svemogući!... Sve to mnoštvo pjevalo je: neki su molili, a neki zahvaljivali na ozdravljenju.

Fra Luka *(nestrpljivo):* A onda?... Što je onda bilo?... Reci!

Slavica: Onda se preda mnom ukaže hrpa biskupa svi u zlatnim odorama i mitrama na glavi... Jedan je od njih nosio Svetotajstvo, koje je među stotinama voštanica blistalo kao sunce!... Oh, to je bio raj na zemlji!... Svi, što su bili kod mene, prostriješe se na tle i zavapiše, a meni kroz tijelo prođoše nekakovi trnci... Odmah sam oćutila, da mogu iz nosiljke ustati, pa uistinu skočim!

Joso: Vidio sam i ja!... Skočila si kao vjeverica, kao da nikad nisi uzeta bila!

Fra Luka: A svijet oko tebe?

Slavica: Kao da je poludio!... Viču, skaču, padaju na koljena, a neki pokazuju prstom i mene i moju nosiljku... Tada još jače u meni zastruji krv, radost i snaga, pa uđem u procesiju, odmah za Svetotajstvom! Kud smo god prolazili, miris, vapaji, pjesme zahvalnice i suze!

Fra Luka: A onda?

Slavica: Ne znam više! Kò bi sve pripovjedio...

Fra Luka: A sjutradan?

Slavica: Sjutradan smo pošli kod onih istih liječnika. Oni su me opet pregledali, našli me potpuno zdravu i pismeno to potvrdili... Eno svjedodžbe u fra Lukinu džepu!

Fra Luka: A sada?... Sada i poslije duga, naporna puta?

Slavica: I sada sam kao ptičica: sve bi letjela i skakutala!

Fra Lujo: Eto vam čuda!... Neka i slijepi progledaju!

Fra Luka *(prama varošanima, što su okupljeni kod vrata i na prozorima):* Jeste li čuli i vidjeli sve ovo?

(Varošani i varoškinje: Živio naš fra Luka!... Svi ćemo za tobom i u vatru i u vodu!... Ne ćeš od nas ni poslije sn ga ćemo te pozlatiti!).

Fra Luka *(prama varošan* Boga, a ne mene!

Petar *(skidajući kapu):* Ti snik! Da nije tebe, ništa ne bi bil

Fra Luka *(prama onima* A sada... možete se zagrliti i polj

(Jakov, Anka, Marko i An da, grle se i ljube najprije sa Slavi da sa Josom. Mladen, u predaš stoji kao prikovan i ne progovara. Svi g đeno gledaju.)

PRIZOR V.

Slavica: A gdje je moj Mladen? *(Hitro i koketno prilazi k njemu):* Evo tebi mene, nove i preporođene!

Fra Luka *(pokazujući Slavicu):* Sjeti se, Mladene, kakova je bila prije Lurda, a kakova je sad!

Mladen *(uzmičući):* To nije Slavica!... To je čudovište!... To je prikaza!...

Jakov i Anka, pa Marko i Anđa *(Mladenu, gotovo u isti čas):* Ne budali! Zagrlite se i poljubite!

Mladen *(još dalje uzmičući):* Ne smijem se taknuti!... Njezino je tijelo posvećeno!... To nije Slavica!

Fra Luka: Vi se ipak možete vjenčati, pa živjeti kao muž i žena! *(Smijeh među varošanima, te ih fra Lujo kuša potjerati s vrata i s prozora, da ne slušaju).*

Mladen: Ja to ne mogu!... Neka pođe u koludrice!

(Varošani i varoškinje opet se podmuklo cerekaju).

Anka: Kakve koludrice?

Anđa: Zašto u koludrice?

Slavica: Što je tebi, Mladene?... Ja sam, evo, živa i zdrava, a nisam prikaza! Daj mi ruku!

Mladen: Nikako!... *(Okreće glavu i pilji u kut sobe):* Vidim onu moju Slavicu, kad bih je dovezao u baštu!... Sjene orahova lišća trepere joj na blijedom lišcu... Ona sjedi u kolicima tiho, smiješi se milo kao anđelak, i sve u mene gleda!... U njezinim spokojnim očima odrazuje se i vrt i nebo, kao u dubokom, plavom jezeru... a sad?

Fra Lujo: Saberi se, Mladene!... Nju je Gospa Lurdska preporodila!

Mlađen: Onda je čudovište!... Onda je posvećena!

Marko: Zagrli je i poljubi, pak ćeš osjetiti, da je cura od krvi i od mesa, kao i sve druge!

Anđa: Sina će ti roditi, a nama unuče!

Mladen: Ništa ne razumijem!... To nije Slavica!

Anka: Čudna li stvora!... Nemoćnu je djevojku htio, a zdravu ne će!

Fra Luka *(Mladenu):* Budalo! Odbijaš milost božiju i sreću, koju ti šalje!

Mladen: Ubijte me, ali ne mogu... Barem za sada ne mogu!

Neda: Eh, pa kad mu srce ne da, zašto ga silite? Ne će, pa ne će!

PRIZOR VI.

(izlazi na p e r o n i odmah se žurno
podo, sve je pripravno ... Večera je

Kakova večera?
'a koga večera?
nismo naručili večeru.

jo *(svečano):* Gospođe i gospo-
je fra Luka javio čudesno Slavičino
je i preporučio, neka ovo držim kao
dok ne prispiju iz Lurda.

Luka: Zato da bude veće iznenađenje
radost!

ra Lujo: Naručio sam gospodsku večeru,
se proveselimo rad ozdravljenja vaše kćeri ... A i zato, jer sam se nadao, kako ćemo večeras obaviti formalne zaruke *(prama Jakovu i Anki)* vaše Slavice *(zatim prama Anđi, Marku i Josi)* i vašeg sina Mladena ... Naručio sam u našeg Marka, na otvorenu, neka svak vidi čudo Milosti božje i našu radost!

F r a L u k a: Proslavit ćemo sretan povratak, a u nedjelju, što prva dođe, odat ćemo hvalu Bogu u svetome hramu Njegovu! *(Jakovu i Anki):* Nadam se, da tom prilikom, ne ćete zaboraviti našu crkvu!

J a k o v: Nikako je ne ćemo zaboraviti ... Odmah sjutra, doći ću radi ovoga posla k Vama!

M a r k o: Gospodo, ako se večera ohladi ili pregori, ja nisam kriv!

J o s o: Marko ima pravo! ... Ljuto sam ogladnio! ... Hajdemo na večeru kad je gotova!

S l a v i c a *(nježno):* Mladene, dođi s nama ... i ako me ne ćeš!

M l a d e n: Oprosti, ali mi se ne da ...

S l a v i c a *(uvrijeđena, prkosno):* Hajdemo! ... On me nije nikada ljubio ... a i ne treba mi!

M a r k o: Dođi Mladene, ne budi dijete!

A n đ a: Sinko dragi, nemoj, da ti se čeljad smiju!

A n k a: Meni za ljubav!

M l a d e n *(tvrdokorno):* Ne mogu! ... Pustite me ovdje, neka se saberem!

N e d a: Pustite ga, neka razmisli! ... Sve je ovo tako neobično i zagonetno!

(S v i, jedno za drugim, razgovarajući i gestikulirajući, odlaze na peron, o s i m N e d e, koja ostaje uz M l a d e n a).

PRIZOR VII.

N e d a *(sjedajući kraj Mladena, laskavo i povjerljivo):* Jedinâ ja tebe razumijem!

M l a d e n: To vidim ... Hvala ti, Neda!

N e d a *(radosno):* Dakle? ... Što sada misliš? ... Što si odlučio? ...

M l a d e n: Meni nije ništa drago, što se p o č u d u događa, pa bilo to i najbolje! Strašim se o n o g svijeta! ...

N e d a: Kako smo istog mišljenja! ... Znaš, Mladene, jedamput, kad sam bila malena djevojčica, zaželjela sam u Boga mnogo, mnogo novaca! ... Mnogo zlatnih novaca, da svoje roditelje obradujem!

M l a d e n: I ja sam, nekad, to zaželio!

N e d a: Vidiš, kako smo i u ovome iste misli! ... Nego kasnije, kad sam na razum došla, razmišljala sam ovako: ... Da mi je Bog uslišao molbu i kad sam zavapila, da je i s t i č a s i n a m o j e o č i, pravo s n e b a, pala meni pred noge golema kesa puna dukata ... promislila sam: bih li je bila uzela ili ne bih?

M l a d e n: Ja je ne bih uzeo!

N e d a: Eto vidiš! Ne bih je uzela ni ja! ... Bojala bih se!

M l a d e n: I ja se bojim svega, što nije naravno.

N e d a *(približujući mu se, nježno):* Eto, kako se razumijemo ... Ja bih tebe uvijek, uvijek razumijevala!

M l a d e n *(odmičući se):* Hvala ti! *(Za tim, gledajući na peron):* Eno doktora Uroša!

N e d a: Vidim ga i ja! ... Vratio se!

PRIZOR VIII.

(Kroz vrata i prozore vidi se, kako na peronu još uvijek donose jela i pića i kako večeravaju o n i, što su prije bili u restauraciji, pa još n e k i v a r o š a n i i v a r o š k i n j e. D o k t o r U r o š pozdravlja se i s nekima rukuje; nude mu čašu, i o n pije. F r a L u k a se diže iza stola pa izvodi S l a v i c u, koja gracijozno miče rukama i nogama, a j e d n a v a r o š k i n j a daje joj maramu. Odmah se začuje z b o r t a m b u r a š a, kako udara živahan ples. S l a v i c a, s maramom u rukama, pleše i gleda u restauraciju, gdje su M l a d e n i N e d a).

N e d a: Ne čini li se i tebi, da je sve, što oni tamo rade, kao neko komedijašenje! ... Pravi cirkus!

M l a d e n *(kao za se):* Oh, kako je lijepa ... kao ptičica na grani! ... Samo da nije onog — č u d a!

N e d a: Što to govoriš? ... Kò je ptičica?

(M l a d e n ne odgovara, već gleda Slavičin ples na peronu i sluša živahan pljesak, što se tamo čuje ... Vidi se, kako f r a L u k a hvata d o k t o r a U r o š a ispod ruke i nešto mu živahno govoreći, vodi ga na vrata restauracije. Tu se zaustavljaju, a f r a L u k a mu i dalje govori, i d o k t o r U r o š glavom potvrđuje).

PRIZOR IX.

F r a L u k a *(s vrâta, glasno, no šaljivo i smiješeći se):* Eno Vam tamo jednoga ludog pacijenta! ... Molim Vas pregledajte ga i, ako bude moguće, vratite mu razum!

D o k t o r U r o š: Ne starajte se i budite mirni ... Ja već znadem što je njemu!

(F r a L u k a vraća se u društvu na peronu).

PRIZOR X.

D o k t o r U r o š *(dolazi k Mladenu i Nedi, veselo i smiješeći se):* Dobar večer!

N e d a *(koketno):* Dobar večer, doktore — klanjam se!

M l a d e n *(žalosno i suho):* Dobar večer! *(Od ovog časa puši cigarete sve jednu za drugom).*

D o k t o r U r o š *(Mladenu):* Dakle, jesi li zadovoljan i veseo?... Čestitam!

M l a d e n: Na čemu?

D o k t o r U r o š: Pa što ti je Slavica ozdravila!

M l a d e n: Pa... nije ozdravila kao što se ozdravlja! Dogodilo se čudo!

N e d a: Jest — veliko čudo!

D o k t o r U r o š: I zato je ne ćeš?

M l a d e n: Stvar je ovo tajnovita, strašna stvar!... Meni se njezino tijelo čini, kao nešto u m j e t n o sačinjeno... nešto otajstveno... Slično, kao kad se na riječi svećenikove kruh i vino pretvaraju u pravo tijelo i pravu krv...

D o k t o r U r o š: Ta ti poredba ne valja!

M l a d e n *(još vatrenije):* Pače i više!... Ovo pretvaranje ne vidim, jer kruh gledam kao kruh, a vino kao vino... ali ipak ćutim strahopočitanje prama Svetotajstvu!

N e d a: I meni je baš tako!... Kad sam večeras poljubila Slavicu, oćutila sam n e k u h l a d n o ć u, neki č u d n i m i r i s, kao od bića s o n o g a s v i j e t a!

D o k t o r U r o š: Vi ste jedna histerična baba!

N e d a *(uzrujano):* Molim, doktore... što mislite reći?

D o k t o r U r o š: Ništa drugo, nego što sam već rekao!

M l a d e n *(kao da i nije čuo, što razgovaraju):* Vi znate, kakova je bila Slavica: nije mogla ni rukama ni nogama da miče, a sada igra kao vjeverica!

D o k t o r U r o š: To je istina, kao što je istina, da si ti budala!

M l a d e n: Istina je, da može plesati, ali ja nisam budala!... Moram vjerovati svojim očima!

D o k t o r U r o š: I treba da im vjeruješ, ali svome mozgu ne trebaš vjerovati.

N e d a: Strašan je danas jezik u Vas, doktore!

M l a d e n *(Urošu):* Vi znate moga psa bîću?... i kako je inteligentan?

D o k t o r U r o š *(smiješeći se):* Znadem! Svakako je inteligentniji od tebe... Pa što onda?

M l a d e n: Jedamput, gledajući mu u one pametne oči, pomislim: — A što bi bilo, da on sada progovori, kao što kršteni ljudi govore?... I na samu tu pomisao, uhvatio me je čudan strah!

D o k t o r U r o š: Ti si, moj dragi, neurasteničan i treba da se liječiš!... Pa, što bi ti učinio, da je progovorio tvoj pas?

M l a d e n: Odmah bih ga ubio ili bih negdje pobjegao, da ga više ne vidim!... Eto, nešto slično osjećam i večeras!

D o k t o r U r o š: Ti previše pušiš, a možda i mnogo piješ, kad ti takove misli u glavu dolaze... A znaš li, što bih ja učinio, kad bi progovorio m o j p a s? *(Smiješeći se):* Vodio bih ga po svijetu i kroz kratko vrijeme, stekao bih milijune!... Eto, što bih ja učinio!

N e d a: Samo tako govorite, a i Vi bi se prestrašili!

M l a d e n! Svak se straši onoga, što je vrhunaravno! Dogodilo se čudo, i ja se Slavice bojim... Ne bih s njome legao u isti krevet, pa da mi davaju sve, što se očima može pregledati!

N e d a: Ne bih ni ja!

D o k t o r U r o š: Znam, da Vi ne bi, jer ste žensko. Ali, ja bih, samo da nisam ovako star.

N e d a: Nemojte činiti da se rumenim! *(Stavlja maramu na lice).*

D o k t o r U r o š: Nuti nje!... A ja mišljah, da ste Vi davno prestali rumeniti se... No, ostavimo šalu! Svi govore: — Čudo, čudo! a Slavičino ozdravljenje nije nikakovo čudo, nego posve obična stvar.

M l a d e n: Doktore, ne govorite mi tako, nisam dijete!... To je pravo, pravcato čudo!

D o k t o r U r o š: A znaš li ti, što je čudo?... Čudo bi bilo, kad bi čeljade, kojemu su odrezane obje noge, zamočili u onu vodu, a izvadili ga s potpunim i zdravim nogama... Ili, kad bi čovjeka, n e s l i j e p a, nego kojemu su oči kakvom operacijom i z t e m e l j a i z v a d i l i, polili lurdskom vodom i on da o d m a h dobije p o t p u n e, z d r a v e o č i... To bi bilo p r a v o č u d o!

M l a d e n: A ovo nije?

D o k t o r U r o š: Bogme da nije!... To bijaše neka, dosad malo poznata, živčana bolest. U Lurdu je, od svijju onih religioznih obreda... od njezine vjere i nade, u Slavici nastao spasonosni živčani potres, od koga je ozdravila. Hipnoza, sugestija, autosugestija...

N e d a: Pa, sami ste govorili, da ona može ozdraviti samo po čudu!

D o k t o r U r o š: Istina! Rekao sam, da može ozdraviti samo u Lurdu, i da će se dogoditi čudo, Da nisam tako govorio, ona ne bi imala ni vjere ni nade, pa ne bi ni ozdravila... Zapravo, ozdravio sam je — ja!

M l a d e n *(nepovjerljivo):* Dakle, ona se preporodila sasvim naravno, a ne po čudu?

D o k t o r U r o š: Ja sam liječnik i prijatelj tvoje porodice, pak ti na poštenu riječ kažem, da je p r i r o d n o ozdravila, kao što i drugi ozdravljaju.

M l a d e n: Dakle je to ona ista, istacata Slavica?

D o k t o r U r o š: Ista, istacata!... Od istog mesa i od iste krvi, stvorena, da grli i da ljubi!

M l a d e n: Sasvim... prirodno?

D o k t o r U r o š: Tako prirodno i bez mirakula ozdravljenje, da joj se može povratiti ista nemoć.

M l a d e n: *(veselo skače na noge):* Dakle, tako naravno ozdravljenje, da može opet oboljeti kao i prije?

D o k t o r U r o š: Dakako! A to će se, valjda i dogoditi!

M l a d e n: Zovite je ovamo, da je zagrlim!... Noge su mi od uzbuđenja klonule, pa ne mogu hodati!

D o k t o r U r o š *(odlazeći):* Čudnovato je srce ljudsko!... Mladen se raduje, što mu ljubljena djevojka može da iznova oboli!

N e d a *(odlazeći na desno prama malim vratima, ogorčeno):* Kako neka čeljad brzo mijenja svoje mišljenje!... Kako su rijetki pravi karakteri!... Pfuj! i medicina!

PRIZOR XI.

Poslije nekoliko žamora i komešanja na peronu, doktor Uroš *vraća se sa* Slavicom *ispod ruke, a svi drugi s punim čašama za njima.*

Doktor Uroš: Živjeli vjerenici!... Sretni bili!

Svi: Živjeli i sretni bili!

Mladen: *(brzo korači prama Slavici, grli je i ljubi, a zatim):* Pa ona je živa, zdrava... i slađa nego ikad prije!

Anka: Nego, što si mislio?

Fra Luka: Dogodilo se novo čudo!

Fra Lujo: Naša Djevica Lurdska ozdravila je Slavicu, a doktor Uroš ozdravio je Mladena!

(Dotrči Marko *s tri pune čaše pa ih redom daje* Slavici, Mladenu *i* doktoru Urošu. Svi *se kucaju i piju. Zatim pjevaju »Na mnogaja ljeta«, a tamburaški zbor prati njihovu pjesmu!)*

ZASTOR

V. GOLENKO

AUGUST CESAREC: ĆUK U NJENOME DUPLJU

(NASTAVAK.)

Nešto teže mogao se smiriti u mislima na svoj susret s Daždevnjakom. Uopće je kolebao o tom, a bilo je u tom kolebanju i sumnje u smislenost tog polaska, i odvratnosti spram Daždevnjaka, a i uporne neke tjeskobe: ne će li se taj susret, ako Daždevnjak ipak šta dozna od sestre Irene, pretvoriti opet u neku svađu? Ali baš to, ako dozna, nije li najveći razlog, da sam pođe k njemu; bolje je to nego da bude istom pozvan, a tako će najbolje pokazati, da mu je savjest čista! No i bez obzira na to, tjeskoba se ticala i nečeg drugog, onog suštinskijeg razloga, radi kojeg mu je sinoć palo na pamet, da pođe do Daždevnjaka. Vojni poziv, na koji je sanatorijska uprava trebala da s potvrdom o njegovoj bolesti odgovori na njegovu vojnu komandu, bila je samo izlika za taj susret s Daždevnjakom. To bi uopće bio prvi njegov susret s tim čovjekom poslije nedavnog njihovog sukoba, i prema tome za nj sama prva i najzgodnija, jer ničim nenametljiva prilika, da se s Daždevnjakom još jedamput porazgovori o svom zdravlju, te najmjerodavnije provjeri stalno asistentovo uvjerava-

nje, da tad Daždevnjak nije mislio baš sve tako ozbiljno, kako je to on sam sebi uobrazio dosad. No ako ostane i opet sve pri istom? Toga se još najviše bojao Ožbolt, jer on je još od sinoć ostajao pri odluci, da odsad, kako je to činio i u početku, svu pažnju opet obrati na svoj oporavak. No najbolja je možda čista situacija, i tako se odlučivao, da ipak pođe do Daždevnjaka, i zato je sad, sjedeći tu, s nestrpljenjem iščekivao šum Daždevnjakovih kola.

Tako je prolazilo vrijeme. Pacijenti su se ispred sanatorija, a skoro sasvim i s verande, razišli kud koji, te je još osim onih na verandi bio gdjekoji samo još na ležaoni prve klase. No župnika više nije bilo. On je odsmucao sigurno u svoju sobu, no prije toga Ožbolt ga je vidio još s Gasom. Obojica kao da su pogledavali baš njega, ili to možda na cestu? Ostavši sam, i nastavivši da nekako nervozno šetkara po terasi, Gas je, s dalekozorom o boku, pogledavao uistinu baš spram ceste. Je li to i on iščekivao Daždevnjaka radi tužbe protiv komite? Ništa više nije Ožbolt čuo, a nije za to ni imao prilike, da bi Gas još ostao bio kod svoje prijetnje. No činilo mu se to nevjerovatno naročito po tome, što bi za to tad, stanujući s Gasom, svakako morao da zna komita, pa bi onda iz opreza bio tu negdje u blizini, a njemu naprotiv, nigdje nije bilo ni traga. Uostalom i sam se Gas, Ožboltu podjednako kao i sinoć odvratan, najednom stao da udaljuje spram Daždevnjakovca; s te strane dakle vjerovatno više nije prijetila bura!

Ipak se druga, za nj sama važnija sumnja stala da uvlači u Ožbolta, no i izmakla mu se pažnji, jer s druge se strane, sa ceste, na kojoj su prije nestali planinari, vraćala grupa pacijenata. Među njima bila je i Marija, ali bez Malčića. Vukli su se svi nekud spram ležaone, govorili nešto, da se iz daljine već čuju kola, sigurno Daždevnjakova. Marija ga je spazila tu, nije pokazivala nikakve namjere da mu priđe.

— Sigurno se bojala.

Sam se Ožbolt uostalom odmah odvrnuo od nje, no sad to i zato, jer je nedaleko sebe ugledao Jančeka. Janček se popeo po putu, koji je niz sanatorij vodio do praonice rublja, pod pazuhom je i nosio nekakav zamotuljak, sigurno s rubljem, i, pjevušeći, spustio se upravo na Ožboltovu klupu, tužeći se radi vrućine.

— A i tebi je, čujem — posmijehnuo se obješenjački — bilo jučer jako vruće! Je li tome i Marija malo kriva —? — upio je palac u usta, pa se nacerio, podžmirnuvši i kimnuvši glavom. — Meni to možeš reći!

Riječima samo doduše, ali također prosto, Ožbolt se iskesi na nj ljut, no odmah to sve i prezre. Čim je ugledao Jančeka, sjetio se, što je htio da govori s njime još sinoć, tren se još doduše kolebao, no ipak reče već pomirljivije:

— Držim, da niste tako glupi, pa ono marše uzimate ozbiljno! Ali ja bih o nečem drugom htio da govorim s tobom, Janček! Ti si sinoć nabacio, da si, tražeći po dupljima ćuka, našao u jednom mjesto ćuka gubu, hoćeš li mi pokazati, gdje je to bilo?

Sinoć je Ožbolt baš po toj gubi zaključio, da bi se tu moglo raditi o onome duplju, u kome je Marija sakrila otrov. Zato je najposlije govorilo sve, prije svega to, da mu je o čovjeku, koji je već bio pred tim dupljem, Marija saopćila upravo poslije toga, kako je bila u društvu s Jančekom, a najposlije i to, da se ona baš u čas, kad je Janček počeo da govori o toj gubi, oglasila sa svojim pitanjem o telefonu; tada je to bilo baš tako, kao da je Jančeka htjela smesti da ne govori dalje! A i ko bi s tom smiješnom razlikom mogao da pravi tolike šale i Mariju nasmije nego li samo Janček?

Janček je međutim napravio sad bezazleno, gotovo blesasto lice, no kesio se i dalje.

— Duplje! Ima ga svaka. Samo treba da zahvatiš rukom, pa nađeš odmah gubu, koja se zapali! Samo pazi, da ne izgoriš, haha! No ćuka sam ja zbilja tamo tražio — uozbiljavao se odjednom, čak i poblijedio, čemu međutim sigurno nije bilo razlog Ožboltovo negodovanje. U isti pak tren je i teško predahnuo, uhvatio se za trbuh, no ipak još govorio dalje — ali mjesto da smo ga svi zajedno ulovili, dobili smo noćas u posjete još i sovu! Drugog kandidata za ratni sud, samo je to ražanj bez zeca! — ustao je nekako zgrčen, no iscerio se opet — A šta će to tebi?

— Pa reći ću ti, kad me tamo odvedeš! — upitno ga je motrio Ozbolt, i sam se pokušao osmijehnuti. — Radi se o jednoj šali, nasmijat ćemo cijeli sanatorij!

— Šali? — ko ne vjerujući pogledao ga je Janček, no u isti se mah zgrčio još više, ruke pustio niz trbuh, stajao tako nešto ko osluškivajući u sebi samome, strašno komičan u licu. — No to sad, čini se, nije samo šala! — maknuo se naglo, sav sijevnuo u licu. — Čekaj, vratit ću se sigurno za tri kile lakši! — kliknuo je još zanosno i, uštrkljavši se poput jogunastog ždrebeta, dao se na veselje bližih opet pacijenata, u trk spram zgrade sa spavaonicama.

Tako je bilo kao da je pobudalio, no Ožbolt je, kao i ostali, razumio, šta mu je bilo i čemu se nadao, pa se i sam morao da osmijehne. U nepravi je to čas doduše došlo, no i svejedno! Sam je brzo izgubio volju da govori s njime dalje, o čemu je počeo. Tmurnije misli o samome sebi natisnule su mu se na dušu; očito naime pod uticajem tog razgovora o ćuku stalo mu se u duši polako da otkriva koješta od onog što mu je u njoj dosad, poslije sinoćnje groznice, ostajalo zamuljeno i zaboravljeno. Tako mu je sad naglo bljesnula uspomena, kako mu se tad u haosu svega misao na ćukovu i svoju strast splela s mišlju na svoju vlastitu smrt, smrt, kojoj je navjestitelj baš ćuk! Ah, besmislica, — umirivao se sad svjesnije no sinoć — ista je to bila besmislica kao i onaj poriv, odnosno i tumačenje poriva, da za danas pozove ovamo ženu! Sve je to bilo grozničavo, i u groznici sve samo besmisleno buncanje! Pa to su sad još samo blijede posljedice! — odrine to Ožbolt od sebe, odrine to lakše, što ga je u isti čas zaokupilo već nešto drugo. Čujna još dok je Janček trčao, dokotrljala su se sad cestom ovamo kola, prošla mimo cijelog sanatorija, zavila tamo iza zgrade s blagovaonicom, sobama prve klase, kuhinjom i ordinacijom, i

svima je bilo vidljivo, da se to u njima dovezao doktor Daždevnjak.

Okrenuvši se, da ga ne mora pozdraviti, Ožbolt je čas još sjedio, potom je ustao ponešto zategnuta daha, te smišljavajući, kad da pođe i šta da kaže Daždevnjaku, uzmuvao se sanatorijskim puteljcima. Tu i tamo sreo je po kog pacijenta, izmijenio po koju nevažnu riječ; važnije je bilo tek jedno, što mu neko reče, da je Gas ostao pri namisli da komitu tuži Daždevnjaku. Tako je on danas govorio župniku, a župnik ga je još sokolio, i zato bi sad trebalo naći komitu, no niko mu ne zna da kaže, gdje je. Nedugo potom ukazao se Daždevnjak na početku terase sa starim župnikom, nešto kao da je tamo mirio ovog, potom se s poklonom opet povukao u zgradu.

Hiteći, dok se Daždevnjak možda ne ozlovolji Gasovom tužbom, — nije li se ono na puteljku od Daždevnjakovca vraćao baš Gas? — Ožbolt se popne na terasu, sukobi se tu pogledom sa župnikom. Ovaj ga je pogledao nekako namršteno ispod oka — inače to za Ožbolta nije bilo ništa čudno, jer njih dvojica su se tu tuđila sasvim, nikad nijesu izmijenila ni riječi, i već po sebi sudeći osjećao je Ožbolt sa župnikove strane stalnu, namrgođenu naklonost. Razlog mu nije bio nimalo neodgonetljiv, no nije li sad taj pogled bio ipak nekako izrazito i radi nečeg određenog neprijateljski?

S još jačom, no sad i opredjeljenijom sumnjom no nedugo tome prije, Ožbolt zakorači u hodnik spram ordinacije. I tu mu se objasnilo sve još prije nego što je uopće pokucao na vrata. U dubini hodnika, sašavši s prvog sprata gdje su bile sobe prve klase, javila se naime Tonka, dala mu znak, da priđe bliže i zašaptala koliko je to samo mogla.

— Ja upravo htjedoh da vas potražim! Ovdje su se čas prije u hodniku našli župnik i Daždevnjak, i koliko sam mogla čuti sa stepenica, župnik se na vas potužio Daždevnjaku! Sve je jutros čuo od Gasa, i jako se ešofira za moral! A i o onog nesretnog komitu se očesao, ne znam baš sigurno, da li i o mene, te sam se jedva suzdržala, da se ne upletem! No rekla sam mu ja već svoje u sobi! No kud ćete vi —?

Zahvalivši se, Ožbolt je već znao dosta; mjesto svake tjeskobe spopao ga jad, i tako se naglo vratio do ordinacije, — već u prolazu čuo je iz nje Daždevnjakov glas, te je sad, jedva pokucavši, već i ušao. Istom se tu stao da svladava, no prilazeći bliže, ipak je zbunjeno po žepu tražio vojni poziv.

Sjedeći za pisaćim stolom, okrenutim spram vrata, Daždevnjak se upravo nešto objašnjavao sa sestrom Irenom. Sam on bio je gospodin četrdesetih godina, krupan i nabit, s velikom, okruglom i bundevastom glavom, koju je držao uvijek pognuto, tako da mu se, vrlo kratkovidnom, pogled iz volujski krupnih i crnih, a još većim bjeloočnicama optočenih oči, protezao uvijek iznad cvikera. A jer mu je samo lice, ponešto svuda, a naročito oko usana vrlo nabuhlo, bilo po svom izrazu uvijek nekako mračno, razdraženo i napeto, to mu je to buljenje iznad stakla davalo još neki mračniji, stakleno ukočen izraz, koji se, možda katkad i protiv volje, nije mogao nikako da smekša i ublaži ni pod samim osmjehom. Naprotiv, lice mu se tad iskrivilo u nešto još neprijatnije, pod čime se kanda uvijek sakrivala samo podrugljivost, a to se naravno, ticalo u prvom redu onih, koji su Daždevnjaku bili podređeni i nad kojima je, kao nad ogromnom većinom ovdašnjih radničkih pacijenata, mogao da pokaže svoju vlast. Takav postupak, a pogotovo jer je taj na djelu znao da pređe u pretjeranu strogost, pa čak i surovost, bio je donekle u prvi mah i zagonetan. Poznato je naime inače bilo, da je baš doktor Daždevnjak bio jedan od glavnih pobornika, koji se privatno i javno — on naime ne samo da se bavio liječničkom praksom, nego i politikom, pa je tako bio urednikom i jednih novina — zalagao za osnivanje raznih socijalnih institucija, te je baš i osnivanje ovog, u prvom redu radnicima posvećenog sanatorija, bilo u priličnoj mjeri i njegova zasluga. Je li dakle njegova katkad upravo bešćutna pa i surova strogost bila možda samo izrazom strogo shvaćene svoje vlastite dužnosti i smisla za red, pa je onda to isto tražio i od svojih podređenih, odnosno pacijenata. No zašto je onda pravio očevidnu razliku između onih u prvoj i drugoj, te onih u trećoj klasi? I zašto je često bio tako brz, da baš spram njih istupa s porugom i nipodaštavanjem? Razlog je sigurno prvenstveno bio u njegovu podrijeklu i odgoju, i po jednom i po drugom on je naime bio potomak jedne doduše malograđanske, ali vrlo inteligentske porodice, koja u svom životu uopće nije ni uočavala radništvo ili na nj gledala samo s nekom ravnodušnošću pa i prezirom. Tako je njemu, kad je došao s radnicima u dodir, falila svaka intimnija veza, koja bi mu omogućavala veću toplinu u saobraćaju, kad su ga što trebali, te veće razumijevanje, dakle i pomirljivost, kad su zbilja bili na pogrješnom putu. No zapravo, tu su sigurno bile na djelu i urođene njegove osebine, jer osebujan je bio njegov odnos i spram ljudi iz vlastite klase. Tu je prije svega padala u oči osobenjačka crta, da je bio nedruštven, gotovo antisocijalan, što se naročito odrazilo u njegovom političkom radu, gdje nikad nije pripadao nijednoj stranci, nego je uvijek stajao postrance i sam. U svemu tome bilo je sigurno vrlo mnogo pretjeranog individualizma, taštine i ambicije, po kojoj u suštini kao da nije išao ni za čim drugim, nego da, posredstvom svog ličnog organa kao nezavisne tribune za kritiku na lijevo i desno (više lijevo nego desno), postane arbitrom svake situacije i Solomunom svakog kritičnijeg problema. Cilj, razumije se, visok, u suštini nimalo loš, no na njegovu nesreću, srozavao se stalno na koječemu, a sigurno i na nedovoljnim sposobnostima. Kolikogod naime uporan, tvrdoglav i isključiv u svojim uvjerenjima, on nije imao dovoljno snage, a sigurno ni smionosti za jasne i oštro određene linije, pa se tako njegov tobože nezavisan stav stalno zamućivao raznim sporednostima, oprezima, krivudanjem ovamo i onamo, ukratko, nekim diplomatisanjem, iz kog se nikad nije znalo šta zapravo hoće, što je opet urodilo time, da je većinom ostajao neuvjerljiv i bez uticaja. I svejedno sad, da li je to možda i on sam uviđao, pa zato se tajno mučio i bio razdražen;

važnije je, da je on spram spolja i dalje ustrajao sa samopouzdanjem u tome, i uzvisivao se radi svoje važnosti. I naravno, dok je bio takav spram onih jednakih, ili možda i vrednijih iz svoje klase, morao je to u još gorem obliku da ispolji spram onih, koje je smatrao od sebe nižima, bez znanja, bez ugleda, bez položaja, a koje je, osim toga, imao još pod svojom vlašću. Vlastoljubiv je on bio veoma, te vlastodržački netrpeljiv, uvredljiv, pa sigurno i osvetljiv za svaki otpor, koji mu je ma i najmanje osporavao stečen autoritet; no po čemu mu je to moglo biti opasno ovdje od pacijenata, koji su, kad bi mu to i htjeli da osporavaju, bili za svaki uspjeh ipak nemoćni? To je on znao, i u postupcima njegovima bilo je sigurno i smračene neke igre i samozadovoljavanja za vlastite neuspjehe na drugim stranama, pri čemu je sigurno dosta veliku ulogu igralo i to intimno uvjerenje, da ga oni imaju da slušaju, jer su tu liječeni besplatno. I svemu tome treba dodati, da još ni nepuna godina dana nije prošla, kako je on, uzalud uloživši svu svoju ljekarsku vještinu, baš ovdje na sanatoriju liječio, pa ipak pokopao svoju možda najveću, muževno zrelu ljubav, pa je izvjesno njegova razdražljivost i neka upravo čovjekomrzačka ujedljivost mogla da potiče i iz neprežaljenog tog neuspjeha i gubitka. I rečeno je već, da se sad upravo nešto objašnjavao sa sestrom Irenom; sama mu ona sigurno nije bila jedina ljubavnica, no po vlastoljublju, koje je unosio i u ljubav, sigurno je ipak radi nje bio ljubomoran na asistenta, pa je za to neki povod mogao imati i sada. Samo na tren pogledavši Ožbolta govorio je i dalje njoj, s porugljivim svojim smiješkom, i ponešto srčući riječi:

— Da, jednu, barem jednu za prvi mah, od vas sestara morat ću da otpustim vojnoj bolnici, vas ili Tonku — i ko vrlo zadovoljan s Ireninom zabunom, okrenuo se Ožboltu, izbuljio oči, smiješkao se i dalje neugodno. — A šta ćete vi? Baš lijepo, da vas vidim! Šta vam je to?

Ožbolt je već izvadio svoj vojni poziv, prišao do stola i pružio mu ga. Osjećao je žaoku njegovih riječi, osjećao uopće nezgodnost časa, u koji je došao, no svijest, da je taj dolazak sad izabrao sam, omogućila mu je, da se pribere, i tako je miran, ne spustivši pogled s Daždevnjakova lica, objasnio cilj svog dolaska.

— No, dobro, dobro! — slušao ga je Daždevnjak na po uha, i, odloživši papir, obratio se k sestri opet nekako ujedljivo. — Sestro, podsjetite na to asistenta, neka učini, što je potrebno, i potpiše mjesto mene.

— Pa vi ćete danas valjda ipak toliko još ostati ovdje, da mu to možete kazati i sami! — okrenula se Irena naškubljenih usana i htjela da izađe.

— Čekajte, ja vas još trebam! — zamračio se on, i sad se tek pravo obratio k Ožboltu, rastegao lice. — No, a šta vi još čekate? — i debelim prstima tuckao je nekako nervozno po stolu.

Ustrajavši još uvijek u glavnoj svojoj namjeri, da s Daždevnjakom povede razgovor o svome zdravlju, Ožbolt to pravo još nije ni počeo, a Daždevnjak ga prekinuo.

— A Vi biste baš htjeli biti vječan! Čini se, da bi vam bilo draže, kad biste morali u rat! Budite sretni, da ste bolesni, ovako su vam barem još te dvije godine, koliko li, sigurne! Uostalom — digao se, gutao ga pogledom, a smiješak se izbrisao — čudno je, da se vi toliko uzrujavate za svoje zdravlje, a tamo po drugoj strani, mjesto da samo zdravlje imate u vidu, pravite iz sanatorija kasarnu i bordel; to ja, dragi moj, ne mogu da trpim!

Ožbolt je očekivao taj napadaj, no gubio je ipak nad sobom vlast, pa je rekao razdraženo.

— Ko vam je god to kazao, a ja već i znam ko, — nehotice mu je opuznuo pogled i na sestru, koja se, ostavši, povukla na prozor i gledala napolje, a otud se čulo rzanje konja — taj je prosto lagao, odnosno lakoumno uzeo jednu klevetu, i neka to zato kaže meni u lice!

— Šta još ne! — izbijelio je Daždevnjak krupne i žućkaste zube — radi vas ću ja tu valjda praviti cijelu istragu! Pa da je makar i samo trunak istine u onome, što sam o vama čuo, to je dovoljno, da se izvolite paziti! Ako se vi ne ćete, kako treba da liječte, ima ih za vaše mjesto drugih na stotine! A sad možete ići, valjda ste me razumijeli! — okrenuo mu je leđa.

— Tako ja ne mogu da odem! ostajao je Ožbolt, blijed i uvrijeđen; zar bi tako Daždevnjak govorio nekom, ko tu za sebe plaća liječenje, i zar konačno nije i on tu ljubakao sa sestrom Irenom? — Ja naprotiv tražim, da se povede istraga, da se uglavi ko ima pravo, župnik, Gas, ili ja! Uostalom, svi su, pa i sestra Irena svjedoci, da je Malčić već opozvao svoju klevetu, i žalosno je, da ju vam tako bezdušno može da pod istinu servira jedan župnik, a vi to odmah vjerujete.

— Pustite vi župnika na miru! Što ima tu on? — razrogačio je Daždevnjak na nj oči, no brzo se, ne mareći za njegove prosvjede, obratio na sestru, rekavši posprdno — ne biste li možda tu istragu htjeli povesti vi s asistentom? Tu ste dan i noć — nadunuo se uvrijeđen — i ja za takove svinjarije doznajem istom od pacijenata, i asistent ga još brani. —

— Pa šta ću da vam kažem! — trgnula se naglo sestra Irena i pogledala Ožbolta — Malčić je, i sami znate, svinjče, a inače, sve je uistinu opozvao, kako s pravom kaže Ožbolt — i strašno opet povrijeđena pobrzala je, sad uistinu spram vrata.

— No pa onda izvolite sjesti! — sa čudnim mirom pustio ju je Daždevnjak, a sam je sjeo i porugljivo to rekao Ožboltu — Počet ćemo mi sami s istragom! Pa kako to onda vi tumačite — ?

Ožbolt se s upitnim pogledom maknuo sestri Ireni; ta je dakle uistinu poslušala asistenta, nije ga sama tužila Daždevnjaku! No zar se prije njegova dolaska Daždevnjak baš radi toga objašnjavao s njome, i radi toga bio na nju nazloban? Ožboltu to dođe sasvim vjerojatno, sam je na Daždevnjaka postao još jače kivan i, dakako ne sjednuvši, užurbao se da nađe u sebi najjače riječi, kojima bi mogao Daždevnjaka da razuvjeri i porazi. No još nije sestra došla do vrata, a on je bio spriječen da što kaže, jer već koji tren pred tim čuo se naime pred vratima po-

znat glas, i odmah je u ordinaciju stupio agent Gas, za njim pak odmah, s nekakovim bočicama u ruci, asistent.

VIII.

— Valjda ne smetam? — propustivši sestru Irenu, koja se značajno pogledala s asistentom, poklonio se i zgučio Gas; po vidu i izgovoru sigurno je već došao uzrujan, a sad se još više zbunio poradi Ožboltova prisustva. No okrenuo je Ožboltu leđa. — Ja, ja sam došao, veleučeni — mucao je, a Daždevnjak se na tren držao hladno, čak se i okrenuo k asistentu, s pogledom na bočicama:

— No vidite, da smo ih imali! — dobacio je asistentu ukorno, no ne slušajući odgovor, obratio se opet Gasu te, koliko je samo mogao, ublažio lice. — Meni ne smetate! Izvolite sjesti, pa da čujemo! Uostalom, ja već znam! —

Premda mu je stolica bila blizu, Gas nije sjeo, uhvatio ju je samo nervozno za naslon, pogledao još jednom Ožbolta, no potom se usmjelio, pa je stao da podnosi svoju tužbu. A činio je to drhtavim, čas bijedno plašljivim, čas svečano uzdignutim glasom, i previjao se u tijelu, lomio u rukama, grčio u licu, te naravno: on je nepravedno bio napadnut, i uvrijeđen još tome javno pred svim pacijentima, samo da još nije rekao kojekakvima! I zato ima pravo na zadovoljštinu, pa se nada, da će je od veleučenog i dobiti; to je prvo, što on poduzima, jer osim toga je još odlučio, da Jokvića tuži sudu.

— Ja sam inače miroljubiv čovjek, veleučeni — sio je tek sada, brišući maramicom znoj — zato se i nisam s njime poslije htio da svađam! Ali ja sam tu došao, da se liječim, i moja firma zato ulaže nemalo novca! Pravo je dakle da imam tu mir, to jest da se on odseli u drugu sobu i vi da ga poučite, da je to hrvatsko-ugarski teritorij, na kojemu imaju Srbi danas da ćute, a ne da još vrijeđaju patriote koji su za našu državu! No to neka riješi sud, sud! — nervozno mu se tresla glava, jedan mu se brk objesio, a pogled na tren zadio u Ožbolta.

Sam doktor Daždevnjak, tek izrijetka ga prekidajući, pritajio se nekako pitijski, vjerovatno mu je ipak cijela ta stvar bila neugodna. Jer i ako se u te dane politička njegova diplomacija slegla javno u austrofilski oportunizam, tako da se Gas sa svojim tupim političkim pogledom mogao na nj obratiti kao na svoga jednomišljenika, nije li Daždevnjak intimno ipak bio orijentiran jugoslavenski, protuaustrijski i čak srbofilski, tako da je baš komita ovako ili onako trebao imati u njemu svog zagovornika? Kako će sad tu da se riješi Daždevnjak, to je Ožbolta naročito zanimalo, no s tim zanimanjem rasao je u njemu i poriv, da se sam umiješa. Što nije učinio sinoć, zar je smio i mogao da ne učini sada, dok je tu po jednoj strani stajao čovjek, od koga je sad barem u tome mogao očekivati razumijevanje, a po drugoj čovjek, koji je krivo i jednostrano prikazivao cijelu stvar, s komitom, a i sama ga je, i ako posredno, preko župnika — a zar to nije jučer pokušao i preko Irene? — denuncirao Daždevnjaku radi Malčića? No ipak je pričekao, šta će Daždevnjak. A ovaj je prebacio nogu preko noge, buljio preda se neodređeno, pa se trgnuo.

— Vi naravno, imate pravo, gospodin Gas! — rekao je vrlo ozbiljna lica — I ja ću da vas razmjestim, nemajte nikakve brige — no naglo se zaustavio pogledom na Ožboltu. — No, a šta vi? — Možete ići, mi smo gotovi!

Sasvim to nepoćudno, da ode, nije bilo ni Ožboltu, no zar ga to Daždevnjak nije htio otpraviti, jer mu je radi rasprave s Gasom bio ovdje još više nepoćudan? Zakoračivši već, ipak se ne svlada!

— Ja mogu da idem, no svakako ne mogu a da ne kažem, da to baš nije bilo sve tako, kako je to prikazao gospodin Gas. Prije svega, vi ste Jokvića prvi izazvali — ustrmio je pogled u Gasa, pun mržnje.

— Ja? — skočio je Gas ko oparen. — To je laž! Čime, kako?

— Vrlo jednostavno — svratio je Ožbolt pogled na Daždevnjaka. — Sasvim mirnome ste mu se rugali, kako će Austrija progutati Srbiju ko vi mrvicu kruha. —

— Pa i hoće! — užario se Gas, sav se previjajući u uzbuđenju i čuđenju. — Pa zar je to uvreda? Zar je to uvreda, veleučeni? To bi bilo doista divno, da ja u svojoj državi ne bih smio željeti pobjedu svojoj domovini! A zatajili ste, da se on prijetio bombama — !

— Baš, vas bi možda i s papirnatima preplašio! — podsmijehnuo se Ožbolt i, ne mareći za Daždevnjakov nezadovoljan pogled, nastavio je i sam uzbuđen. — Nego vi ste zatajili, da ste ga nazvali srpskim špijunom! Špijunom, baš tako, a to je malo prekrupna riječ za vrijeme, u koje ulazimo — i ja mislim — obratio se Daždevnjaku — da protiv takovih lakomislenih podvala treba protestirati, a ne još tako mirno uzimati neke glupe prijetnje sa sudom. —

— No dosta! — ustao je Daždevnjak, žacnut, pa i sam razdražen, no morao se da okrene opet Gasu. Ovaj je sav uskipio, malo ne zaplakao.

— Pa i tužit ću ga, jer ja imam da protestiram, a ne vi! Šta se to vas uopće sve tiče? Vi metite pred svojim vratima, imate i šta, cio sanatorij zna — okrenuo se k Daždevnjaku — šta sa ženama radite po šumi! Sam sam vas vidio s jednom, onom Marijom. —

— Sad to kažete, a jučer ste ćutali! — zgranuo se Ožbolt — Podlac vi, šta ste vidjeli? Vidjeli ste ono, što vam je rekao Malčić, a on je već opozvao.

— Ja, ja tražim da me zaštitite od tog prostaka — u mučnoj nemoći okrenuo se Gas opet Daždevnjaku. — Jer inače, veleučeni, pod takvim uslovima ja tu ne mogu ostati, i ja, ja ću biti prisiljen da dam u javnost. —

Mireći ga rukom, Daždevnjak je prišao do Ožbolta, stao preda nj, zurio u nj, i, premda napeta lica, pitao s namještenim mirom.

— Kako dugo ste vi već ovdje?

U pozadini sobe, pregledavajući kroz cijelo vrijeme neke epruvete, trgnuo se i sam asistent. Ožbolt je poblijedio, glas mu malone zabjegao. No već slijedeći tren reče čvrsto.

— Toliko, da imam još pravo na barem mjesec dana!

— No onda recimo još osam dana — osmijehnuo se Daždevnjak, no i brzo mu je nestao taj osmijeh. Samo još jače počevši da srče riječi počeo je i sam da gestikulira. — Jer ja tu ne trebam parlamentaraca, i meni su već na vrh glave došli ti vaši stalni protesti! Ovo je sanatorij, a ne nekakva skupštinska dvorana, i, kako već rekoh, hotel i šambr separé! Tako ja ne dopuštam, da mi vi rušite ugled sanatorija i rastjeravate pacijente! —

— Koje pacijente! — jedva je Ožbolt uhvatio riječ, i svijest, da je možda već sve izgubljeno, davala mu je samo još više snage za otpor. — Gospodu, u kojoj vi sigurno i jedino gledate ugled tog sanatorija! Jer naravno, ostali smo svi prostaci, prostaci za njega, prostaci za vas, a zaboravljate, da je ovo radnički sanatorij, i sagrađen s našim novcem! I prema tome, da ja imam pravo na protest, imam, jer me vi otpuštate, a da niste ni ispitali optužbe, koje su lažno dignute protiv mene! Pa da su i istinite, zar ste vi, pa i ovdje, asketa? Ne, tako to ne će ići, i ja se tako lako ne ću podvrgnuti vašoj diktaturi, ima tu još ko i nad vama. —

Daždevnjak je turio ruke u džepove, naduo se:

— Ovdje sam samo ja, a vaša obrana je doista kolosalna! Gdje ste učili tu diplomaciju?

— Diplomaciju ja ostavljam vama! Doista i divna diplomacija gdje unaprijed, bez saslušanja druge strane, dajete pravo čovjeku, za koga ste, a da i ne trebate saslušati drugu stranu, sigurno i sami duboko uvjeren, da je politički slijep ili bar s takovim političkim gledanjem, od kakovog naš narod nema ništa drugo da očekuje no daljnje ropstvo! Kako tako, ali ja sam vas dosad držao uvijek nekim Jugoslavenom. —

— Šta sam ja, o tome ja ne trebam vaše svjedodžbe — postalo je Daždevnjaku, činilo se, neugodno pred Gasom, koji se stišao i postao čudnovato pažljiv. — I dragi moj, bilo bi vam pametnije, da se malo manje ešofirate za politiku! S politikom ne ćete uništiti svoje bakcile, a uostalom, o svemu tome ja i ne ću da se s vama natežem — stao je da se odmiče, a brzo potom je i sio. — Riječ je o tome, da se vi ovdje imate pokoravati disciplini, i da od te dužnosti ne možete biti slobodni pa da je ovo sto puta radnički sanatorij! Samo naprotiv, samo naprotiv, moj dragi! I kad smo već pri tome, izvolite uzeti na znanje, da takozvana proleterska bolest nije ograničena samo na radnike, i da bi taj radnički sanatorij kraj radničkih novaca već davno prestao da funkcijonira, da se ne ispomaže prinosima pacijenata prve i druge klase! To vam dakako nije ugodno čuti, ali to je istina!

Gas se razvedrio, zasmijuljio, zatapšao šta više rukama, htio se i glasno umiješati, no, bez namjere, preduhitrio ga je Ožbolt.

— No ta istina ima, gospodine, i drugo naličje, zapravo pravo lice joj je u tome, da su prinosi te vaše spasonosne gospode samo dio profita, dobivena našim radom, da se dakle njihova tobožnja pomoć svodi opet samo na nas radnike! No kako je to uopće kod vas? Po vašem vi kanda gospodu držite ovdje da se uzdrži radnički sanatorij, dakle radi nas radnika. To je isključeno, drukčije biste vi tad postupali s nama, drukčije i sa mnom! Ali vi ste me prekinuli, a ja sam vam htio reći, da ako za gospodina postoji javnost, postoji i za mene, tako da ću, ako vi ostanete kod svoje nepravedne odluke, biti prisiljen, da sve to dam u radničke novine, pritužim se i svojoj organizaciji! Možda, da to za vas ništa ne znači, vi se smijete! Čudno, kako se gospodinu niste smijali! I opet samo jedan dokaz.

Daždevnjak se doista smijao, ne samo izrazom, nego i glasom, i dubok, bučan bio mu je smijeh, usto strahovito nadmoćan i porugljiv.

— Malo kasno ste se sjetili s tim svojim dokazivanjem, malo kasno! No sad je zbilja dosta — uozbiljavao se — pa me lijepo izvinite i ostavite me, jer ja tu danas nemam mnogo vremena. A kako je s vašim zdravljem? — obratio se Gasu.

— Ožbolt je sinoć imao jaku groznicu! — nenadano, no ko jedva dočekavši priliku da se umiješa, oglasio se asistent.

— Pak? — prihvatio je to Daždevnjak sa smiješkom. — To bi imala da bude neka isprićnica.

— Ipak može da bude važno! — povukao se asistent natmuren, a nekako prijekorno pogledavši i Ožbolta.

Ožbolt je stajao, u suštini prilično i potišten. Zašto bi moglo biti kasno, kako to reče Daždevnjak, njegovo dokazivanje; mislio je valjda reći pozivanje na radničke novine i organizaciju? Jer se on osjećao moćnijim, i tako čvrsto ostao kod svoje odluke, da ga za osam dana otpusti? To, jedino to! Dakle još do druge nedjelje, to znači, baš možda do dana, kad bi mu tu trebala doći žena s djetetom! Ipak je dakle bilo smisla u onom porivu, da ih ovamo pozove za danas, jer više se doista ne će moći da vide ovdje! No ta misao ga sad samo okrznula; ono što je osjetio dublje, bila je bol zbog uvrede, jad zbog bespomoćnosti, strah pred neizvjesnošću, koja mu je predstojala već poslije osam dana. Osim svega zadro mu se u srce još podsmješljiv pogled, kojim ga je, zadovoljno odgovarajući Daždevnjaku na pitanje, pogledao Gas; tako se još jedamput i sam obratio Daždevnjaku ogorčen:

— Ja vjerujem, da je gospodin asistent dobro mislio, no da za vas znači šta pravednost, sami biste došli na tu ispričnicu! — i ne dobivši odgovor čak ni pogledom, izašao je, pomalo nesigurno iz ordinacije.

Vani na terasi skupila se već gomilica pacijenata; nešto su već, valjda i prisluhnuvši, doznali što se događa, pa su sad radoznalo obasuli Ožbolta pitanjima. Među njima bila je i Marija. Gledala ga je iskolačenim očima, plaho i s lakim rumenilom u licu.

— Šta je! — stao je tek radi nje Ožbolt. — Vidjet ćete to za osam dana, kad me ne će više biti ovdje! Ali ćete još prije sve čitati u novinama! — i htjede da pođe dalje, no, već prije vidan, i brzo, koliko je samo mogao hramavom nogom, dosoptao je ovamo komita. Do malo prije bio je na šetnji s jednim društvom, zatim neočekivano doznao, da ga je Gas ipak pošao da tuži Daždevnjaku, i sad je, sav zajapuren od srdžbe i bijesa, stao pred gomilicom.

— Je li još unutra ono đubre? — i jer neko reče, da se odande upravo vratio Ožbolt, okrenuo

se malone neprijateljski i spram ovog. — Pa šta je? Kako se drži Daždevnjak?

— Divno! — još pun mržnje podsmijehne se Ožbolt. — Misli, da zajedno s Gasom izvjesi na sanatorij crno-žutu zastavu!

— Da mu njegova...! — zgranuo se komita, i mumljajući nešto nerazgovijetno srnuo je naprijed. Pred samim izlazom na terasu sukobio se s Gasom. Taj se, očito prestrašen, odmaknuo u stranu, a imao je za to možda i razloga, jer ga je komita, stavši pogledao tako divlje kao da će ga proždrijeti. Nešto je i zamumljao, no opet srnuo dalje, lupio živo o vrata ordinacije i, ko ubačen, nestao za vratima.

Sam Gas je, međutim, pošao dalje, i s nepritajenim pobjedničkim smiješkom, ni od kod šta pitan, prošao terasom do župnika, sigurno da ga o svemu obavijesti. Izazvan time, Ožbolt se upustio da odgovara gomilici potanje na pitanja, šta više, s namjerom da ga tamo ona dvojica čuju, raspričao se i sam, sa svakom riječju pazeći da izrazi samo što veću borbenost. No kraj dva tri jednako ogorčena lica, vidio je na ostalima samo sumnjičavost da bi mu šta uspjelo, i još se možda najviše odrazilo to u Mariji. Ćuteći dosad, izlanula se.

— Pa zašto ste sami išli tamo? Stvar s vojskom mogli ste obaviti s asistentom! Možda bi tako sve dobro prošlo!

— Malčić se uistinu nekud sakrio! — primijetio je zlobno jedan od jutrošnjih Ožboltovih sabesjednika, okićen ciklamama. — On ne bi tužio!

— Tužio bi samo sebe! — žustro se okrenuo Ožbolt, i, bez namjere da šta posebno odgovori Mariji, koja ga je još pitala, da li će zvati Daždevnjak i nju, reče svima, silno napet u sebi samome. — No tu više i nije riječ toliko o Malčiću! On je doduše dao svemu povod, i za taj su se zgrabila ona dva tamo poštenjaka, no razlog tome mome otpustu, mnogo je dublji, i to je meni jasno! Tu su se ispoljile klase, i Daždevnjak, mjesto barem kao liječnik objektivan, postavio se na stranu njihovu, na stranu prve klase protiv nas radnika u trećoj, i s te strane ću da ja povedem s njime borbu.

Međutim, ljudi su ga pomalo ostavljali, isprva ih je, činilo se, privukla sve čujnija komitina buka, a potom su to možda učinili i iz opreza, da predugim ostankom uz ovako uzbunjenog Ožbolta, a kraj onakih svjedoka kakvi su to bili župnik i Gas, ne zapadnu i sami u kakvu nepriliku. Tako je to i osjetio Ožbolt, pa se, naglo ohlađen za njih, htio već i sam da udalji, no jedan mu se pacijent, bivši njegov vojnik, a inače Jančekov slavosrb, zapravo socijalista, primakne bliže.

— Sve može biti uistinu tako kako ti kažeš — rekne poluglasno — no ne čini li ti se mogućim, da je on danas sam ko potajni protivnik Austrije nezadovoljan i zabrinut političkim događajima, pa je s tobom bio takav jedino zato, jer se to dogodilo pred Gasom? Pred njime se barem za danas htio da pokrije, a poslije će te pustiti u miru... Danas je on svakako više političar nego liječnik — nastavi glasnije — i čudim se, da je uopće danas došao ovamo! Jer njegov mi kočijaš reče, da se poslije ručka vraćaju odmah u grad, on sigurno u redakciju!

— Pak? — slegnuo je Ožbolt ramenima; brz odlazak Daždevnjakov je i sam već naslutio, no zar da se još zbilja čemu nada od Daždevnjaka? Ne, tu ima smisla samo još borba, užigao je sam sebe, i dovoljno je bilo da pogleda onu dvojicu, župnika i Gasa, koji su se također, pokatkad obazrli ovamo, pa da osjeti još veću volju za otpor. No s druge strane, sumnjičavost svih ovih bližih mu ljudi nije također ostala bez djelovanja. Pojačala mu je sumnju, koja se i bez toga skrovito javljala u njemu samome, a s tom sumnjom raslo je i novo nezadovoljstvo: zar ne bi pred njim bio sguran uspjeh, da s njime istupi zajednički cijela treća klasa? No to da od njih očekuje? Gdjeko je sigurno s njime i osjećao, no za djelo je tu — dok se tako stvarno samo njega ticalo — sigurno bio potpuno sam! Jedino, ako mu pomognu oni dolje, a oni će morati, to im je dužnost — protegnuo je pogled na grad u nizini i sokolio se, no i opet se javljala sumnja — a ako ne uzmognu ni oni ono, što će od njih tražiti?

Sve to kolebanje prekinulo je barem na tren zvono, koje se oglasilo u neposrednoj blizini, zovući na ručak. Pacijenti su se uskomešali, pomakli, među njima je na peti skakao Jonček. I dosad je bio on ovdje, no kao da je bio izgubljen u ozbiljnosti časa, pa sad jedva dočekao priliku za šalu, koja baš nije bila salonska.

(Nastavit će se.)

KA MESARIĆ: „HIROVI PROVIDNOSTI“

Na sredini crkve, na običnim crnim drvenim nosiljkama, ležao je mrtvac. Rekli su mi: to je otac Ambrozije. Nikada ga nisam vidio, jer otkad se povratio s ostrva, iz svoje je ćelije prvipút izašao, kada su ga iznijeli mrtva.

Pristupio sam. Odjeven u bijelu kutu, isticala se iz te bjeline samo crna brada, koja je virila ispod kukuljice prevučene preko očiju. Kleknuo sam. Moja radoznalost nije imala snage, da odgrne kukuljicu. — A molitva? To je bila molitva za lešinu jedne duše, a trebalo je da se molim — kako su me naučili — za dušu jedne lešine. I upravo zato, jer ništa nisam znao o dojučerašnjoj prošlosti ovoga mrtvaca, moje su misli otvarale polako i s uživljavanjem ogromnu lepezu njegova života išaranu mojom maštom. Da li je rasplet moje mašte podgrijavala ona kukuljica na licu pokojnoga, ili tajanstveni bljesak u očima brata grobara, koji je klečao do mene i zrncima krunice brojao vrijeme iz vječnosti u vječnost, ili zvuk u raznim varijantama izrečenog imena: »Otac Ambrozije«? Svejedno. Ja sam prošlost njegova života gledao plastično u mojim mislima. I kada je moja mašta nacrtavala posljednju šaru na lepezu egzotičnih zbivanja jednog slomljenog života, moj pogled padne na ukočeno truplo odjeveno

u bijelu kutu i na bradu koja se poput crnog snopa prostrla po onoj bjelini i moji su nervi zaigrali zgražanje i strah.

Brat Sebastijan, koji je vršio službu grobara, nasmiješi se dobroćudnom, prikrivenom ironijom, ogleda se po crkvi i šapne ne gledajući me: »Izađite!«

Ja sam izašao. Toga dana dogodila se samo još jedna stvar, koja je moju ravnotežu još jače uzdrmala. U prvi čas mislio sam, da je sada najposlije svima jasno, da tajna postoji, da je ona danas, smrću oca Ambrozija postala aktuelna i da se ona danas mora riješiti. Naslutio sam u očima sviju nemir, a u tonu molitve zapovijed, da tajnu treba odati. Meni je bilo jasno, da je tajna utvrđena onim momentom, kada je poslije ručka otac glavar neobičnim i značajnim prizvukom izgovorio riječi: »Pomolimo se za pokoj duše oca Ambrozija«. Da, u tim riječima »pokoj duše« i »oca Ambrozija« ležala je čitava tajna Ambrozijeve jednogodišnje potpune osamljenosti, u tim riječima bila je satkana sva mržnja na izvjestan život, koji nije mogao da se skalupi u okvire reda i pravila, u tim riječima zatitrala je moguće i nijansa prezira i olakšanja. Međutim, molitva je nastavljena i svršena običnom monotonijom, bez naglašivanja bilo kakove primisli. A ja, ostao sam cijeli dan, i cijelu noć sam sa svojim otkrićem, sa svojim naslućivanjem i sa svojim sumnjama.

U jutro, vlažno i magleno, bio je pogreb.

Kada je leš oca Ambrozija bio spušten u grob bez lijesa, onako kako je ležao na nosiljkama u crkvi, moji su nervi ponovno zaigrali zgražanje i strah. Vidio sam, kako se brat Sebastijan penje ljestvicama iz groba: ruke su mu bile prljave od mokre ilovače, na rijetkoj riđoj bradi zalijepile se grudice blata, na sebi imao je modru pregaču. Osjećao sam, kako se njegov blistavi pogled dobroćudno smije mom strahu. Oči su nam se sukobile na čas. Zadrhtao sam. Brat Sebastijan nagnuo se još jedamput cijelim tijelom nad otvoren grob, uzeo lopatu, a blato je počelo da bez zvuka pada po truplu pokojnog oca Ambrozija.

U grlu me steglo. Ne znam, da li je to bio bol ili strah. Pred očima mi se zavrtile žute mrlje blata i crna brada pokojnika i bijela kuta. Pogled brata Sebastijana tetošio je kradomice moj strah, a moja je glava zaplovila u maglu. —

Do mene na željeznom krevetu, u mojoj ćeliji, sjedio je brat Sebastijan, smješkao se uvijek jednakim smiješkom. Bio sam miran i gledao jasno pred sebe. Brat Sebastijan počeo je mirno, kao da smo se prije toga već dogovorili, da mi priča sa znakovima, kako zvuk riječi ne bi narušio tišinu kuće, jednu priču. Prevedena u riječi, ona znači ovo:

Da predusretne Providnosti, otac Ambrozije prekrio je ogromnom modrom maramicom svjetiljku u svojoj ćeliji. Kada su ga braća pitala za objašnjenje njegove teorije o predusretanju Providnosti, on bi se uozbiljio, govorio bi nešto o razumu, a braća bi odlazila od njega ne shvaćajući njegovo razlaganje i smijuckali bi se superiorno. Tek jedamput, kada je u ozbiljnom pitanju jednoga mladića pročitao vjeru u ovu neobičnu teoriju, on je šapnuo oprezno:

— Zar vi ne znate, da se đavao sakriva u svijetlu. To je njegovo najmilije skrovište.

Mladić se iskreno zamislio, a otac Ambrozije dodao je još povjerljivije:

— Đ a v a o j e l u č o n o š a! Znate?

Raširenim zjenicama zahvaljivao je mladić svoj oprez pred svjetiljkom ocu Ambroziju i dršćući hvatao rub stola. Okrene se naglo:

— Providnost?

Otac Ambrozije stajao je u pozi propovjednika. Oči je prikovao na raspelo povrh stola i uzdignutom rukom triumfovao zbog pobjede nad Providnošću:

— Providnost nas dariva kruhom i iskušenjima!

Mladić je iz preneraženih očiju sipao upitnike, a otac Ambrozije spremno je s tim upitnicima dekorirao obranu svoje pobjede:

— Kruh joj plaćamo molitvama i psalmima, a iskušenja razumom! Da, da, zar vi mislite, da će vam Providnost badava dijeliti milost iskušenja?

Pauza. Na svoje vlastito pitanje on nije odgovarao. Ruka mu je klonula, potapša mladića po ramenu, prošapće intimno:

— Iskušenja su bianko mjenice. A Providnost je nepouzdana kao i svi spekulanti: odjedared se sjeti, datira ih, a ti onda plaćaj. Mi redovnici smo u naročito teškom položaju. Nemaš ništa. Komuna. Položio si zavjet siromaštva. Čime ćeš da platiš. E, a onda te oduzmu čitavoga: strpaju te u grob.

Nepovjerljivost je mladiću pomicala noge spram izlaza. Opraštao se. Ambrozije prime ga ispod ruke. Kontakt sa zbunjenošću mladića poticao je njegovu govorljivost:

— U borbi sa iskušenjima Providnosti prvi je uvjet oprez sa svjetiljkom. Zbog đavla, znate. Preporučam vam, da još večeras prekrijete vašu svjetiljku. Najbolje je sa m o d r o m maramicom.

Mladić se poklonio duboko pred izlazak. U taj čas nadošla električna struja zapali žarulju. Otac Ambrozije klikne razdragan:

— Evo, počelo je! Samo oprezno. Borbu treba uvijek prihvaćati s radošću i uspjeh je siguran. Dođite da vam pokažem: »Predstavka crkvenim poglavarima, da se izda dozvola za organizaciju svih vjernika, kako bi se poduzela zajednička akcija protiv hirovitih prepada Providnosti«.

Kada su se sporazumjeli, da će mladić preuzeti tajništvo organizacije, kojoj će otac Ambrozije biti predsjednik, uspjelo je mladiću da ostavi ćeliju sa zaštićenom svjetiljkom.

Sutradan u tri sata ujutro, poslije jutrenje, ležao je mladić prekrštenih ruku na prsima ispod kandila u crkvi, dok su braća u koru molila anđela Rafaela, neka mu bude pratioc na njegovome putu.

Mladić je otišao iz samostana preplašen i razočaran jednim neznatnim gestom, kojega je hir Providnosti podmetnuo na njegovome putu u vječnost. Njegova nagla i odsudna odluka može

se tumačiti samo tako, što je neznatni dašak poremećene pobožnosti okrnjio ravnu liniju njegova idealizma, a njegova osjetljivost nije mu dopuštala da svoje sumnje svede na olakotno tumačenje razumijevanja i praštanja zbog jedne iznimne pojave, koja nije ulazila u skladnost iluzija njegove svježe mladosti o duhovnom životu unutar zidova klauzure. On je otišao, jer nije imao snage da ikome povjeri tajnu svojih razbitih iluzija. Odnijela ga tuga u očima i bol u srcu.

Za njegovim korakom zaštropotala je teška željezna kapija svoj pozdrav, kojim vraća svijetu mnoge njegove sinove, jer nisu našli utjehu u tišini. Svaki ovakav odlazak uzdrma na čas ogromna dvokrilna vrata, koja se otvore patetički, kao stranice staroga evanđelja, dok iz njih skromno korakne nesigurna figura onoga, kojemu se otvara svijet. Uvijek i bez iznimke se dešava, da ta figura zabljenuta spoznajom da je stupila iz samotne tišine u vrevu otvorenoga života, zastane na čas pred kapijom i tek nakon jednog uzdaha tuge, olakašanja i neizvjesnosti produži svoj put u nepovrat.

Tako je otišao i razočarani mladić.

Odlazak mladića potaknuo je kod poglavara konačnu odluku, da se pobrinu za neopasni utjecaj oca Ambrozija na njegovu okolinu. Nakon nekoliko dana bude on otpremljen na malo ostrvo, kojemu se seljaci iz najbližih obronaka brda, koja ga okružuju, dali ime »kula«. Nitko od seljaka nikada još nije bio u toj kuli, pa su se za to o životu u toj kuli pričale najfantastičnije priče, a mašta gorštaka vidjela je, kako stanovnici te kule imaju izravan saobraćaj s nebom pomoću dugih ljestava, koje o ponoći proguraju kroz krov i onda, goli ko od majke rođeni, šeću u nebo i natrag. — Ova kula nalazi se u sredini jedne močvarne kotline, koju su u udaljenosti od pedeset kilometara okružili lanci visokoga gorja. S južne strane diže se najviši vrh toga gorja zvanog »Okvir« i tamo su neki planinari podigli visoku piramidu, ali usprkos svih dalekozora nije se na sredini močvare ništa drugo razabiralo samo jedna kula građena od masivnog kamena, visoka kao normalna gradska jednokatnica s jednim jedinim prozorom na istok. Sa sjevera, odakle je prokrčen prilaz kuli, vodio je lako primjetljivi kanal širok pet metara i taj kanal bila je jedina mogućnost da se dođe do kule. Sa svih ostalih strana bilo je gusto šipražje, mulj i tek tu i tamo kakova mala izbočina zemlje.

Ovu kulu sagradio je prije dvadesetipet godina otac Pankracije, jer ga jedan grijeh progonio na ispaštanje i u samoću.

Dvadeset godina živio je otac Pankracije uzornim životom redovnika, a jednoga predvečerja, kada suton nostalgički šapuće sumorna raspoloženja, Providnost mu je podijelila milost iskušenja: on je zaželio — svijet. Kako ga god u prvi tren taj šapat, nakon dvadeset godina spokojnosti, iznenadio, on je ipak otišao u crkvu, da u klečanju i meditaciji zatomi svoje bolne misli, kojih se stidio pred samim sobom. Ipak se dogodilo nešto neočekivano: u sedam sati, kada je zvono navijestilo počinak i kada su sva braća polijegala, otac Pankracije išuljao se iz prazne crkve. Na kamenom taracu koridora zazvečio je njegov korak na uzbunu. On se preplaši i povuče se na prstima natrag u crkvu. Međutim crkvene klupe nisu mogle da ga više privuku, kraj ogromnih knjiga psalama šuljao se smeteno kao da ih prviput vidi i on pobjegne na mala vratašca, koja su vodila na dvorište. Ne razmišljajući dalje o onom što čini, četrdeset godišnji muškarac popne se na zid i oprezno sklizne — u svijet.

Za tri dana vratio se ogorčen na sebe, pun iskrenog kajanja i ponizujućeg stida. To je bio njegov veliki grijeh, koji je trebalo ispaštati. Zamolio je za dopuštenje da se povuče s onu stranu brda u pustinju. Na tom močvarnom tlu gradio je vlastitim rukama kulu, u kojoj je htio da provede dane svoje u potpunoj samoći. Sedam godina gradio je tu kulu i kroz cijelo to vrijeme nije progovorio ni riječi. Kada je kula bila gotova, poglavari su mu dodijelili brata Sebastijana, da stanuje s njim, da bude brodar i da mu dovozi hranu. Otac Pankracije živio je još tri godine u svojoj kuli, postio je, bičevao se, a u ljetu svakog se predvečerja popeo na krov kule, svukao se, kraj sebe bi položio malu lojanicu i smješkajući se, predavao bi se otrovnim komarcima da mu piju krv. Umro je u teškim mukama pouzdavajući se u Providnost, da mu je oprostila, što je jednog sutonskog predvečerja prihvatio njenu ponudu. — Brat Sebastijan odvezao je mrtvo tijelo preko močvare i sam ga pokopao na manastirskom groblju. Od tog vremena postao je brat Sebastijan — grobar.

Od smrti oca Pankracija nije u kuli stanovao nitko. Namjera poglavara bila je jedino ta, da spase oca Ambrozija od svijetla, kako bi time i on bio spašen od »hirova« Providnosti. Bratu Sebastijanu, koji je i njemu bio dodijeljen za pratioca i brodara, bilo je naređeno, da se u kulu na ostrvu ni pod koju cijenu ne smije unositi svijetlo. U kuli bile se svega tri izbe. U donjim prostorijama dvije za stanovanje, a gore bila je kapelica. Brat Sebastijan dobio je naređenje, da se čak niti kandilo ne smije paliti u kapelici.

Otac Ambrozije oporavio se kroz nepunu godinu dana u kuli potpunoma. On sa bratom pratiocem ustajao bi, čim bi kroz onaj jedini prozor s istočne strane sunce pomilovalo njihove veđe, a lijegali bi čim bi slova psalama izbrisao mrak i oni više nisu mogli da ih čitaju. Brat Sebastijan, koji je saobraćao između kule i manastira, katkad se do noći ne bi vratio do ostrva, pa bi prenoćio u manastirskoj kući. Otac Ambrozije pokazivao je uvijek pred njim znakove potpune smirenosti.

Međutim, potajno, dok je brat Sebastijan veslao po pedeset kilometara dugom kanalu, otac Ambrozije popeo bi se na krov kule i grčevito pisao svoju teoriju o opasnosti svijetla po duševni mir svakoga vjernika. On nije imao nikakove zle namjere, kada je svoj rad sakrivao pred bratom Sebastijanom, htio je tek da ga iz-

nenadi i razveseli. Gledajući u šipražje sa krova kule, on bi često govorio smiješkajući se u pola glasa:

— Najposlije treba ipak da se pronađe formula o opasnom utjecaju svijetla na skromne duše nas nevrijednika.

Na to bi zaškiljio na sunce, mahnuo rukom i promrljao:

— Phaha! Dođi ti samo meni bliže. Rukama ću te zadaviti.

Podbočio se, promatrao sunce s velikim nepovjerenjem i napisao u svoju studiju ove retke:

»Mi možemo s malo energije da uništimo sve svjetiljke i tako smo se oslobodili đavla-lučonoše. No kako će da predusretnu Providnosti oni jadnici, koji žive u neposrednoj blizini sunca? Oni moraju da vode gigantsku borbu s vrućim đavolom i njihov će razum teško moći da se opre iskušenju.«

Jednoga dana uvjeri brat Sebastijan poglavare, da je otac Ambrozije potpunoma ozdravio i on dobije nalog, da ga dopremi natrag u manastir.

Velike su magle ležale na gorju, a močvara je iz dana u dan disala sve ledenijim dahom, kada jednoga jutra brat Sebastijan ukrca oca Ambrozija u čamac, pritegne vesla i oni ostave ostrvo. Otac Ambrozije bio je spokojan. Ležao je u čamcu pokrit gunjevima, jer je vlaga prodirala kroz meso i omatala kosti ledenim prstima. Samo mu je jedna ruka virila ispod gunja, u kojoj je držao knjižicu, iz koje je dnevno čitao psalme. Brat Sebastijan veslao je neumorno i nije mu bilo zima za tijelo, tek bi kadikad protrljao dlanove i huknuo na njih. Sunce se dizalo nad »Okvir«, magla se spuštala na dno močvare, a kula je, daleko iza čamca, ostavljena i pusta, pila velike pjege sunca, koje se polako provlačilo po njenom kamenju. Otac Ambrozije skidao je jedan gunj za drugim, dok najposlije nije sjeo iza brodara i mirno promatrao ritmičke valove, koji su se rađali ispod vesala da se za nekoliko trenutaka izgube u šipražju lijevo i desno od čamca. Čamac se pod čvrstim mišicama brata Sebastijana odmicao od kule naglo i bez zastajkivanja, ali sunce bilo je brže i stiglo ih je na pola kanala.

Otac Ambrozije, koji je mirno gledao vodu i svojim mislima davao ritam valovlja, odjedamput problijedi, uhvati se obim rukama za rubove čamca, a pogled mu je bijesno i strjelovito jurio s vode na horizont i obratno: o n j e u g l e d a o d v a s u n c a.

Čamac je plovio, a brat Sebastijan nije primjetio očevo uzbuđenje. Dosad nisu progovorili ni riječi na čamcu, kao da se u njem nalazi jedna osoba. Brodar nije mogao ni da sluti, što se iza njega sprema. Otac Ambrozije ustane polako u čamcu, zavrne rukave svoje kute, stisnutim zubima i krvlju u očima pogleda sunce u vodi, i u trenu, dok je urliknuo:

— Tu ti mene progoniš, bestijo! — skočio je u vodu i zagnjurio ruke u sjenu sunca.

Brat Sebastijan izvukao ga je živa, dopremio ga u samostan, ali za tri dana umro je otac Ambrozije od zapalenja pluća.

To je tajna oca Ambrozija, koju mi je ispričao sa znakovima, kako zvuk riječi ne bi narušio tišinu kuće, brat Sebastijan.

Nakon mnogo dana probudio sam se jednoga jutra, kada je svitalo. Mirno sam sačekao dan. Ušao je jedan brat. Pogledao moje otvorene oči, prekrstio se i šapnuo mi:

— Providnosti se prohtjelo, da ozdravite. Hvala joj!

Pitao sam ga za brata Sebastijana. On se duboko zamisli, sjedne do mene i nakon duge stanke reče:

— Poglavari su ga poslali, da živi na ostrvu.

— Zašto?

Brat se vrlo blago i vrlo značajno nasmiješi:

— Tajne ne treba odavati. — Brat Sebastijan skoro je morao da ponese na svojoj savjesti i vašu smrt na ostrvo.

— Kako?

— T a j n e n e t r e b a o d a v a t i!

NIKOLA POLIĆ: VANDROKAŠ

MIRKU pl. UZORINCU.

Krpa modrog neba na skitničkom stijegu
Putuje kraj mene i veselo maše.
Klopotac klopoće na zelenom brijegu,
A dozrijeva grožđe, i ptice se plaše.

Teku polja i brazde, arkade jablanâ,
Turban zračnih snova vidike omata.
I vijore bijele suknje sa svih strana:
Živa berba vrije kroz vino od zlata.

Težačka se pjesma talasa uza me,
Žuti miris ploda kihoće kroz granje.
Ptica — živa strijela — sjeda mi na rame.
Ko na slici bokca, Asiškoga Franje.

Moji snovi strižu po heljdinom polju,
Pa me ova boja ko lepeza dira.
Radost zemlje daje slatku glavobolju,
Dok u šašu vjetar uspavanku svira.

Hej veselo, veselo! Odzvanjaju brda
Zvučnije od zvonova svetih katedrala.
Bog po nebu prolazi pored bijelih krda,
Pa se ljulja šaljivo sred modroga vala.

Na stijegu svome nosim komad plava neba.
Doma i svojte nemam. Nitko me ne treba.
Al' za onim vrhom ima jedno vrelo,
Ima jedno bijelo i veselo selo.

A još dalje, tamo, kod kamen-studenca
Oživljuje pjesma gozbu vandrokaša.
Radost oltar diže od spletenog vijenca:
Tamo je domaja i nirvana naša!

STJEPAN MIHALIĆ: BRATIĆ MIRSKI

(NASTAVAK.)

Postao je Gradina najednom vedar. Smije se obijesno starom Borovu, draška Ivu, šali se sa susjedima i dijeli slatkiše deriščadi. Iva ga gotovo i ne prepoznaje. Zadivljena naglom promjenom, više i ne misli na pisma. A što pisma, sigurno ih Pavlić nije ni odaslao, a onaj stranac, to je svakako bio agent šivaćih strojeva, koji se zabunio na vratima! Sada se ona već sasvim otvoreno počinje nadati, da će dobiti sina, i da će Gradina uz nju sasvim ostati. Kako ne bi ostao, ta on je ljubi i zna, da ga nitko ne bi ljubio kao ona! Još samo dva tri švercerska izleta, i trgovina na uglu će promijeniti vlasnika! Jer to je sada već sigurno! Pavlić će voditi knjigovodstvo i nadzor nad cijelim poslovanjem, nova će radnja iskrsnuti pod njegovim imenom, a ona će mu u svemu pomagati! Ona će biti njegova desna ruka, titraj njegova srca!

A i Gradina se nada. Ognjenić će sigurno urediti stvar, kako će se najbolje moći, i on će s Lipom prhnuti daleko odavle. To će biti selo na rubu šume pokraj rijeke i ogrljeno planinama, sunce će pjevati, livade će pjevati, a on će, visoko nad svima oko sebe, raskrivati koprene i bičevati trgovce robljem. Tek sada će se razviti sva ona snaga seljaka, sakupljena u potleušicama kroz stotine godina, da prasne u vihoru i da zatraži pravo! On će govoriti u ime milijona! Njegove riječi će tumačiti čemer teških žuljavih ruku, koje su u ime jednakosti određene za patnju!

I pomalo se u Gradini objašnjava sav prijašnji metež, staložuje se, dobiva vidljive osnove, na kojima će se izgraditi hram njegova božanstva. Sve ono otprije, buna radi bune, osjećaj nepravde, nejasni osjećaj, koji još nema svoje uzročnosti i svog rješenja, nego sav živi u iskrama i vrijenju, sve se to sada formira u određene redove, silazi u glavno korito, da poteče određenim pravcem. Sve više uvjeren u svoje proročko pozvanje, postaje mirniji. Nikakovih ispada, treba najprije sakupiti svu snagu i onda udarati proračunanim udarcima!

Udarcima, koji ostavljaju krvave masnice i koji pogađaju upravo ono mjesto, na koje su upravljeni! Treba reći bogovima, da su psi! Da je laž sve njihovo razlaganje o razvitku i napretku i da je sve to prokleto izigravanje radi koristi! Da na ovom grbavom globusu, gdje apsolutni mehanizam postaje konačni cilj, nema sreće i da je sve to gadno titranje s priprostim čovjekom, koji za svoje vjerovanja dobiva naplatu u pogrdi i nepravdi! Da je sve to vlada mrtvih bogova, ali krivi svećenici taje njihovu smrt, da ne bi čovjek potražio nove, svjetlije bogove!

A nada se i Mirski. Sluti on, odakle radost Gradini, jer mu je Iva rekla i za pisma i za nepoznatog posjetnika. Pitala ga je, onda još sva zabrinuta, što bi to moglo biti, ali on nije rekao ništa. Neka se drama malo razvije, onda će tek i on zaigrati svoju ulogu. Jer ovako da se već sada uplete, bilo bi prerano i sve bi se svršilo s pomirenjem prije katastrofe u trećem činu. Do katastrofe je njemu. Vjeruje on u nju, jer su odnosi previše zapleteni. Netko će jauknuti. I svejedno je njemu zapravo, tko će jauknuti, glavno je, da netko jaukne prvi.

Ali mu je ipak najzgodnije, da prvi jaukne Gradina. Izgleda u toj drami, da je os Gradina, jer je Gradina formalno najjači, i samo mu treba skinuti masku, da bude najslabiji i da ples počne. I raduje se Mirski već unaprijed, kako će Gradini podrezati krila i kako će rijeku navratiti u njeno koritašce.

No nije samo to, da Mirski želi Gradinu poniziti. Ima po sredini još jedan razlog, o kom Mirski i ne govori sam sebi, a to je Iva. Pokušao je Mirski, da se u svoje vrijeme splete s Ivom, još prije nego je Iva po drugiput spasla Gradinu, ali ga Iva otvoreno odbila.

Poslije njenog mladića ona se uopće ne osvrće na te muškarce, kojima je samo do mesa!

Mirski se povuče. Shvaća on Ivu i zna, da ona puna zdravlja ne može imati smisla za želje sušišavca, pogotovu ako su to želje ljubavne. I ne nameće se. Pa i zašto da se nameće, kad može da s drugim primjercima zasladi ovo malo života, što mu još preostaje.

Ne, ne, ne nameće se, ali je ipak malo zloban i ne može da mirno misli na tog sretnog narodnog vođu. Samo oprezno. Čini se, da je Gradina naslutio njegovo pribivanje događajima, pa se treba pritajiti.

I Mirski se pritaji.

Još isto veče, pošto isprati Ivu na stanicu na jedno od posljednjih putovanja u švercu, kako je sama rekla, on se vrati kući s nekoliko boca vina. Nađe Gradinu gdje čita.

Pustite knjige, Gradina, sve je to mudrost vražja. Da nije knjiga i filozofa, bilo bi sigurnije na globusu. Pijmo. Mi ćemo otegnuti papke, ali globus će se i dalje kretati istim pravcem, i lišće će padati u jesen, i zvijeri će se pariti u proljeće. Pijmo za zdravlje globusa, jer je bolji i takav nego nikakav.

Ne ću da pijem.

No, onda da pijemo u zdravlje onakovoga globusa, kakav bi morao da bude. Pijmo.

Gradina u prvi čas odluči, da ne prije s Mirskim, ali se Mirski nikako ne da uvjeriti, da on to veče s izvjesnog razloga baš ne će da pije. Ne smije:

— Nije to lijepo od Vas, Gradina, da odbijate jednu od zadnjih želja čovjeka, koji će skoro umrijeti. Bio bih ja otišao u krčmu, ali sam upravo želio, da zajedno popijemo čašu zaboravi. Pijmo! No, pijmo!

I Gradina popusti. Ispije čašu na dušak, a kako nije naučen na vino, brzo se zažari. Jednu za drugom, isprazne dvije boce, jezici se razvežu, krv se razigra, a stare opreke zabockaju.

— Što ste Vi lažac, Mirski! Neprestano brbljate o smrti u proljeće, tobože da Vas čovjek sažali, a u stvari Vi se sigurno potajno liječite!

— Pa liječim se evo i sada. No izgleda, da Vas nekako osobito dira moja tužna smrt, što? Ne možete Vi u blizini osjećati smrt, jer bi se mogla prevariti, krivi zamah kose i mjesto Mirskog ode Gradina još prije, nego je svijetu pokazao veliku vatru svoje svete ljubavi.

— Da, ljubavi! Ljubavi!

Mirski natoči.

— Izgleda da ćete mi održati predavanje. Treba nakvasiti laločicu.

Gradina ispije i mutno pogleda Mirskog.

Taj sušičavac baš ga izaziva! Utvara si sigurno, da ga ima džepu radi Lipe! Baš!

Svinja ste Vi, Mirski! Doslovce svinja! Ali Vam ipak kažem ozbiljno, ne pokazujte nos tamo, gdje ga ne trebaju, jer bi Vam ga tkogod mogao od šale razlupati!

— To baš ne bi bilo tako grozno, glavno, da je čovjek živ. Ima ljudi, kojima bi taj moj razbijeni nos došao kao naručen, da napadnu društvo radi zločina.

— Moglo bi se dogoditi, da Vi i ne biste ostali živi!

— Oho! Da me ne kanite u snu ugušiti jastukom?

Gradina preotme.

Što Vi znate o jastuku?«

»Jastuk? Kakav je to opet jastuk!?

Ne zna Mirski zbilja ništa o jastuku i rekao je to samo zato, da podbode Gradinu. Tobože, nema Gradina hrabrosti, da bi ga otvoreno napao. Uviđa i sam Gradina odmah, da se zaletio, pa da okrene razgovor, natoči čašu.

— Pijmo! Za život! Da živi slobodni život!

— Da živi slobodno žderanje!

— Ne! Da živi ovo lijepo svemoćno sunce, koje grije jednako sve! Da bude tako i s ljudima! Da prestanu igrati ulogu stjenica!

— To je Vama još od školovanja, što? Nagrizle Vas.

— Ali ću i ja gristi! I ja! Sve to, što ću učiniti, to je samo moja finta!

Prevarit ću ja njih balavce!

Pa već ste počeli da grizete. Ne radi li se u Vašem kriminalnom romanu, koga ćete tek svršiti, o milijonerima, koji otimlju nevine djevojke, da zasite svoju požudu? Eto, divan način, da se ožigoše nemoral najviših. Gradina udari divlje šakom o stol.

— Mir!

Osjeća on, da mu se Mirski podmuklo ruga, i bijesno zgrabi bocu. Ne bi on nju uopće bacio, ali hoće da pokaže, kako on može baciti.

— Mir!

— Pa ja se i ne mičem. No, no, pustite bocu, mogla bi da sama izleti iz šake, a moja glava do proljeća još uvijek nešto vrijedi. Kažite Vi meni radije, da li ste Vi zaljubljeni? Meni se čini, da jeste.

— I jesam!

— To je zlo, jer žene donose nesreću, kad se radi o velikim stvarima? I ja sam ljubio. Moja Julija je bila najljepša i čista kao sunce, pretpostavivši, da mrlje na njemu nijesu mrlje. Onda sam se spremao i u Egipat. Ali se u zadnji čas pokazalo, da bi mi moja ljubljena donesla u brak mjesto nevinosti zaražen spol, i nisam išao u Egipat.

— Jer ste kukavica! Građanin! Svi biste vi htjeli nevine djevojke, a svoju ste nevinost ostavili po javnim kućama! Zaražen spol! Što zato, kad se ljubi! Treba se uzdignuti nad predrasude, jer je ljubav ona snaga, koja nosi čovjeka kroz hiljade godina, koja mu daje snagu, da raskriva tajne, i vodi ga zvijezdama! Ljubav je alfa i omega! Da živi ljubav!

— E, ako je tako, onda je Iva sretna, i ja pijem za ljubav.

— Što mene briga za Ivu! Mislite li Vi, da ja njoj moram biti zahvalan? Nema toga, radi koga bih prignječio sebe!

Mirski se otvoreno nasmije.

— Ali ćete se Ivi ipak vratiti, da svršite Švarcu roman. A onda ste ipak sasvim njezin.

— Ne ću se vratiti, svinjo!

— Ja ću to doživjeti, jer će biti prije proljeća. Treba čekati, jer samo u čekanju dozrijevaju velike stvari.

Gradina naglo ispije čašu i pogleda Mirskog s mržnjom.

Taj prokleti sušičavac! Neka bude sretan, što ne će, da ga dira! Jedan udarac i svršio bih s njime i s njegovom zlobom!

Ali ipak osjeća riječi Mirskog u sebi kao pritisak na čelu. Oblačni pritisak, koji ga sili, da se opravda sam pred sobom.

Ta on to govori kao i svi sušičavi! Mrze život, jer ne mogu živjeti!

I plane.

— A što Ti zapravo hoćeš, svinjo!? Svinjo! Gradina tu riječ naglasi sa slašću.

— Što se Tebe cijela ta stvar tiče!?

Onda se naglo sjeti.

— Čuješ! Da Ti nisi radi Ive ljubomoran?!

Mirski napuni čaše.

— Kažeš mi Ti, pa dobro. Budimo Ti. Moći ćemo biti iskreniji, bratiću. Ja nemam nikoga, Ti nemaš...

— Lažeš! Imam!

— No dobro. Samo ja nemam nikoga, pa dopusti, da Te nazovem bratićem. Ja sam uvijek želio ovakovog bratića. Zbilja, govorim iskreno, iz samog srca. Nemaš pojma, kako je ugodno nazivati Tebe bratićem.

— Ti bi da ždereš! Sušičavac si Ti, skoro ćeš crknuti, pa me mrziš, jer ću ja ostati! Kada Te bace u zemlju, dajem Ti riječ, da ću doći na Tvoj grob i zapjevati Ti podoknicu! O životu!

— Ali žene ipak nemoj voditi sa sobom, kad jednom odavle odeš. Treba Tebi razlog, onako efektan literarni razlog, ali u tom slučaju bi mogao naći i nešto drugo. Tebi to nije teško. Jer Ti nisi Jehova, da vodiš Židove preko mora. — Dosta je Tebi i Tebe. I previše.

— Šuti! Šuti, ne laj, svinjo!

— Pa kada Ti to kaniš poduzeti bijeg iz zemlje Misirske?

Skoro! Doći će to prije nego se nadaš?

I Ti još govoriš o ljubavi, bratiću. Nema ljubavi. Ivina je sreća, da ostaneš, a Tvoja, da odeš. Je li to ljubav? Najbolje će biti, ako osta-

neš u kutu i zaboraviš na nebesa. To Ti je bar sigurno.

— Lješinaru! Htio bi ti, da ja u sebi prigušim krik za suncem, pa da crkavam ovdje kao i Ti! Ne ćeš! Ima u meni snaga, koja me nosi u borbu! U vrtlog! Treba pomoći čovjeku i pokazati mu put, kako će stresti s grbače laži natovarene u ime jednakosti!

— Jednakost? Znaš, kako bih ja proveo jednakost, da sam kojom srećom vlastodržac? Naredio bih, da svi porezovnici goje tuberkulozne bakcile, kojima bi plaćali svoje poreze. I kad bi se tih bakcila nakupilo, koliko je potrebno za svrhu, dao bih ih ucijepiti u žile sviju biti na globusu. Jednakost bi bila potpuna.

Gradina ustane i s gađenjem se zagleda u Mirskog.

— S Tobom više ne ću da pijem!

— Ti si previše osjetljiv, bratiću, ali sve je to samo moja vjera, koja je glupa kao i sve druge, jer je i neprovediva kao sve druge. Ne mogu ja dalje od sušice kao ni Ti od Prometeja.

— Svinjo! Gade!

Mirski je upravo htio da natoči čaše i da piju za izmirenje, a u sobu uđe Ognjenić.

Gradina se trgne s nadom.

Došao je!

A Ognjenić kao uvijek nasmijan, upozna se odmah s Mirskim i drage volje ispije čašu vina.

— Kako vidim, ovdje se slavi!

— Slavimo sunce, koje jednako grije sve.

Planuo bi opet Gradina, ali se suspregne pred Ognjenićem. Ne bi bilo zgodno, da Mirski nešto izbrblja, a on bi sigurno izbrbljao već zato, da mu se naruga. I da predusretne razgovor između Ognjenića i Mirskog, on se nagne Ognjeniću. Pita očima.

Ognjenić veselo potvrdi.

— Sve je u redu, Pavle. Čim predaš izjavu, odmah će se uzeti u pretres Tvoj slučaj. A ta je izjava osobito potrebna, i ja sam je donesao sa sobom, Ti trebaš samo potpisati. To nam je svakako potrebno radi opozicije, koja nas je baš radi Tvog slučaja žučno napadala. Dolaze izbori, i to će biti dobar protuudarac.

Bila je ta izjava, kakove već i jesu slične izjave. Gradina priznaje lojalno sve svoje zablude, vraća se udruženom jatu, komu i pripada prema visini svoje kulture, a ujedno poziva sve one, koji su krivo shvatili njegove fantastične osnove, da se povedu za njegovim primjerom i ulože svu svoju snagu u razboritu podjelu rada.

Ukratko, poslije sukoba sa župnikom i žandarima, to je bila doslovce kapitulacija.

Čita Gradina tu izjavu i u prvi čas dobiva mučan dojam.

Nije li to ipak malo previše?!

Ali se već za čas uvjeri, da to stvarno nije ništa, jer je ipak glavno njegovo raspoloženje.

To se može potpisati!

I potpiše.

Ognjenić spremi izjavu i odmah ustane.

— Ja sada idem u organizaciju, da stvar konačno uredim. Nemaš pojma, koliko mi je i lično drago, da će se Tvoja snaga izjasniti tamo, gdje joj je mjesto! Mi Tvoju snagu priznajemo! Mi ćemo znati i te kako da cijenimo Tvoje obraćenje, kad nam je to obraćenje silom prilika i dobra usluga proti opoziciji! Nadam se, da ćeš za osam dana imati u rukama dekret za svoje staro mjesto!

Gradina vidljivo zadrhće.

Tamo!?

I on na čas u Ognjenića gotovo posumnja.

No Ognjenić je bio pošten.

— Budi miran, Pavle! To traže naši partijski parcovi, no mi mladi ćemo poduzeti sve, što bude potrebno, da do toga ne dođe! Glavno je, da vidim, da Ti to nije milo! Oni gledaju na formu, ali nama je glavno stvar! Budi miran, kazao sam!

I Ognjenić se srdačno oprosti.

U taj čas se Mirski tiho gane.

— Bratiću? Nisi li i Ti pomalo svinja, što?

— Šuti!

— Baš ne ću da šutim. Ta Tvoja izjava, bratiću, to je zahod.

— Prisilili su me, da ih prevarim, jer ja stvarno nikada ne ću biti njihov! Doskora će se vidjeti, da li govorim istinu!

— Imaš Ti uvijek u pripremi razloge, bratiću. Samo si se bez njih rodio.

— Pa da je to zbilja i kapitulacija, učinio sam sve radi nje! Samo radi nje!

— A, radi nje? Radi Julije. A može li se znati, koja je ta Tvoja odabrana, bratiću moj dragi.

Gradina pogleda Mirskog, jer mu nije vjerovao, da on ne zna.

Svinja lažljiva!

I ne reče ni riječi.

A Gradina isprazni zadnju bocu i podigne čašu visoko nad glavu, još više zloban, što Gradina šuti. Rugao se otvoreno.

Sjeti se, Gospodine, sluge svoga Pavla, podaj mu pokoj vječni!

I iskapi.

*

Ognjenić je održao riječ. Nije došao sam, javio uspjeh pismom. Gradina ne će trebati da se vraća na svoje prvo mjesto, pošto je pobijedilo mišljenje mladih, da se zaboravi na ranije stvari. Ovaj Gradina, koji je stupio u njihove redove, nema ništa s prijašnjim Gradinom. To je novi Gradina. I bilo bi nepravedno, kad bi taj novi uozbiljeni borac odgovarao za djela onog neodgovornog razigranog mladića. Što se tiče dekreta, taj će stići u najskorije vrijeme. Ognjenić će ga donesti iz ministarstva osobno. To će biti jedno ugodno selo na Plješivici, gdje će ambicija Ognjenića imati dovoljno hrane, jer je i selo i okolica danas u rukama opozicije. — Uostalom, o toj stvari će još Ognjenić razgovarati s Gradinom i razložiti mu osnovu vlade.

Da nije osobno došao, Ognjenić se ispričao predizbornom agitacijom i važnim poslovima stranke.

A u stvari Ognjenić nije htio da dođe radi Ive. Zna on, što je sve Iva učinila za Gradinu, i ne čini mu se poštenim, da joj na oči otimlje ptiča iz gnijezda.

Gradina je sada već sasvim siguran. To da će u obnovljenom zvanju naći dovoljno hrane svojoj ambiciji prema želji vlade, to ga nije osobito diralo.

Može se raditi, ali nešto i uraditi? Sada je glavno, da je njegov spas iz ove kuće siguran, a za sve drugo će stvoriti mišljenje na licu mjesta! To za hranu ambicije, o tome će biti još govora, ali ne po osnovi vlade! Samo oprezno! U prvi čas bacati dovoljno pijeska u oči, a poslije, kada roman prodre, onda se vlada ne će usuditi da progonja bogom nadahnuta umjetnika!

Smirio se.

Nađe vremena i da posjeti Lipu, posjećivao ju je uostalom svakom prilikom, da su žene u dvorištu već počele koješta šaputati, pročita joj Ognjenićevo pismo i napuni joj dušu novim valom nade. Istina, Lipa je i ovog puta iz najveće radosti najednom zapadala u tupost, i izgledalo je, da mu ona zbilja ima da kaže nešto silno važno, već su su se i usne pomakle iz grča, ali on je bio previše svijestan uspjeha i uvjeren o spasenju, a da bi joj dao govoriti. Ona sigurno još uvijek ne može da se smiri radi Ive, ali sa Ivom ima samo on račun! Samo on!

(Svršit će se)

V. GOLENKO

N. FEDOROV: SAVREMENI RUSKI ROMAN

(SVRŠETAK.)

Nedavno je izašao interesantni roman Maksima Gorkog »Posao Artamonovih«, (Berlin, 1925.).

Sumornost i ogorčenost, koja su raspoloženja toliko tipična za stvaranje Gorkoga, naročito u zadnje godine, potpuno su se pojavile i u ovom romanu. Hladna srca i žestokim perom pisao je pisac ove stranice, ne štedeći nimalo svojih junaka. Svi su njegovi junaci teški, tmurni, negativni i gotovo nema svijetlih slika na ovom platnu, napisanom od pravog umjetnika, koji je još u punom sjaju svoje stvaralačke snage. Revolucija je izvršila ozbiljnu promjenu u piščevu naziranju na svijet. Kao i ranije, on je i sada duboko mračan, ponešto ohol. Sada je Gorkij od ranijeg optuživača postao pravim čovjekomrscem, što ga približuje drugom prvorazrednom ruskom umjetniku I. A. Buninu, no koji ipak ne prenosi ove svoje mržnje u čisto umjetničko stvaranje. Nakon revolucije, još se pojačala oštrina njegova zla pogleda i još je ogorčenije postalo njegovo srce.

U ovom romanu, koji iznosi historijat triju generacija roda Artamonovih, riše Gorkij polustoljetni život i djelatnost onoga dijela trgovačko-industrijske klase, koji je izašao iz seljačkih redova. Prvi odvjetak Artamonovih, Ilija, koji je rođen u neslobodnoj kmetskoj porodici — karakterističan je predstavnik ame-

ričkog tipa, rijetkog u ruskoj sredini poslovnih ljudi. Okretan, radin, duboko vjerujući u rad i život, koji su za nj sinonimi, pun energije i inicijative, on gradi na selu nekoliko tvornica; gotovo iz ničesa postepeno stvara golemo industrijsko poduzeće. Oštro se ističući na blijedoj pozadini općeg nerada i lijenosti, Ilija Artamanov zaražava svu svoju okolinu svojom energijom i brzo stvara golemi posao, koji imade da postane središtem i osnovom sveopćeg blagostanja. Ali već njegovi unuci, priljubivši se kulturi i ušavši u redove inteligencije, postepeno se udaljuju od prvotnog cilja i onakvog sakupljavanja kapitala, u kakvom je Ilija Artamanov vidio cilj i smisao svog života. Mračni i veličanstveni hram Moloha, kojemu je on posvetio cijeli svoj život, pokazuje postepeno ozbiljne i smrtonosne pukotine. Prva revolucija, zatim svjetski rat i na koncu konca druga, oktobarska revolucija porušili su sav »posao«, raspršivši nemilosrdno na sve strane predstavnike Artamanovskog roda. Duboko voleći revoluciju i vjerujući u njezinu spasonosnu ulogu, veli Gorgij, da je revolucija došla da ozdravi teške i nenormalne prilike, koje su vladale u ruskom društvu. Protiv bezdušnog kapitala, koji je zarobio narod i svirepo ga eksploatirao, bio je nuždan nekakav ozbiljan, brz i radikalan lijek, koji je mogla dati samo revolucija, pa zato i njen dolazak valja svakako pozdraviti. Unatoč sjajnosti nekojih figura i karaktera te savršenstva mnogih mjesta, kao i velike količine fino opaženih i vješto iznesenih sitnica, roman ipak ostavlja nekako neodređeni utisak fragmentarnosti i opće nedovršenosti koncepcije. Valja požaliti, što je jako talentirani pisac posvetio tako malo pažnje osnovnoj misli svog romana, ograničivši se samo s nekoliko završnih stranica da dade toj misli romana potrebitu jasnost i punoću.

K. Fedin i O. Forš dva najjača predstavnika društva »Serapinova braća«, koje je u povijesti ruske književnosti revolucijonarnog doba neobično popularno, izdali su zadnjih godina također dva romana. Društvo »Serapinova braća« odigralo je istaknutu i časnu ulogu u prvom, najtežem i najburnijem periodu revolucije, okupivši oko sebe svu literarnu omladinu, koja je putem umjetničkog stvaranja htjela razumjeti i dati smisao i izražaj krvavoj i sablasnoj zbilji revolucijonarnih dana. Odigravši svoju ulogu, ovo je društvo nakon kratkotrajne i živahne djelatnosti faktično iščezlo i većina se njegovih članova vratila k samostalnom, mirnom i ozbiljnom stvaranju. Prvo je mjesto između ove mladeži brzo zauzeo najtalentiraniji od njih, Fedin, koji je čvrstim i sigurnim koracima izašao na široki literarni put.

Novi roman Konstantina Fedina »Gradovi i godine«, (»Goroda i gody«, Lenjingrad, 1924.) već s prvih svojih stranica živo obuzima svu čitačevu pažnju. Kratka, vanjski slabo vezana među sobom poglavlja, isprekidane fraze, nemiran i nedotjeran jezik, koji koči shvaćanje osnovne misli, a katkada čak i smisla i šuštine sadržaja sve ovo vanredno dobro odražava onu psihoznu grozničavost prvih godina oktobarske revolucije, kada se sav obični i vjekovni životni poredak — i državni, i društveni, i lični — duboko prevrće i izlazi iz svojeg stalnog korita i zakoračuje novim i nepoznatim putevima. Ustaljen vjekovima životni poredak ubrzo se raspao, čim je bila uništena njegova osnova. — Vrlo fino pisac slika psihološko stanje ruskog društva za prvih godina boljševičke revolucije. Pisac tu ne dira u onaj misterijozni »Smolni institut«, gdje se udomio centar zvanične vlade, nego kao pravi umjetnik skreće svu svoju pažnju na narod, na onu tajinstvenu i bezličnu masu, koja daje u takovim neobičnim elementima historije neiscrpivi psihološki materijal. Masa, narod — to je pravi junak ovog romana, što mu daje neobičnu, naročitu vrijednost. U ove teške dane prvog perioda oktobarske revolucije, ljudi su pokorno vukli teški teret života, svodeći sve svoje interese i želje na najjednostavnije fizijološke potrebe. To su bile uskrsnule iz Danteova pakla mrke sjene bez uspomena na prošlost, bez nade na budućnost i samo sa skromnim brigama za sadašnjicu. Oni su pokorno išli na nikomu potreban prisilan rad, koji skoro nikada nije imao druge svrhe osim želje, da do kraja uništi u čovjeku njegovo dostojanstvo. Glad, smrt, jednakost svih pred patnjama i porugama, sjedinili su sve u jednu bezličnu i bezvoljnu gomilu, stvorivši nekakovu sliku drevne zajednice progonjenih kršćana, odijelivši krvavom crtom one, koji gospodare, od onih, koji se pokoravaju vjenčavajući sve potonje aureolom mučeništva.

Rat je uskolebao čovječanstvo, a na koncu konca postigao je baš obratne rezultate od onih, na koje se mislilo pri započinjanju rata. Narodi su se počeli gibati, naučili se prestupati državne granice i upoznavati druge narode; polazili su kao pobjednici, a vraćali su se kao pobjeđenici, padali u zarobljeništvo, ostavljali svoje porodice, gubili zdravlje i život — a sve to nije moglo ostati bez uticaja na opću psihologiju. Rat je svojom velikom nesrećom obuhvatio i sjedinio sve narode, uništio nacionalnosocijalne ograde i granice, probudivši u svakom pojedincu prije svega — čovjeka. Ova nova velika za rata i u ratne svrhe započeta seoba naroda, probudila je kod svih opće čovječanske osjećaje i tako pripravila podesan temelj za komunizam, koji je na svom barjaku napisao tako lijepe i zamamljive lozinke, da su se one morale pokazati umornom čovječanstvu vijesnicima žuđenoga raja na zemlji. Izgubivši u ratnoj klaonici sve puteve i nade, čovječanstvo je žedno prošlo za novom zvijezdom, koja je iznenada zablistala na maglovitom vidokrugu. Nijesu toliko politički, koliko socijalno-etički interesi privlačili čovječanstvo komunizmu, tumači nam pisac svoju osnovnu misao.

Vrlo je originalan i interesantan roman V. Ireckog »Otimači vatre« (»Pohititelji ognja«. Berlin 1925.). Sadržaj se njegov sastoji ukratko u ovom: Fanatik nauke doktor medicine Bjeljajev u rezultatu dugih laboratorijskih istraži-

vanja postigao je mogućnost, da operativnim putem utiče na duhovni život čovjeka, manipulirajući s mozgom po svojoj želji i regulišući djelatnost njegovih funkcija. Tako se ovaj genijalni učenjak usmjelio, da se približi Bogu i oduzme njemu isključivo pravo stvarati čovječju dušu. Oduševljen uspješnim pokusima on se odlučuje na to, da učini čovjeka boljim, da usavrši njegov duhovni svijet podignućem njegovih pozitivnih kvaliteta do najvećeg stepena. Radi on u Petrogradu pod pokroviteljstvom boljševika, koji su se odlučili da iskoriste ovaj neobični izum, koji je na koncu konca kadar da baci njima pod noge cijeli svijet. No Bjeljajev je postepeno pao pod upliv komunističkih ideja i počeo se baviti odlučnom željom da izjednači sve ljude i razvijajući logički dalje njihove zahtjeve, on se odluči na to da stvori iz čovjeka — radnika, snažno, fizički zdravo; lišeno ma ikakvih duhovnih zahtjeva stvorenje, koje bi tako čovjeka pretvorilo u savršenstvo, t. j. misleći stroj. Pokusi teku vrlo uspješno, ali on se pri jednom pokusu odveć zanio i prekoračio potrebite granice i to baš kod svojeg rođenog sina. Ali od strašnih rezultata ovih pokusa njegov se asistent, komunista, doktor Vorčenko užasnuo i njega je spopala strava zbog predstojeće mašinizacije čovjeka, koja bi tim putem dovela do najnižeg stepena njegov duhovni život. I zato Vorčenko eksplozijom ubija Bjeljajeva i ruši laboratorij, a zatim u potpunoj depresiji i beznadnosti ubija i sama sebe. Uplićući spretno u fabulu romana i ljubavni zapletaj i razvijajući vješto siže, pisac drži u napetosti čitaočevu pažnju do zadnjeg retka svojega originalnog i svojevrsnog romana, koji je u sebi sjedinio pozitivne karakterne crte fantastičnog i pustolovno-kriminalnog romana s ozbiljnošću, a katkada i suhoćom naučne disertacije. Dajući nekakvim pojedinim svojim junacima crte portretski vjerne sa sadanjim komunističkim vođama pisac se uvijek sretno uklanjao tendencijoznosti, ostajući u granicama potrebite beletrističkom djelu objektivnosti.

Smjeli i suptilni V. V. Veresajev pristupio je kao pisac u svom novom romanu »U ćor - sokaku« (»V tupike«, Berlin, 1923.) pitanju velike revolucije i pokušao objasniti njezinu suštinu, smisao i značenje. Više publicist negoli čisti umjetnik, u čemu je on vrlo sličan V. G. Korolenku. Veresajev se proslavio još prije dva decenija svojom smjelom knjigom Liječnikove bilješke (»Zapisci vrača«), gdje je on htio riješiti maglovito-komplicirano pitanje liječnikove profesijonalne etike, a isto tako i pravo značenje same medicine. Istom je odlučnošću, pristupio Veresajev i k revoluciji i sa istim socijalno-etičkim kriterijem. U ovom djelu, koji nije sasvim točno nazvano romanom, opisuje se život poluotoka Kryma za boljševičke revolucije ili tačnije u vrijeme »crvenog terora« komunista i kasnijega »bijelog nasilja« dobrovoljačke Denikinsko-Wrangelevske armije. Ovaj je roman tipični primjer mirnog, refleksivnog djela, pisanog à these. Ne posjedujući dosta dubokog stvaralačkog talenta, da bi se mogao održati u granicama čiste umjetnosti, pisac uklaplja u romanu masu svojih političko-moralnih refleksija i zaključaka, koji bi zapravo morali izvirati posredstvom njegovih junaka i njihovih činova u radnji romana. Zaključke bi morao prepustiti samom čitaču. S objektivnošću i smjelošću neobičnom za čovjeka, koji neprekidno dosada još živi u sovjetskoj Rusiji, Veresajev riše krunske metode komunističke borbe, željeznu logiku i slijepi fanatizam boljševičkih vođa, koji za postignuće svojega cilja drže sva sredstva dobrima, uključivo žestoko gaženje u ime svoje ideje — narodnih prava i slobode. Buneći se protiv toga pisac ipak drži sve to sasvim razumljivim i neizbježnim, jer i on drži ideju komunizma toliko visokom i spasonosno-prekrasnom, da te sve puteve do njezina ostvarenja opravdava kao dobre. Ali i u »bijelom« pokretu vidi pisac mnogo lijepo i privlačivo, samo ne vjeruje u mogućnosti ostvarenja ideja tog pokreta, jer su njegovi vođe bezidejni, kratkovidni i neodlučni ljudi. Makar su lične piščeve simpatije više na strani komunizma nego li bijelog pokreta, ipak videći pozitivne i negativne strane svake od ovih dviju ideologija, pisac ne može da odlučno izabere jedan put i zato se osjeća u nekakvom moralno-ideološkom ćor-sokaku. Rješavanju ovog problema i posvećuje ovaj roman.

Veličina talenta Ilje Ehrenburga izvan svake je sumnje, ali je njega čitati katkada ipak nevjerojatno teško. Uzrok je tomu u nekoj izvjesnoj surovosti, moralnoj raspuštenosti, cinizmu i pretjeranom »fiziološkom« naturalizmu. Skeptik, koji u svemu sumnja, cinik, koji se svemu izruguje i ne priznaje nikakvih svetinja, pa onda opet hladno i brutalno žigoše sitničavost, amoralnost, lažljivost i licemjerje savremenog društva. Ovo odricanje i ismjehavanje svega, potpuno odricanje svih ideala približuje Ehrenburga Saltykov-Ščedrinu, koji se ističe u ruskoj književnosti svojom mračnom i uzbudljivom pojavom. Ehrenburg je oštar, zao, bistar opažač i bez principa pisac. Sve ove oznake njegovog talenta u punoj su se mjeri očitovale u njegovu romanu »Derač« (»Rvač«, Paris 1925.). Ovaj debeli, mnogorječivi roman, nestrojan u konstrukciji, bez oštre linije i određenosti plana privlači ipak pažnju vanrednim darom opažanja i originalnošću shvaćanja naše tragične savremenosti. Odlučni neprijatelj tričave niskosti i građanske sitničavosti, makar katkada i sam nije od svega toga dalek, pisac radosno pozdravlja revoluciju, koja je morala prodrmati Rusijom, a po njoj i cijelim svijetom, koji je prijetio, da će se pretvoriti u gnjilo blato. Istina, revolucija prema jednoj francuskoj poslovici »s vodom iz kupke izbacila je i dijete«, jer je uništila staru kulturu, a nije stvorila nove. Okrutna i teška lavina revolucije sve je porušila i pregazila na svom putu. Pisac pun uzbuđenja daje potresne slike poniženja ličnosti i čovječanskog dostojanstva, jer revolucija služi masama, a ne pojedincima. Uništivši staru inte-

ligenciju, revolucija je stvorila novu vrst ljudi — 1. idealiste-komuniste, koji su odani do samozataje suhim stranačkim formulama i bezdušnim programima ,prema kojima oni hoće da stvore novi život; ali u isto vrijeme stvorila je revolucija i 2. poslovne ljude, spekulante nove formacije. Revolucija je izbacila na površinu i ljudski talog, koji se oborio poput gladnih gavrana na svoju rodnu zemlju, što je ogrezla u agoniji, želeći tako da do kraja iskoriste povoljne za njih prilike. Ova žeđ za obogaćenjem, koja je poput epidemije prošla Rusijom, zahvatila je redove stranačke omladine, koja je zaboravila sve lijepe programne lozinke i svom se dušom dala u potjeru za dobitkom. Predstavnikom ovoj grupi i jest junak romana Mihail Lykov.

Isto je tako interesantan i drugi roman Ehrenburgov »Ljubav Jeanne Ney« (Riga, 1925.—1926.). Pod debelim slojem predrasuda i konvencijonalnosti savremenog licemjernog društva, koje je sebe njima okružilo kao neproničnom svojom svojinom, pisac žedno traži živu čovječju dušu — otvorenu i naravnu. Ne poznavajući ljubavi prema sebi, sve ismjehujući i mrzeći, on ipak voli i cijeni ljubav i opisuje je i pažljivo i nježno, koliko je uopće njemu kao ciniku pristupačna nježnost. Na pozadini kaotičnog građanskog rata, opasnog podzemnog rada komunističkih agitatora i mračnog života žitelja sumnjivih predgrađa — opisuje on ljubav idejnog komuniste Andreja i kćeri francuskog diplomate Jeanne Ney. Uza svu opću neskladnost ovog grozničavog romana, pretjeranu oporost jezika, neizglađenost stila, nedostatnu psihološku motivaciju i karakterizaciju, skiciranu umjetnost pojedinih pojava — ipak roman ostavlja snažni dojam. Pisac vatreno govori o ljubavi, smatrajući ljubav nečim što jedino može da rukovodi životom i daje mu smisao, cilj i opravdanje, kao i jednoj svezemnoj vrijednosti, radi koje čovjek može i mora živjeti. Ova misao, koja se više puta pojavljuje u brojnim djelima našega pisca zauzima tu centralno mjesto. Završavajući ovaj kratki obzor jednog ogranka savremene ruske književnosti, hoćemo još samo da izvedemo nekoliko kratkih općih zaključaka na osnovu iznesenih fakata.

1. Znatna je većina romana, u kojima se opisuje revolucija, pisana u živom, brzom tempu, punom života i gibanja. Dinamičnost ovih romana silno kontrastira statičnosti, koja je bila karakterističnom oznakom literarnog stvaranja dorevolucijone dobe.

2. Stil i jezik usko su vezani sa sižejem i karakterom teme. Pripovijedanje, koje ide nervoznim, isprekidanim korakom i malenim, posebnim poglavljima, fino i točno odrazuje samu suštinu naše teške savremenosti, gdje ne može još imati mjesta mirna, produbljena analiza;

3. Potpuna objektivnost izlaganja, u kojoj nema ni traga tendencijoznosti, ma da se tu prikazuju savremeni događaji, u kojima je većina bila aktivnim ili pasivnim učesnicima;

4. Ne obazirući se na razliku ili čak oprečnost političkih uvjerenja, socijalnih i materijalnih životnih prilika pisaca, koji žive s obe strane ruske državne granice, dolaze oni skoro do istih zaključaka. Prihvaćajući ili dopuštajući zamamljivu ljepotu ideje komunizma svi jednoglasno konstatiraju potpuni neuspjeh pokušaja praktičnog ostvarenja njegovog, pri čemu moramo naročito naglasiti, da su pisci, koji žive u sovjetskoj Rusiji i često pripadaju komunističkoj stranci, mnogo odlučniji i oštriji u svojim negativnim zaključcima.

Ne upuštajući se dalje u ocjenjivanje svega ovoga moramo još samo da s dubokim zadovoljstvom zabilježimo fakat, da je velika prošlost ruske književnosti našla sebi dostojnih nastavljača u savremenim predstavnicima ruske umjetničke riječi.

V. GOLENKO

FEUILLETON

KNJIŽEVNOST

HRVATSKA ŠKOLA ĆIRILSKE KNJIŽEVNOSTI.

Malo čudan naslov. Ali stvar je istinita, ne u sadašnjosti, već u prošlosti.

U ovom vremenu poslije rata pretegla je dnevna štampa i za književne poslove. Dnevna štampa, koliko god može, polagano preuzima na se poslove raznih društava, koja su sa svojim izdanjima značila događaje prvoga reda. Tu su bila izdanja Matica, književničkih društava i zadruga, pa akademija, dakako izdanja akademija manje, jer se široki pismeni krugovi nisu baš mnogo otimali za skroz znanstveno, po mogućnosti i suhoparno pisane rasprave. Danas izdanja ovih predratnih institucija mnogo puta nisu ni primijećena, jer u novinama može gotovo sve kao dnevna književna radnja da izlazi. A i privatna naklada, osobito kod Srba, privukla je (na pr. Geca Kohn) i takva izdanja, koja bi bila na korist svakoj akademiji. Radi ovakvog stanja stvari manje se vodi računa o društvenim izdanjima. Preko njih se prelazi tako, da im se u novinama odštampa, i to ne uvijek, sadržaj i polagano padaju u zaborav, da danas sjutra i opet u kakvoj znanstvenoj radnji budu spomenuta. Rezultati istraživanja ostaju nepoznati i tek najuži krug ih nosi u glavi, premda mogu da budu od interesa i za šire krugove.

Da ne ostane posve nepoznata radnja dra. Ilije Barbulescu, sveuč. profesora u Jasiju u Rumuniji i o hrvatskoj školi ćirilske književnosti (štampano i izašlo ovih dana u Glasu Srpske kr. Akademije CXXI.), priopćit ću ovdje rezultate ove zanimljive crte hrvatske prošlosti. G. Barbulescu, negdašnji slušač u hrvatskom sveučilištu u Zagrebu, raspravlja O značaju rumunjske filologije. On dokazuje potrebu poznavanja rumunjske filologije za slavistiku. Svojim istraživanjima je došao do velike novosti u toj nauci: »da se ona srpska struja, koja je uplivisala na stare Rumunje, javlja u književnom pokretu ovih, od XIV.—XVII. veka, i pod jednim trećim, to jest katoličko-hrvatskim oblikom«. Radi se naime o načinu pisanja poluglasova u rumunskoj ćirilici. Bugarski profesor B. Conev je za srednjobugarske tekstove utvrdio, da je za pisanje poluglasova postojalo pet književnih škola: 1. etimološka; 2. mješovita (Trnovo i Ohrid); 3. fonetička; 4. ohridska i 5. zletovska. No ima spomenika, u kojima se uopće nikako ne bilježe poluglasovi, osobito ne na kraju riječi. Dr. Barbulescu taj način pisanja naziva hrvatskom školom za ćirilsku književnost.

Katolički slavenski svijet, koji se služio glagolicom, a onda i latinicom za svoje crkveno-slavenske spise poznavaše i književne tekstove latinskog jezika. Imitiranjem načina pisanja u latinskom i uopće latinicom taj svijet je počeo i u glagolici izostavljati one znakove, koji mu nisu ništa značili u govoru, osobito na kraju riječi. To su radili Hrvati već u Zakonu Vinodolskom 1288. god., onda u Veprinačkom statutu 1507. god., ma da se pisalo i u to doba još i etimologijom. Hrvati su to prenijeli i u remski evandelistar (1395. kod Praga samostan Emaus, kamo su hrvatski glagolaši bježali).

Katolički glagolaši su ovakvim svojim pisanjem utjecali i na ćirilsko pisanje u onim katoličkim krugovima, koji su imali za uzor i glagolicu i latinicu. Barbulescu navodi za primjer poznatoga Jurja Križanića s njegovom gramatikom iz 1661. god., u kojoj izostavlja poluglasove. Iz Hrvatske je taj način pisanja prešao katolicima Bosne, koji su pisali ćirilicom.

»Ali ova ćirilska škola prenela se i među katolike Balkanskog Poluostrva, jer je nalazimo i u Slavena i u Rumuna rumunskih kneževina (Valahije i Moldavske) i u Erdelju. Po ovoj školi, naime, pisani su različiti akti i pisma Bogomila (to jest Pavlićana) provincije »Bulgarija«. Ova provincija, koja je postojala već u XIV. veku, obuhvatala je u XVI. i XVII. veku ne samo Bugarsku već i rumunske kneževine Valahiju i Moldaviju, Erdelj i Madžarsku«. Katolički Pavlićani iz sela Pavlićani u Bugarskoj pišu 1637. god. papi molbu na h r v a t s k o m j e z i k u i ćirilicom pomiješanom s nekoliko redaka latinice, a pišu kao i Križanić ili fra Pavao Posilović iz Bosne. Ovako pisanih ovom školom izvedenim načinom ima iz mnogih mjesta u Bugarskoj. (Barbulescu str. 104.). Papa u ono doba daje ovim pravopisom štampati ćirilske crkvene knjige u slavenskom jeziku (n. pr. Abagar 1651.). Komu je poznato nastojanje Rima oko širenja katolicizma i zadaća isusovaca od početka XVII. vijeka s obzirom na Balkan, tomu će biti jasno, kako je sve u Rumuniju moglo ići ovakvo širenje pisma. Bilo je pojava i prije, da je ćirilski spomenik imao glagolicom pisanih stavaka (još u XIV. i XV. v.), pa i kod »mnogogrješnoga« pravoslavnoga Srbina Kiprijana Račanina (1692. god.) ima jasnih tragova u pisanju, kako ga je razvijala ova hrvatska škola.

Ta hrvatska škola je prešla i među pravoslavne Rumune u XVII. vijeku. Barbulescu navodi za to dokaza. On je utvrdio, da su rumunjske pravoslavne kneževine živjele »sa starom Hrvatskom u različnim crkvenim, ekonomskim i kulturnim odnosima, počevši bar od XV.—XVII. veka zaključno«. Tim su Rumunji dobili od Hrvata glagolicu, koja se nalazi u dva rumunsko-slavenska rukopisa XVI. vijeka i u jednom čisto rumunskom psaltiru u prijepisu iz XVI. vijeka.

G. Barbulescu se svojim ovim radom odužio nama Hrvatima otkrivajući nam snagu naših glagolaša, koji kod kuće u ono doba nisu nalazili onoliko zaštite, koliko su i kao narodni i kulturni pioniri zasluživali.

Dr. Đ. Šurmin.

POMODNI STIHOVI.

Moda i pomodnost oduvijek je igrala neku ulogu i u literaturi. Ni literatura se nije mogla da odrve toj slabosti. Samo je karakteristično i — poučno, da od te bolesti nisu nikada patili pisci i pjesnici prvoga reda, nego većinom drugoga i trećega, a ponajviše snobovi. Kada jedan ili više pisaca »pronađu« kakvu novu struju ili »školu« književnu, obično se odmah potrudi, da u taj svoj tabor strpa bar djelomično i što više većih i priznatih pisaca. Uvlačeći veće pisce u svoju »partiju« (za koju oni nisu ni znali, niti su o njoj slutili) misle ti pokretači novih smjerova i partija, da će tim bolje afirmirati svoju školu. Tako rade i današnji propovjednici nadrealizma u Francuskoj isto kao i filozof Vaihinger u Njemačkoj, koji hoće da ogrtačem svoga fikcionalizma orgne sve moguće filozofe. To prisilno usvajanje i

natjeravanje poznatih pjesnika i filozofa na partijsko-školski kalup djeluje na one slabije sugestivno, pogotovo na one, koji istom počnu da pišu. Još jače djeluje ta sugestija na pisce manjih naroda, koji u svemu nastoje da podražavaju veće i to u najmodernijoj strani.

Jedino tako mogu da shvatim ovu formalnu poplavu pomodnih stihova kod nas, osobito u zadnje vrijeme. Autori tih stihova kao da se natječu, koji će dalje poći do apsurda i produciraju čitavu kišu nerazumljivih i polurazumljivih stihova. Zajednička karakteristika svih tih stihova je neko verbalističko afektiranje, nizanje riječi i rečenica više po glasovnim negoli logičkim asocijacijama. Zato su oni svi puni, nesamo nerazumljivih, nego i riječi bez ikakva značenja. Tenor svih tih stihova je neko vanvremensko i vanprostorsko, pa i vanpsihičko razbacivanje neosjećanih misli i besmislenih osjećaja. Svi autori tih stihova dižu se nad ovu realnost, nesamo našu, nego realnost uopće, sa nekim eremitskim i proročkim pozama i samo pljuckaju po njoj pljuvačkom koja nema ni mirisa ni sadržaja. Najdraža im je poza nekih sapetih Prometeja, a kad ih čovjek sagleda u negližeju njihova dnevnog i istinskog života, onda ta papirnata maska ne može a da ne postane smiješna. Ja ne velim, da je uobičajeno racionalističko jezično izražavanje jedini način izražavanja uopće, a najmanje iracionalnog, ali to ne znači, da se to izražavanje može potpuno zamijeniti i nadoknaditi nerazumljivim i besmislenim izražavanjem. Naše duševnosti su već tako udešene, da se, kad se jezikom sporazumijevaju, sporazumijevaju putem intelekta, jer je jezik kao sredstvo razumijevanja i sporazumijevanja, iako pun iracionalnih elemenata, racionalno izgrađen. Zato, kad se r i j e č uzima kao sredstvo i put približavanja jedne duševnosti drugoj, onda ta riječ mora da bude i racionalno određena, iako ne razumska, ali svakako razumna.

To su zaboravili naši autori pomodnih stihova, koji se u zadnje vrijeme sve više množe. Karakteristično je, da je manija mode i pomodnost i te lirske afektacije zahvatila kudikamo više one mlađe pisce iz Beograda nego iz Zagreba. Možda je tome razlog i mentalitet, a možda i to, da oni više prate te nove evropske književne struje, a i lično su više u inostranstvu, pa ta neposredna blizina djeluje jače i primjetljivije na njih. Bilo kako bilo, rezultat te blizine i tog uticaja je svakako negativan. Da se ne misli, da govorim samo neke prazne pretpostavke, navest ću ovdje šest svezaka tih stihova, koje sam primio na prikaz, da se vidi, da su moji zaključci stvarni i tačni:

Ljubomir Micić: Antievropa.

G. Micić nastavlja svoje zenitističke burgije i s ovom novom knjižicom stihova. I on je čuo za nadrealističku poeziju i sada hoće da je svede u korito svoga zenitizma. U tom smislu piše i uvodnik »Vanumna poezija i Antievropa« i ta dva pojma veže »antenama« zenitizma. G. Micić misli i kaže, da njegova »vanumna poezija« donosi duhovni pojas za spasavanje ovoj našoj balkanskoj galiji bez kulturnog kormila. On propovijeda neko »varvarstvo duha« i neki »vanum«, koji je sam po sebi jedan i logički i jezični apsurd. Suvišno je raspravljati sa tim »vanumnim« predgovorom i mjesto toga citirat ću samo par stihova te »vanumne poezije«:

Ispićemo devet akova zvezda
I pojesti hiljadu vagona srpskoga neba...
(»Varvarsku Kajganu«).

... Musaka izvrsno
o ćevapčićima da i ne govorim
Pršut i klekovača divno bre...
(»Sifon-soda-krv«).

... Muratovo Tulbe ajdučka kula i radiotelefoni
Samoubilačka česma Gazi Mestan i bezbožne antene
I bol pesnička zenitovo jaje...
(»Cvetaju vitke zmije«).

Eto, s tim prtljagom šalje autor svoju neku karavanu na put protiv Evrope:

U opancima moje nove poezije
Putuj karavano u vanumne krajeve duha varvarskog...
(»O karavano balkanska«).

Moram priznati, da s umnim razlozima ne mogu raspravljati o ovoj »vanumnoj poeziji« pa ću ostavivši autora na »pojasu za spasavanje« preći na drugu knjigu:

Moni de Buli: Krilato zlato.

Taj, u književnosti dosad nepoznati autor, veli za svoju knjigu, da je to njegova »prva i poslednja knjiga na srpskom jeziku«. Mladi autor daje dojam, kao da hoće da konkuriše g. Miciću, makar ga i napada, i svoju knjižicu ispunja svu razbacanim riječima i grafičkim slikama. U njoj je jedino interesantan predgovor, i to ne toliko za kritičara koliko za psihologa. A zašto, to će se vidjeti, kada navedem nekoliko njegovih rečenica. Na pr. ovo: »Ja nisam književnik. Ja sam razbojnik. Nek zapamte ariviste, ulizice, profesorske njuške i svi vatrogasci duha: meni je potpuno vuršt, još bolje, meni je drago što neću da uđem u istoriju srpske književnosti... Moje se ime javlja kao antiteza svim koje beleži kronika jugoslovenskog stihotvorstva...« Nakon ovih riječi uzaludan je svaki posao kritike- jer u njezin resor ne spadaju »razbojnici« i ja mogu samo da istaknem, da će autor obveseliti nas kritičare, ako održi riječ, naime, da je ovo prva i posljednja njegova knjiga. Jedan teret manje za našu strpljivost.

Treća knjižica nosi naslov:

Dve avanturističke poeme.

Napisao je uz ovog egzotičkog autora »Krilatog zlata« i g. Rade Drainac. I ona nosi karakteristike ovih prvih dviju. Dobitak joj je samo u tom, što u ovaj »koncern« pomodnih stihotvoraca ulazi još i Drainac. Drainac se je u izvjesnim stvarima pokazao kao talentovan i duhovit pisac, pa i u ovim njegovim verbalističkim stihovima iskoči ponekad koja duhovita asocijacija i slika, dok je opet ne poplavi bujica nesuvislih riječi. Kad ga prođe taj jalovi »Sturm u. Drang«, možda će Drainac dati i valjanih priloga našoj literaturi. Samo u slučaju, dakako, ako ga ne potopi ta prazna »vanumna poezija«.

Četvrta knjižica nosi naslov:

Jovan Popović: Ples nad prazninom.

Autor joj je novajlija i eto s prvom knjigom nastupio je u afektiranoj pozi. Ona je izgleda rođena u atmosferi zenitističke »vanumne poezije«, a stihovi u njoj predstavljaju uistinu ples riječi nad prazninom osjećaja i misli. U njoj su afektirani i sami naslovi: Kozmogonija i klikeri, Cirkus, Ringlšpil u praznom, Izgaženi krici, Žmure itd. Ondje, gdje autor ne afektira neki pobrkani primitivizam i gdje je iskren, uspije mu da napiše i po koji dobar stih, ali i taj se brzo izgubi u šarenilu ovako besmislenih stihova:

... Vodeni cvetovi močari šume nesvesno sve... itd.

Peta knjiga je:

Aleksandar Vučo: Krov nad prozorom.

Ovo četrnaest pjesama g. Vuče, koliko ih ima u ovoj zbirci, sjeća i po izražaju i po duhu, a i po samoj tehnici na stihove Marka Ristića: »Od sreće i od sna« i na čitav onaj pokret u vezi sa revijom »Svedočanstva«. I one dakle

idu nadrealističkom smjeru. Samo što je Ristić i dublji u koncepciji i precizniji u izražaju od g. Vuče. Ima i kod Vuče stihova, koji se ne mogu nazvati praznima i slabima, ima ih čak, koji se mogu nazvati i dobrima sami za se, ali oni su rijetki, vrlo rijetki. Vučo svoje pjesme — to se odmah osjeća — konstruiše i kalupi s velikim naporom tražeći na silu što neobičnije riječi i slike, ponajviše samo zato da frapira. On izbacuje interpunkcije valjda s nakanom, da te riječi i slike u njima djeluju na čitaoca nepodijeljeno i kao cjelina misleći, da i na taj način naglasi svoj opozicioni stav prema racionalizmu, ali time čini svoje stihove još nejasnijima i smušenijima nego u stvari jesu. Jer ni slika, da su »snegovi topli« nije tako apsurdna kao ovi stihovi:

Zadrhti cvetom zore strelu u dan
Sam gde savijen u čednost jedne misli
Vi vetrovi u granama zamršeni
Pomoć od zvezda
Vi nemiri bolom prekršteni...

(»Ogledanje«).

Razumije se, da će čitač ovakvih stihova naprežući sve mozgovne vijuge da uhvati nit i razglabajući riječ po riječ da uhvati smisao, morati da ostane ili sasvim hladan ili — drijeman.

I šesta napokon knjiga je:

Stanislav Vinaver: Čuvari sveta.

Suvišno je davati informacije o ovom autoru, jer je g. Vinaver poznat i kao talentovan novelista a i kao još talentovaniji i duhovitiji esejista sa svojim knjigama »Gromobran svemira«, »Nemačka u vrenju«, »Ruske povorke«. Osim toga izdao je g. Vinaver i jednu zbirku novela (Priče koje su izgubile ravnotežu) jednu zbirku pjesama (Varoš zlih volšebnika) i duhovitu zbirku parodija naših pjesnika i njihovih stihova.

G. Vinaver bio je uvijek borilac za nove orijentacije počevši od ekspresionizma dalje. I u ovoj novoj zbirci stihova on okreće opet na lijevo (ako se tako može reći) k nadrealizmu. Jasno je zato, da ni njegovi stihovi nisu mogli biti bolji od ostale t. zv. nadrealističke poezije. I oni boluju od verbalizma, namjerno traženih riječi, ponekad smiješnih rima i slika konstruiranih radi rime itd. Ovi stihovi izgledaju kao neki, manje ili više duhoviti, epigrami, koji bi, kad bi se isjekli, imali smisla, značenja, a i vrijednosti, jer u njima dolazi do izražaja poznati duh i duhovitost autorova. Ali uz njih su i stihovi sasvim prazni, koji i nisu nego namjerno tražene, na silu skivane i poredane aliteracije kao ovi:

... Okivaš, tučnije
I gorče bučnije
I molnije mučnije
I muklo obručnije
I zvučnije.

Šteta je za g. Vinavera, da u ovim doskočicama troši svoj nesumnjivi talenat.

*

Iz ovih evo primjera smo vidjeli, šta nam donosi i kud nas vodi to pomodno stihotvorstvo i ta afektirana manija podražavanja. Suvišno je isticati njezin prelazni karakter, a ja bih istakao, da ona uopće malo i vrlo malo spada u okvir književnosti. O tome će uostalom biti govora u mom opširnijem članku »Lirika na bespuću«.

Ivan Nevistić.

RANKO MLADENOVIĆ: DRAMSKE GATKE.

I. Sindžiri, II. Daća. Izdanje S. B. Cvijanović, Beograd 1926.

Gosp. Ranko Mladenović, bivši urednik beogradske »Misli« i dobar poznavalac dramske i kazališne umjetnosti, poduhvatio se je da obradi onu metafizičku i mističku suštinu naše narodne psihe, kako je izražena u našim narodnim pjesmama i pričama. Mladenović je dakle zašao u ono područje problema, što ga kod nas već odavna i sistematski obrađuje Đuro Dimović. Samo je između ova dva pisca velika razlika u gledanju i obradi dramskoj, jer dok Dimović nastoji da iz tog narodskog materijala, što je sadržan u pjesmama i pričama, izgradi šekspirovski zaobljene tipove i karaktere; Mladenović se prema tome materijalu postavlja više kao liričar negoli konstruktivni dramatičar. On ne konstruira, ili bar vrlo malo i neprimjetno, on više komponira nepovezane dijelove i »lijepi« ih lirskom interpretacijom.

Zato je i naslov »dramske gatke« nađen vrlo sretno i vrlo dobro pogođen. Jer uistinu to i jesu gatke u punom značenju, gatke, koje ne pretenduju ni na dramsku dinamiku niti na logički kauzalitet. Slike u njima se odvijaju sa nekom religioznom mirnoćom, njihova statika u svojoj smirenosti jednaka je onim narodnim slikama i rezbarijama historijsko-religijskog karaktera. Zato je i razumljivo, da one takve kakve su, lišene one scenske dinamičnosti i razumske vezanosti, nisu za pozornicu koliko za čitanje. Na pozornici bi mogle osvojiti samo pojedine interesantne i vrlo sugestivne slike, ali bi duljim gledanjem te slike zamorile gledaoca, jer bi se brzo osjetio nedostatak radnje.

Od ove dvije gatke prva sa simboličnim nazivom »Sindžiri« (t. j. lanci) je dramatski jača u prikazivanju borbe osjećaja i dužnosti, borbe izvan i unutar psihičkog okvira, borbe tipova različitih duševnosti. U njoj ima i mnogo više dinamičnosti, a i »radnje« i da ne ispada kao fragmentarni crtež, ona bi se malo više ispletena i ispunjena mogla prijatno da gleda i na pozornici bez obzira na to, što su motivi i »motori« koji pokreću radnju u njoj poznati i obični. Onaj mistični veo, kojim je zaogrnut čitav taj komad, rješava ga svake banalnosti. »Daća« je zgusnutija i makar ima nekoliko uspjelih dijaloga, ona djeluje više lirski kao jedna slika, zahvaćena i komponirana u jednom hipu. — Možda je autor htio ovim dvjema slikama da učini samo pokušaj, koliko bi se mogla dramatski izraziti i obraditi ona iracionalna suština naše narodne psihe. Ova dva nacrta pokazuju, da je autor pogodio put i bilo bi korisno, kad bi autor taj put zaokružio i od ovih i ovakvih crteža komponirao jedno veće djelo.

I. N.

POLEMIKA OKO MIŠKINE I SELJAČKE LITERATURE.

Na moju kritiku Miškininih »novela« »Za svojom zvijezdom« (Vijenac br. 14.—15.) odgovara ovdašnja »Seljačka Prosvjeta« (br. 16.—17.) bučnim člankom: »U obranu Miškine, seljačke kulture i seljačke književnosti«. Pod članak je potpisan punim imenom: »Miško Račan, seljak i narodni zastupnik«. Moram odmah istaknuti, da je teško i raspravljati, a još teže polemisati sa seljakom i narodnim zastupnikom o umjetnosti i literaturi, pogotovo kada on autoritativno, dogmatski a i sa nešto žuči izriče svoje sudove i zaključke; ali ja ću ipak pokušati da gospodinu, odnosno, seljaku Račanu (ili i još nekome, ako on nije jedini autor onoga članka) pokažem, kako su njegovi zaključci bez temelja kao i njegova »protukritika« na moju kritiku. Kad jedan pisac u kritici napiše ovakvu rečenicu kao g. seljak Račan: »Pod nepraved-

nu kritiku staviti Miškinu ne znači drugo, nego pljunuti u obraz narodu« — onda to u pismenom svijetu zvuči ili kao velika naivnost ili kao veliko neznanje. U »Vijencu« je u jednoj drugoj prilici bila citirana Šenoina davna izreka, da treba već jednom da prestane onaj naš starinski loš običaj, da se kojekakvi pisci zaklanjaju za leđa naroda i patriotizma, samo da izbjegnu sudu kritike. Njih se ne smije kritikovati — tako umuju oni — jer čim se njih povrijedi, povrijeđen je odmah i čitav narod, a i samo hrvatstvo.

Kad bi se mi i danas držali toga običaja, ne bi se uopće znalo, šta u našoj literaturi vrijedi, a šta ne vrijedi, jer je baš najčešći primjer, da se slabiji pisci, koji se ne uzdaju mnogo u svoju ličnu vrijednost, ogrću obrambenim plaštem patriotizma i partije. Kada netko (a tako i ja) kritikuje Miškininu knjigu, to još ne znači, da on kritikuje ni partiju, kojoj Miškina pripada, a kamoli čitav narod. Kada književnik istupa sa svojom knjigom u javnost, on mora da bude pripravan, da će se njegova knjiga i kritikovati, i to ne samo od njegovih prijatelja, nego i od ljudi, koji s njim nemaju nikakve veze ni odnosa. A to isto, mislim, važi i za slučaj Miškina.

Miškininu knjigu ja nisam shvatio kao anonnimnu zbirku narodnih pripovjedaka (u kojemu bi je slučaju kritikovao sa stajališta narodne psihologije) nego onako kako jest t. j. ličnu Miškininu knjigu. Tim povodom ja sam iznio i nekoliko misli i principijelnih pitanja o seljačkoj kulturi i književnosti u vezi s predgovorom izdavača i uvodničara. Namjesto da mi sada kritičar moje kritike, kad već hoće i on da piše i raspravlja i o književnosti, odgovori stvarno na moje temeljite i principijelne primjedbe, on prelazi na drugi teren i u neke sentimentalne priče. Priznajem, možda je tome krivo i to, što je moja kritika pisana književnim pravopisom, pa je člankopiscu, koji nije naučen na taj pravopis, bilo dosta toga i nerazumljivo. Ja sam u svojoj kritici naročito istaknuo, da tradiciona narodna književnost nema nikakve veze sa ovom »seljačkom književnošću«, što je forsiraju Miškinini izdavači i da Miškinina literatura nije u stvari seljačka, nego ukapućena, pogospođena i imitatorska literatura, koja nije premašila ni razinu naših prvih, tako zvanih, seoskih romantičara i da se Miškina od njih razlikuje najviše po tom, što su oni bili »školana gospoda«, a Miškina je neškolovani seljak. Ja sam izričito naglasio plemenite misli, koje iznosi Miškina, i pohvalio tu njegovu stranu, ali sam ujedno napomenuo, da su te misli obrađene više novinski nego književno-umjetnički, i da zato Miškinina knjiga nema nikakve književno-umjetničke vrijednosti. Istaknuo sam, i to s dubokim uvjerenjem, da seljačku kulturu i seljačku književnost neće i ne mogu stvoriti neobrazovani seljaci, a najmanje oni, koji nastoje da imitiraju gospodu, i u tom smislu sam prigovorio i onima, koji forsiraju ovakvu »literaturu«. A kod principijelnog pitanja o mogućnosti seljačke klasne literature i kulture uopće istaknuo sam, da je ona iz više razloga nemoguća i da su najveća umjetnička djela natklasna i općeljudska itd., itd.

Sada umjesto da instruktori g. seljaka i narodnog zastupnika Miška Račana pouče, da stvarno, ukoliko zna i može, odgovori na moju kritiku, on mi sa seljačkim znanjem i zastupničkom taktikom dijeli lekcije nesamo kao »neprijatelju« Miškine nego i čitavog seljačkog naroda. Ja shvaćam g. Račana, kada govori kao seljak i narodni zastupnik i s toga stajališta brani seljačku književnost i ne znajući možda ni šta brani, ali mi je i pomalo smiješno, kada iz usta seljaka i narodnog zastupnika slušam lekcije o tome, šta je književnost. Miško Račan treba najprije da se uputi u književnost bar toliko koliko sam se ja uputio, i istom onda ću moći pristati da s njim raspravljam o tom, šta je književnost i šta je narodna književnost. Zato bih mu preporučio, da uzme najprije školsku čitanku pa da nauči bar nešto iz naše narodne književnosti, jer tada mu se sigurno ne bi desilo ono, što mu se sada desilo, naime da napiše, da Kačić spada zajedno s Gundulićem u dubrovačku književnost! (Malo je čudno, da to ni urednik nije opazio!) Malo je čudna i logika g. seljaka Račana, kad moju kritiku, jer je negativna, naziva »gospodskom«, kao da nisu i Miškinini a i Račanovi impresariji »gospoda«, makar i gospoda sa seljačkim simpatijama. Ja razumijem, da je g. Račanu malo teško shvatiti, da su u literaturi sve »gospoda« (jer porijeklo književnika u umjetnosti ne odlučuje) i kad bi g. Račan znao, da su rusku književnost stvorila sve sama gospoda, i to velika gospoda (i Gogolj i Puškin i Tolstoj i Turgenjev i Dostojevski itd.) onda on sigurno ne bi ni rusku književnošt uzimao za uzor, jer tamo pisci tipa Miškina uopće ne postoje, a pismeni seljaci se ne nazivaju genijima ni obnoviteljima literature.

Ja sam rekao u svojoj kritici, a to ponavljam i g. seljaku Račanu, da postati dobrim književnikom nije tako lako kao postati općinskim načelnikom ili narodnim zastupnikom, a pismeno propovijedati seljačku ideologiju ne znači i biti književnikom, jer će valjda priznati i g. Račan, da najveći seljački ideolog g. Stjepan Radić nije i najveći naš književnik. A za svoju kritiku ja sam predvidio i napisao, da će me Miškina i njegovi branitelji seljaci sigurno nazvati »pokvarenim gospodinom« i »odrođenim seljakom«, a to uistinu čini i g. seljak Račan svojom aluzijom na Miškininu crticu »Venka«. Ja i opet opetujem, da mi koji smo nikli na selu, ali smo se i životom i mentalitetom i shvatanjem dogli n a d selo, bolje poznamo psihu i karakter sela i seljaka od onih, koji su, kao i Račan, ostali sasvim u okviru i na razini sela. Naša je prednost i to, što mislimo svojom glavom i što shvatamo i poštujemo sve kulturne tekovine, makar one i ne dolazile sa sela. Naša je zato dužnost više da selo i seljake obrazujemo i dižemo na kulturni niveau, a ne da kulturu srozavamo laskanjem i demagogijom na primitivni seljački niveau.

Toliko za odgovor i objašnjenje — ne, ni seljaku Miškini ni g. seljaku i narodnom zastupniku Mišku Račanu — nego njihovim impresarijima i instruktorima, koji književnost zamjenjuju s politikom i u literaturu hoće da prenesu klasnu mržnju i klasni antagonizam. Uostalom, ako je »Seljačkoj Prosvjeti« stalo do bistrenja tih pitanja, neka raspiše anketu među književnicima i stručnjacima, pa ćemo vidjeti, čije će stajalište i shvatanje pobijediti: moje ili g. Hercega i njegovih sumišljenika.

Dr. Ivan Nevistić.

NARODNA ENCIKLOPEDIJA.

Stao sam kod slova K. No prije nego li pristupim osvrtu na to slovo, moram, da glede pređašnjih svezaka učinim još neke prigovore, jer se odnose na krupne propuste. Tako se primjerice ne spominju Habdelić Juraj hrvat. kajkavski pisac, muzičar Hubad, pa ni historička znamenita ličnost Luka Imbrišinović. Ispuštena su i mnoga imena mjesta (Hostnik, Iševnica, Javornik, Ilovik), napose Homer (ne grčki narodni pjesnik). Ima Homer mjesto kod Broda na Kupi, pa kod Lokava, a ima ih u drugim krajevima. Imena ta potiču od batova, koji su se rabili u kovačnicama, a udarali su na pogon vode.

Prelazeć na slovo K. i to sveske 10.—13. napomenuti je, da ne nalazimo u njima mjesta Kakanj, Kašina, Klakar, Kladuša, Karlobag, Iv. Klara, Sv. Ksaver, Kratečko, Kijevo, Košare, Kostrenu, Sv. Lucija, Koričani, Krmpote, Križišće, Križovljani, Krivi put, Krimeja, Kloštar, Kloštar

Ivanić, Krupa, Križ, Klokočevac. Neka od ovih mjesta su i sjedišta općina, pa se u redakciji opaža grubo neuputstvo u poznavanju naše topografije i političkog razdjeljenja, bolje pomanjkanje strukovnih saradnika. Ne bi bilo na odmet, da su se spomenula i Zagrebačka kamenita vrata, da se posebno unesla Kačićeva Korabljica i o njoj kazalo nešto napose, a ne što se samo spomenula kod njenog auktora Kačića. Kod gradića Klis trebao se spomenuti odlučni dvoboj Petra Kružića s jednim Turčinom kao i zavjet Kružića ako pobjedi. Na uspomenu te pobjede i danas se u uglu svetišta Bl. Dj. Marije na Trsatu nalazi ogromna spomen svijeća s godinom pobjede. Uvršteno je samo Kapela gorje, a imade još i par istoimenih mjesta. Povijest Kraljevice je mršava. Tamo se 70-tih godina utaborilo pravaštvo, tamo se je izdavalo političko glasilo, kod kojeg su surađivali i pomagali ga mnogi riječki građani. Tamo je bila ustrojena i štedionica, koja je kasnije propala, i mnoge ekonomski oštetila. Danas je ondje pješačka pukovnija (dio), koji bi morao biti na Sušaku, te je i tu činjenicu trebalo ustanoviti. Opažamo, da se kod isticanja povijesti nekih mjesta u istima, i druge okolnosti, ističu po zastarjelim povijesnim djelima.

Dok se na široko i visoko donose biografije o ni malo važnim ni poznatim Kostićima, Dimitrijevićima itd., dotle se mnogi naši znameniti ljudi ni ne spominju. Kako se ne iznose Habdelić, Imbrišinović, ne spominju se ni Kavić-Šafranek Lujo, ni Kolić glazbenik, ni historičar Klement, pa ni starosta hrv. Sokola Lacko Križ, koji imade velikih zasluga za buđenje hrv. svijesti u Poli (Istri).

I ako se pod naslovom »književni jezik srpsko-hrvatski! (u izdanju latinicom prilikovalo se reći hrvatsko-srpski) mnogo govori o samom jeziku i njegovu razvitku te znamenitim jezikoslovcima, potrebno je bilo iznijeti 2 naslova: knjigu i književnost, te o njima posebno raspravljati. Ovdje se mora prigovoriti propustu, što nije uvrštena u tu enciklopediju ni književna revija »Književna Republika«. Upada u oči ili nerazumljiva tendencijoznost u redakciji izdanja latinicom, ili neoprostivo nepoznavanje naših kulturno-prosvjetnih prilika.

Interesantni su, jer slabo poučljivi naslovi »krivični sudski postupak« i »krivično pravo«. Pročitao sam ih i ustanovio, da se njihov autor ograničio samo na postupak i pravo u Srbiji. Kad bi ti naslovi bili ispušteni i uvršteni samo u izdanje ćirilicom, ne bi nas upućivali na zamjerke, koje bi morale biti ozbiljno oštre. Nedopustivo je kod jednog ovakvog važnog poduzeća govoriti o važnim predmetima samo obzirom na jedan kraj, a da se zapostavljeni ne uzbuđuje.

Ja samo poskorupljujem pojedine svezke, pa unatoč tomu nalazim, toliko zamjeraka, a kad bih imao vremena čitati svaki oveći i veliki naslov bilo političko-socijalne bilo ekonomske prirode, bilo kulturno-prosvjetne, mogao bih biti odmah gotov s mišljenjem o toj enciklopediji. Međutim, jer mi je stalo, da što dalje bude potrebno što manje prigovora, zadaća mi je poduzeće podstreknuti na što veću pažnju kod redakcije pojedinih svezaka. Žurba s izdavanjem donosi uvijek praznina i manjkavosti, a tomu nije teško izbjeći kraj samo malo dobre volje i posvećivanja veće pažnje ovako izuzetno znamenitom poduzeću. Konačno nam je upozoriti na jednu činjenicu osobito interesantnu i čudnu. P o d s l o v o m K n e d o l a z i s p o m e n u t D r. V i n k o K r i š k o v i ć, s v e u č i l i š n i p r o f e s o r i b i v š i o d j e l n i p r e d s t o j n i k, o d l i č a n d r ž a v o p r a v n i p i s a c. Ispuštanje to ne možemo drugčije tumačiti nego možda tako, da je sam g. Dr. Krišković osujetio, da se njegova biografija unese u enciklopediju. Jer nije ni moguće pomisliti, da bi se hotice mimoišla tako poznata i uvažena političko-kulturna snaga.

L.

KAZALIŠTE

OPERA.

V e r d i: U n b a l l o i n m a s c h e r a.

Kako se repertoar zagrebačke opere još uvijek kreće, uglavnome, oko imena Verdi i Puccini, to je i ova sezona donijela par exellence verdijevsku operu »Krabuljni ples«, u novoj podjelbi, novoj inscenaciji i novoj režiji. Posljednji je put davana pred par godina povodom gostovanja Naste. Novinski, reporterski kritičari krste ovu operu »temperamentnom i popularnom«, zaboravljajući kod toga, da je »Krabuljni ples« jaka jedna opera sa snažnim akcentima i sa izvrsnom dramsko-muzičkom arhitekturom, koja se, dakako, kreće na čisto romantičnoj platformi, a sazdana je na principima nepreračunane, neproblematične i jednostavne operne muzike. Komponovana pred sedamdeset godina, ona je i danas svježa, djelujući i na današnje, izaratne živce genijalnošću svog autora. U nevezanom razgovoru mogla bi se takva muzika usporediti solidnom, predratnom poduzeću prema modernoj, izaratnoj muzičkoj koncepciji, koja je slična onim poduzećima, osnovanim poslije prevrata, a prijeti im svaki čas neminovni bankrot. Ovo je, dakako, vic, a u svakom vicu pola istine. Blještava, pompozna i kraljevska »Aida« nije u svome dramsko-muzičkom izrazu nimalo jača od »Krabuljnog plesa.« Nevjerovatni »Trovatore« i plačljiva »Traviata« loše su koncesije publici, a partitura se »Otela« gubi pred jakom, deklamatornom dikcijom libreta, sastavljenog po negdašnjem muzičkom revolucijoneru, Arriju Boito. Od svih današnjih repertoarnih Verdijevih opera »Krabuljni ples« je, pored »Rigoletta«, opera, u kojoj je Verdijev izraz došao do potpune i savršene afirmacije. Naša bi uprava trebala do donese i posljednje Verdijevo djelo, komičnu operu »Falstaff«, komponovanu kad je autor već prevalio i osamdesetu godinu, ostavši mladim i od one operne Italije, koja je u to vrijeme izbacila mlada imena Mascagnia, Puccinia, Girodana, Franchetti-a. »Krabuljni ples« u svojoj romantici ne ostavlja nigdje dojam sentimentalnosti i turobnosti. Obilujući bogatstvom melodije kao malo koja Verdijeva opera, nije samo plod »bel canta«, već sve te melodije imadu boju jedne jake ekspresivnosti. Protkane humorom, stravom, ležernošću, bolom i strahom, one uvijek daju dojam neke slutnje, a ta slutnja provejava od kratkog preludija, preko živih i punih tenorovih arija, preko urotničkih sarkartičnih korova, u gracijoznim i bravuroznim paževim igrarijama, u teškoj i usudnoj invokaciji vračare Ulrike, u strastvenim i bolnim melodijama Amelije i Renata, pa i u onoj posljednjoj mazurci, što je violin solo »leggerissimo e assai piano« gudi tik pred katastrofom. Kako nema tragike bez humora, tako i Verdijevim »Krabuljnim plesom« provejava humor, koji je sol i života i muzike. I sam libreto ove opere odskače od ostalih nemogućnih libreta, kakvim obiluju gotovo sve opere. Ne pati od šablonske banalnosti i nevjerovatnosti. Obiluje stihovima, koji u originalu zvuče lijepo i lagano, ali u našem prevodu lome i zube i jezik pjevača, pa je taj prevod i kriv, da su neka mjesta djelovala mučno i izmoreno. Trebalo je barem glavne arije nanovo prevesti, makar slobodno, da se pruži pjevačima neko olakšanje. G. Smodek uvje-

žbao je ovu operu tako, da se ona može ubrajati među najbolje operne izvedbe na našem teatru u posljednje vrijeme. Orkestar i zborovi nisu se razilazili, kako se to desilo kod »Cavallerie« i kod »Pagliaccia« prigodom gostovanja g. Vlahovića. Ako je izvedba i izgubila nešto od eleganse i temperamentnosti, ona je dala puni izraz dramskim momentima. Verdi nije nimalo štedio ljudsko grlo. Zna se, da je kod premijere »Machbeta« sam, »vlastoručno« održao do stotinu proba radi jednog dueta, pa je još, kod same predstave, zahtijevao, da se taj duet prije nastupa na sceni opetuje, tako, da je primadonu izmučio upravo do bjesnila, ali ju je zato nakon izvedbe i žestoko poljubio nekoliko puta pred rampom!

I u »Krabuljiom plesu« mogu da nastupaju samo dobri, rafinirani i sigurni pjevači. Mi imademo takve i sigurne operne sile, ali nemamo, uglavnome, rafinovane. Puni je glas g. Rijavca odličan, što se osjetilo u I., III. i V. činu, naročito u III., gdje je strastveni polet u duetu i tercetu (Rikardo, Amelija, Renato) tako jak, da vam zadršću živci. Kako se kod g. Rijavca »à mezza voce« često pretvara u falset, to su neka mjesta u II. činu kao i recitativi bili manjkavi, čemu je, opet, kriv tvrdi prevod sa jednoslovčanim riječima. Bogatstvo glasa i pjevačke interpretacije osjetismo u Ameliji gdje Zika, koja je ipak jača i sugestivnija kao Tosca ili kao Manon Lescaut (Puccini). Mnogo sugestivnija je Ulrika gđe. Pospišil, čiji timbar i pjevačka rafinovanost djeluje moćno. Imade nešto olujnoga i pritajenoga u njezinom glasu. Bravuroznu i tešku partiju paža Oskara može kod nas da pjeva jedino gdja Wesel-Polla, pa bi ove njezine uloge, uz Olimpija (»Hoffmanove priče«) i Gilda (»Rigoletto«) mogla sa uspjehom da odjeknu i u »Scali«. U savršenom verdijevskom stilu bio je g. Hržić (Renato), sa muževnim, a ipak diskretnim, izrađenim i kultivisanim baritonom. I dva urotnika gg. Griff i Zec (Samuel i Tom) lijepo su pristajali u okvir ove uspjele izvedbe.

Sva je sreća, da se režiranja opere prihvatio g. Strozzi, režiser jake kreativne snage i dubokog umjetničkog ukusa. Uz saradnju g. Uljaniščeva, g. je Strozzi uvelike osvježio ovu izvedbu. Tek je ona špilja (II. čin) nešto odviše obojena terorističkom romantikom, što nije sasvim u stilu Verdija. I Rikardov portre (IV. čin) mogao bi biti nešto vjerovatniji. Uz ovakovu režiju, a i uz dobre prevode libreta, moći će mnoge opere da zainteresuju nesamo obligatnu opernu publiku, nego i one, koji ne idu u teatar samo za to, da ispune prostor i da mogu kasnije reći u društvu: »I ja sam bio na premijeri!«

Nip.

DRAMATSKO-MELOPLASTIČNA UMJETNOST MIRJANE D. JANEČKOVE.

Nedavno je imala naša zagrepčanka (koja inače živi u Pragu) gđica. Janeček, svoje dramatsko meloplastično večer u Zagrebu. Posjetitelji kazališta, u Tuškancu, imali su tom prilikom jedan rijedak i lijepi umjetnički užitak, koji će im dugo ostati u ugodnom sjećanju. Nemamo namjere pisati ocjenu te uspjele večeri, ali želimo istaknuti, da je turneja gđice. Janeček, po našoj domovini, primljena vrlo simpatično. Naročito Maribor i Ljubljana su umjetnicu nagradili posebnom pažnjom: vijencima i prijateljskom večeri, poslije koncerta, slaveći je kao veliku umjetnicu. Njen smisao za dekoraciju i likovnu umjetnost mnogo joj pomaže kod izvedbe, te su kretnje gđice. Janeček pune ritma i klasičnih linija. Njen ples nije bluff, već umjetnost, koja se ne protivi zakonima estetike, njene kreacije »Život«, »Valovi sudbine« i »Slovenski plesovi« (po Dvořaku), puni su života i mladenačkog elana. Kao takova je i u Pragu vrlo cijenjena, šta više, ima i svoju privatnu školu, ukratko, proširila je u zadnje vrijeme svoje umjetničko djelovanje. Puna želje za daljnjim razvojem, dolazi nam ova mlada umjetnica po koji put u Zagreb i tu vidimo bilancu njena razvoja. Zagrebačka kritika, po našem mišljenju, nije joj ovaj puta poklonila onoliko pažnje koliko je zavrijedila, ali to neka mlada umjetnica ne uzme kao nepažnju, jer tomu su i krivi priređivači ove večeri, koji joj prije dolaska nisu pravili dovoljnu reklamu. Gđica. Janeček zaslužuje svakako više pažnje, ne radi toga, jer je ona zagrepčanka i Češkinja, već radi toga, jer je ona umjetnica lijepih kvaliteta.

G.

SLIKARSTVO

IZLOŽBA MARKA RAŠICE.

Preko ljeta boravio je Marko Rašica na otoku Krku, da se oporavi od teške boljetice, koju je ove zime propatio. Oporavak Marka Rašice nije bio nerad i mirovanje, nego intimno proučavanje prirode- one slikovite primorske prirode, u kojoj kamenje govori, more pjeva, stabla žive.

Rašica je tako utonuo u tu prirodu, da nam nije prikazao zaposlene ljude, premda je on sposoban naslikati ribare, kako vade veliku ribu iz mreža ili veselo ribarsko društvo. On je ovaj put samo motrio krajinu mora; proučavao je rasvjetu i kolorit i one stare kućice i kuće, koje nisu nekakve podrtine davne, sretno prepaćene prošlosti, nego domovi živih ljudi, kojima su te kuće pradjedovi gradili.

Kad se kaže: »Izložba Marka Rašice«, onda se pomišlja na njegove velike i znamenite slike proroka, Posljednje Večere i onoga dramatičnoga Sv. Antuna, koji ribama govori a ljude gađa. Sjeća se čovjek krasnih njegovih radnja u crkvi Vrboske na otoku Hvaru, i onih duhovito prikazanih anđela u kupoli zagrebačke crkve Sv. Marije.

Zanimljivo je motriti kako taj isti umjetnik, koji je izradio monumentalne crkvene slike, stoji pred prirodom pa ju s velikom ljubavlju proučava te iste motive prikazuje u najrazličitijoj rasvjeti, sa najrazličitijih strana.

U svim tim slikama krajinâ, ima svagde osjećaj za veličinu koncepcije ovih primorskih motiva. Hrpa kamenja kraj vode, linija žala u zaljevu, krševita obala, na njoj mali gradić, pogledi u daljinu a često se vidi pećina Sv. Marka koja kao neki stražar stoji pred otokom Krkom.

Taj Scoglio di San Marko zvao se nekoć Zlatan Otok. Na njemu je bio nekoć bogat samostan i mnogo umjetničkoga i prirodnoga blaga. Opljačkaše ga tuđinci. Sada nas opominje, da čuvamo svoje.

I talenti su blago naroda, čuvajmo naše talente, nesprečavajmo ih u njihovu razvoju pače podupirimo ih gdjegod možemo...

SLIKAR GOLENKO.

Nedavno je slikar Golenko priredio svoju malu izložbu kod »staroga« Ullricha. Upozorio sam naše općinstvo u »Novostima« na tu zanimljivu umjetničku pojavu.

Doživio sam jednom, da je neki prijatelj umjetnosti rekao:

— »Meni Michel-Angelov Mojsija ne kaže ništa, jer je u tom kipu materija posvema svladana; mene više zanima neodlučena borba umjetnika materijom: dakle negotove radnje velikoga firentinskoga kipara.«

Ovo je upravo klasična oznaka umjetnosti, koja još nije svladala materiju, koja zlo riše, zlo slika te se gledom na kompoziciju može kazati, da se još bori s pameću.

Golenko nije izložio prije, dok nije naučio svladavati materiju.

Od svih slika što ih je izložio, najbolja je: potrait njegove supruge. Od svih odlika toga potraita istaknuti ću samo savršenu tehniku, kojom je to lijepo lice izrađeno. Vidi se, da je Golenko prošao izvrsnu školu prof. Auera i Csikoša i da se je putujući cvijetom usavršio ne samo proučavanjem galerija, nego i slikanjem. Kažu, da će Golenko otvoriti školu za slikanje. Zora Preradović ima već nekoliko godina školu, u kojoj se slikaju krajine, cvijeće, interieuri, prirodnine, gdje se dakle velika i znamenita grana umjetnosti njeguje — Golenko će podučavati poglavito u figuralnom slikanju i uspijevat će sudeći po tomu, kako je prijatno primljena njegova lijepa izložba. On se već ovaj put afirmirao kao izvrstan slikar portreta i aktova.

I. Kršnjavi.

BILJEŠKE

PREGLED REVIJA.

Ljubljanski Zvon donosi u zadnjem dvobroju dvije naročite studije o dvojici vrlo poznatih i vrlo priznatih stranih pisaca: o Dostojevskom i Paul Valéryu. O Dostojevskom t. j. o njegovu odnosu i uticaju na modernu umjetnost piše J. Lavrin. Pisac osobito ističe Dostojevskijev jak uticaj na Nietzschea, Bourgeta, Andrejeva, Hamsuna i Hauptmanna, a čitavu Dostojevskijevu umjetnost karakteriše pisac po Merežkovskom par exellence tragičnom umjetnošću. O jednom od najistaknutijih pjesnika savremene Francuske, intelektualisti Paulu Valéryu piše A. Debeljak donoseći i jednu njegovu duhovitu kozeriju »Kriza duha«. Kod nas se je o tome pjesniku počelo pisati sa zakašnjenjem, istom lanjske godine, i to u »Letopisu« i »Lj. Zvonu«. — K. Dobida donosi jednu malu studiju o poznatom starijem slovenskom slikaru Ivanu Groharu, prigodom njegove kolektivne izložbe, koju je nedavno priredila Narodna Galerija u Ljubljani kao uspomenu na petnaestgodišnjicu njegove smrti. Osim toga list donosi uz nastavke novela ranijih saradnika i nekoliko pjesama iz ostavštine mladog, vrlo talentovanog, slovenskog pjesnika Srećka Kosovela, koji je umro prije nekoliko mjeseci. Urednik F. Albrecht donosi kratak prikaz o tom pjesniku, koji je umro u 22. godini. — Moram na kraju primijetiti na adresu redakcije, da vrlo slabo prati hrvatsku i srpsku književnost i kada o njoj piše, onda piše najvećma o neznatnim i beznačajnim djelima. Možda bi trebao da bude netko u uredništvu, koji bi dobro poznavao i stalno pratio našu književnost i o njoj Slovence kritički informirao.

Srpski Književni Glasnik donosi jednu novu priču Vladimira Nazora: Gema Camolli. U njoj pjesnik nastavlja svoje uspomene iz prvih đačkih vremena, koje je započeo objavljivati u Vijencu s pričom »U magarećoj klupi«. Ovi će Nazorovi zapisci autobiografskoga karaktera dobro doći historičaru pri proučavanju pjesnikove psihologije. — Mladi pjesnik Božidar Kovačević, koji je izdao sve svoje ranije pjesme u zbirci »Poezija«, javlja se sa 6 novih pjesama i nastavlja u njima svoj raniji način pjevanja sa narodskom poentom i dikcijom. Među člancima se ističe prikaz Izidore Sekulićeve o poznatom modernom dramatičaru i novelisti Pirandellu, čije se je jedno djelo (»Šest lica traže autora«) i kod nas prikazivalo, a sprema se za prikazivanje na našem kazalištu i jedno drugo njegovo djelo. Kritičar Milan Bogdanović piše o Dimitrijevićevu komadu »Pirovanje«, koje je i kod nas prošle godine prikazivano i, kako smo tada o njemu i napisali, ono je neuspjelo i moralo je propasti. Nešto blažu, ali uglavnom sličnu ocjenu je napisao i g. Bogdanović prigodom prikazivanja toga djela u beogradskom kazalištu.

Književni Sever je u zadnjem broju od oktobra ispunjen sav prilozima najmlađih pisaca, u prozi i stihu i može da služi više kao ogledalo mladenačkih nastojanja negoli skup zrelih radova. Ovaj najsjeverniji naš list (izlazi u Subotici) koji se je izvan običaja mladih listova dugo održao, uređuje M. V. Knežević.

Venac donosi na uvodnom mjestu Župančićevu pjesmu »Detetu v album«, u kojoj taj poznati slovenski pjesnik prilazi djeci sa istom nježnošću kao i naš Nazor. Osim novele Stojana Živadinovića (»Njegov danak«) i pjesama Desanke Maksimović i Đ. Glumca te nekoliko prikaza, sve drugo su većinom đački i omladinski radovi.

Dom in Svet je u 5. broju posvećen uspomeni Ivana Cankara te donosi nekoliko zapisaka o njegovu životu i značenju uz prigodni članak Izidora Cankara. U 6. broju uz redovite saradnike: I. Pregelja, T. Seliškara, Narte Velikonju i dr. donosi list i jedan polemički članak S. Vurnika o umjetnosti. F. Mesesnel piše jedan prikaz o slikaru I. Groharu, a list donosi i nekoliko njegovih reprodukcija.

Stišavanja. Pod tim imenom izdala je jedna grupica mladih ljudi, nesumnjivo početnika, jedan list u Beogradu sa književnim pretenzijama. Sva četvorica urednika i saradnika prožeti su (iskreno ili neiskreno) onim pomalo konfuznim idejama i frazama francuskih nadrealista. Na njihovim pjesmama i sastavcima se vidi, da oni nisu te ideje i fraze još prokuhali, pa se prema tome nisu ni oni još »stišali«. Teško je uzeti ozbiljno, kada ljudi oko dvadesete godine govore već o stišavanju, a nisu zapravo ni uzavreli. Mislim, da bi se pokretači ovoga lista prije stišali, da dobro prostudiraju ono, o čem pišu i čim se zanose, pa bi se onda teško oduševili ovako za taj pomodni »pokret« nadrealizam. Malo neskromno, pa i smiješno izgleda, kada ovi pjesnički početnici zajedno sa svojim imenima i prilozima štampaju i poznatog francuskog pjesnika nadrealistu Roberta Desnosa i to bez ikakve opaske da je to prevod, pa izgleda neobaviještenima kao da je i Desnos jedan od tih beogradskih početnika. Tim više, kad su i Desnosovi stihovi vrlo prazni kao i njegovih poštovalaca. — Studirajte, mladi drugovi, a kanite se jalovih oponašanja!

Hrvatska Prosvjeta donosi u zadnjem broju četiri Domjanićeve pjesme u kajkavskom dijalektu, u kome ovaj pjesnik »Hrvatske Moderne« danas gotovo jedino i gotovo jedini i pjeva.

Savremenik je napokon izišao u dvobroju. Oni koji su čitali po nekim novinama bučne reklame o izlasku »glavne i jedine književne reprezentativne hrvatske revije« sigurno su se razočarali, kad su pročitali ovaj dvobroj.

Jer list je izišao više grafički, nego književno reprezentativan. Od književnika su u čitavom listu zastupana samo dvojica: Cesarec sa nastavkom jedne novele i Wiesner sa jednim feljtonom i prevodom jedne kozerije. Ako se još spomene jedna dramska pripovijest danas već i zaboravljenog pisca Frana Hrčića, tim je iscrpljen sav književni sadržaj lista. Mjesto dobra i bogata sadržaja, uredništvo je listu dalo luksuznu opremu, koja u današnjim prilikama miriši na afektaciju kao i uvodni članak jednog francuskog karikaturiste o Matošu, štampan najprije na francuskom, a onda na hrvatskom jeziku. Svakako je malo čudno, da organ DHK, koji bi morao u prvom redu ići na ruku domaćim književnicima, ispunja nekoliko stranica suvišnim francuskim tekstom i onda nekim sastavcima početnika i amatera. Ovaj prigovor vrijedi, dakako, samo u slučaju, ako je redakcija bila u stanju sakupiti radova od naših književnika. Ako pak nije bila u stanju, onda je zbilja malo neumjesno nazivati ovakav list, kakav je, »reprezentativnom hrvatskom književnom revijom«.

Pozornica. Pod tim naslovom počeo je da izdaje g. R. Romanović u Sarajevu jedan polumjesečnik za kazališnu umjetnost. List je namijenjen u prvom redu diletantskim družinama i amaterima, pa im u tu svrhu i donosi informacije i priloge iz dramske literature. Prvi broj lista, koji donosi i jednu novu aktovku B. Nušića (»Svetski rat«) ispunjen je inače člancima funkcionera sarajevskog kazališta (Jevtića, Romanovića, Tmuše).

Hrvatska Pozornica, što je izdaje u novoj, ukusnoj, opremi g. Stanko Tomašić kao informativni kazališni tjednik, nesamo o zagrebačkom kazalištu, nego i o svim pitanjima i pokretima, koji su u vezi sa kazalištem i kazališnom umjetnošću, izišla je dosada već u šest brojeva. Osim kraćih teoretskih članaka list je ispunjen aktuelnim informacijama o glumcima i novim komadima, koji se igraju. Zadnji broj donosi uz podatke o nanovo uvježbanoj Verdijevoj operi »Krabuljni ples« i jedan dopis M. Marjanovića o organizaciji amerikanskih malih literarnih teatara, a A. Gostinčar piše o osnovnim elementima naše samorodne muzike.

Spectator.

DOKUMENTI O STVARANJU KNJIŽEVNIČKE ORGANIZACIJE.

Kako smo u prošlom broju donijeli vijest, osnovano je uz DHK. i novo književničko društvo po uzoru na novinarsko udruženje DJK. Novoosnovano DJK. uputilo je glavnoj skupštini DHK. predstavku, koju smo štampali u prošlom broju. Sada donosimo u cijelosti odgovor DHK-a na tu predstavku i odgovor DJK. upućen odboru DHK.:

Privremenome upravnome odboru Društva Jugoslovenskih Književnika, Zagreb.

Na predlog, pročitan po g. Slavku Batušiću u Vaše ime na našoj glavnoj skupštini dne 23. o. mj., čast nam je odgovoriti ovo:

Upravni odbor DHK. nema ni namjere ni volje a niti smatra korisnim za književnike i književnost, da se razvrgne i da svoje prostorije i imovinu ustupi Vašem novoosnovanome društvu. Sve to zato ne, jer ni u bazi Vašega društva ni u njegovom sastavu ni u njegovoj organizatornoj konstrukciji ne vidi jamstva da bi ono bolje poslužilo svrsi književnika i književnosti, nego li je dosad naše društvo služilo.

Vi predlažete sindikalnu bazu kao jedino moguću organizatornu za hrvatske, srpske i slovenske književnike. Mi držimo, da je ta baza preuska, a napose u svojoj ekskluzivnosti nemoguća ili nedostatna. Broj profesionalnih književnika jest u našoj državi tako malen u razmjeru prema ostalim neprofesionalnim književnicima, te bi izvan novog sindikalnog udruženja morao ostati pretežni broj književnika, koji bi se opet našli ponukanim osnovati svoju nesindikalnu organizaciju. Radi spomenutog brojčanog razmjera i u današnjim prilikama smatramo korisnijim po obje vrsti književnika a pogotovu po samu književnost da se rad njihove zajedničke organizacije nastavi na dosadanjoj bazi, tim više jer udio, što ga neprofesionalni književnici dopriniješe književnosti, ne zaostaje ni po kvalitetu ni po kvantitetu za udjelom profesionalnih književnika.

Vi predlažete jedinstvenu organizaciju jugoslavenskih književnika. Mi, hrvatski književnici, nijesmo nipošto protiv saradnje sa srpskim i slovenskim književnicima; naše je društvo bilo pače ono, koje je u svoje vrijeme iniciralo akciju za tu saradnju pa možemo mirne duše ustvrditi, da nije naša krivnja, što ta akcija nije dozorila pozitivnim plodom. Međutim glavno je saradnja, a organizatorna forma te saradnje jest sporedno, i to sporedno ima se podrediti, prilagoditi toj svrsi saradnje. Po Vama predložena forma jedinstvenog udruženju ne vodi, po našem mišljenju, toj svrsi — što više udaljuje od nje. Insistiranje na toj formi dovelo bi do jednakog rascjepa i suvišnih protivnosti, do kojih i insistiranje na sindikalnoj bazi. Organizatorna forma saveza autonomnih udruženja, na koju u načelu vrlo rado pristajemo, jest po iskustvu, stečenom i kod ostalih udruženja, za sada najpodesnija. Činjenica, da se pojedina udruženja zovu hrvatskim, srpskim ili slovenskim, ne bi smjela sama po sebi smetati nijednog jugoslavenskog književnika, koji bar u jugoslavenstvu ne vidi negaciju hrvatstva, srpstva ili slovenstva. Ime nije glavno ili bar nije sve; glavno je ono, što će književnici pod bilo kojim imenom dati iz sebe narodu. A njihovo davanje, njihova produkcija, rad i saradnja bili bi ometeni sporovima o imenu i formi organizacije, koje Vi izazivljete. Tko ima ljubavi za književnost i njezinu svrhu, nastojat će svim silama, da po mogućnosti spriječi da i na književno-kulturno polje budu prenesene one borbe, koje bjesne na političkome području.

Premda je daleko pretjerana Vaša tvrdnja, da DHK. u desetak zadnjih godina nije pokazalo nikakva stvarnog rezultata rada, ipak priznajemo da rezultati nijesu onakvi, kakvi bi trebali da budu. Ali s druge strane mi smo na čistu i o tome, da uzrok ove nedostatnosti rezultata ne leži ni u okviru ni u bazi našega udruženja, pa da prema tome ni promjena te baze ili okvira ne bi mogla utjecati na rezultat — bar ne u povoljnom pravcu. Apstrahirajući od općih uzroka, koji ne samo kod nas nego i drugdje priječe svako više kulturno, dakle i književničko nastojanje, ubrajamo među posebne uzroke i odnos pojedinih književnika prema našemu društvu, odnos, koji je karakterisan i Vašim predlogom i čitavim postupkom. Ima među gospodom, koja su ovlastila g. Batušića na taj predlog, i takvih koji nijesu uopće čalnovi društva i uopće dosad ništa poduzeli da to društvo donese kakav rezultat. Njihov prvi korak u odnosu prema društvu jest taj da se društvo razvrgne — dakle negativan, destruktivan. Mi vjerujemo, da su takve akcije vrlo lake, a napose mnogo lakše od naše pozitivne, koja ide za okupljanjem svih hrvatskih književnika, za stvaranjem uvjeta njihove što plodnije djelatnosti a u smjeru njihovih interesa, i napokon za saradnjom, i zajedničkim potpomaganjem svih hrvatskih, srpskih i slovenskih književnika na temelju gore izraženih načela.

Zagreb, dne 1. oktobra. O d b o r DHK.
O d b o r u DHK., Zagreb.

Na Vaš dopis od 1. oktobra 1926., koji iznosi stanovište DHK. prema zahtjevu Društva Jugoslovenskih Književnika, pročitanom na Glavnoj Skupštini DHK. od 23. septembra o. g. slobodni smo da Vam priopćimo ovaj odgovor i objašnjenje:

1. Nikako ne stoji tvrdnja, iznesena u Vašem dopisu, da se »u bazi našega Društva Jugoslovenskih Književnika ne vidi jamstvo, da bi to Društvo bolje poslužilo svrsi književnika«, budući da vi, ponajprije, uopće ne poznajete pravila našega društva, jer ta pravila još nisu objelodanjena, zatim: budući da je naše društvo s i n d i k a l n a organizacija, i kao takova može uvijek više da posluži interesima (a ne samo »svrsi«) književnika i razvitku književnosti, negoli društvo, u čijem su odboru većinom već organizirani profesori i novinari, koji se uopće ne bave literaturom, dakle im do interesa samo organizovanih literata i nije stalo.

2. Naravno da prema tome nije istina, da je s i n d i k a l n a »baza« našega društva »preuska«, niti stoji, da neprofesionalni (i inače neorganizovani) književnici ne bi mogli ući u DJK. Sindikalna struktura našega društva, u čijem odboru već danas sjede većinom profesionalni književnici opravdava se u prvom redu intenzivnim programskim nastojanjem DJK- da zaštiti književnička prava svojih članova i da propagira našu književnost u zemlji i u inostranstvu, tako da će u najkraće vrijeme i kod nas biti k n j i ž e v n i č k i p r o f e s i o n a l i z a m m o g u ć! Posve nam je jasno, da do toga nije stalo i da na to i ne misle dobro situirani i mnogostruko organizovani članovi luksuznog DHK., koji se kao inače odlični advokati, te novinari i činovnici svake vrsti bave literaturom tek a m a t e r s k i, ukoliko se njome uopće bave. Dokaz tome, koliko je DHK-u malo stalo do interesa književnika- najbolje se vidi po tome,što smo mi, krivnjom i propustima baš takovih društava, ostali do danas bez Zakona o Zaštiti autorskih prava. DHK. nije za ovih osam godina od našega ujedinjenja učinilo ništa, da prikaže nadležnim faktorima štetu, koju trpe naši književnisti u nedostatku zakonske zaštite svoga kreativnog rada. Da je DHK išta doprinijelo donošenju zakona o autorskom pravu, ne bi danas bili »brojčani razmjeri« između profesionalnih i neprofesionalnih književnika takovi, da bi odbor DHK mogao sa zadovoljstvom (ali: reakcionarskim) konstatirati, da su n e p r o f e s i o n a l n i amateri danas — u v e ć i n i, i da zbog toga (?) n e t r e b a — sindikalne organizacije književnika! Ničijim propustima ne može se onemogućivati razvijanje književničkog profesionalizma, kakav se razvio u cijelom kulturnom svijetu!

3. Odlučno odbijamo prigovor, da bi »insistiranje na formi jedinstvenog jugoslovenskog književničkog društva dovelo do rascjepa i suvišnih protivnosti među književnicima.« Istina je, da je većina srpskih književnika pristala na organiziranje DJK s a s j e d i š t e m u Z a g r e b u i svojim potpisima toj organizaciji pristupila. Ako se članstvo DHK mora prosuđivati po Glavnoj Skupštini tog društva, na kojoj su bila tek 23 člana, (od kojih se opet tek većina bavi amaterski literaturom), onda je već sada i većina h r v a t s k i h književnika organizirana u našem društvu.

4. Vrlo dobro iskustvo sa sindikalnim Jugoslavenskim Novinarskim Udruženjem, u kome su organizirani baš svi i hrvatski i srpski i slovenački novinari, uvijek će nam biti bliže i korisnije negoli iskustvo s našim »savezima.« U našem pjevačkom savezu nisu, na primjer, sva naša društva, čak ni sva hrvatska, a isto tako se ni hrvatska vatrogasna društva ne mogu da slože u »savez.« Prema tome vaš predlog o osnivanju s a v e z a književničkih društava otpada već po iskustvu. Inače dakako da ne smatramo, da bi se takav savez mogao ostvariti, već radi toga, što bi član toga saveza htjelo biti i DHK, koje u jedino opravdanu sindikalnu organizaciju »ni po svojoj formi ni po svojoj bazi« nikako ne spada, a pogotovo ne po tome, što to »društvo nije dosada pokazalo takovih rezultata, »kakovi bi trebali da budu«, kako se to u dopisu tog istog DHK iskreno priznaje.

5. Naglašujemo ovdje odlučno, da činjenica, što se DHK zove h r v a t s k i m nikako ne smeta ama baš ni jednom jugoslovenskom književniku, organizovanom u DJK, kao što časno hrvatsko ime ne smeta ama baš nijednom j u g o s l o v e n s k o m novinaru, udruženom i u J u g o s l a v e n s k o m Novinarskom Udruženju, a možda u isti mah i u Društvu Hrvatskih književnika. Ako takovima dvostruko organiziranima javnim radnicima ne pada na um braniti hrvatsko ime u jakom novinarskom udruženju, zašto pronalaze, da se itko na nj obara u našem književničkom društvu samim jugoslovenskim n a z i v o m?

6. Radi toga smatramo, da nikakovi suvišni sporovi o imenu organizacije, (koji su se sporovi uostalom porodili u partizanskim krugovima DHK), ne mogu da ometu »davanje i produkciju književnika.« DHK je životarilo i ovih posljednjih desetak godina, kad n i j e b i l o nikakovih »sporova oko imena književničkog društva«, pa ipak je »davanje« većine članova toga društva bilo minimalno, ili nikakovo. Spor oko imena nastao je, da ponovimo, u p a r t i z a n s k i m r e d o v i m a DHK, a nije ga uopće pokretalo DJK, koje je svoju organizaciju od samog početka zamišljalo po uzoru odličnog Jugoslovenskog Novinarskog Udruženja, a bez i k a k o v a o b z i r a na neaktivno DHK. Nisu dakle članovi DJK oni, koji su prenijeli »političku (!) borbu na književničko područje«, nego su to bili p o l i t i č k i branitelji DHK — (u povremenom tiskopisu »Hrvat«, na čije žučne i neozbiljne napadaje ne smatramo vrijednim ni da se osvrnemo).

7. Da uzrok nedostatnosti rada u DHK zaista leži u okviru i na bazi tog društva, dokazuje potpuno nerazumijevanje i désintéressement DHK-a za sindikalizam i književnički profesionalizam, (kako se to navodi u točki 2. ovoga dopisa). Prema tome posve je jasan »odnos pojedinih k n j i ž e v n i k a« prema DHK. Jasno je prema tome i to, zašto neki članovi DJK n i s u bili članovima DHK.

8. Spočitavanje, da je naša akcija »destruktivna« ne stoji, jer zahtjev, da se prostorije neaktivnog društva književničkih amatera preda društvu aktivnih književnika, još ne znači — destrukciju! Uostalom, mi, članovi DJK, latili smo se veće zadaće, nego što si ju je postavilo DHK: da okupimo ne sve h r v a t s k e književnike na amaterske domjenke, nego i sve h r v a t s k e i sve srpske i sve slovenačke književnike u s i n d i k a l n u o r g a n i z a c i j u, k o j a ć e u s p j e š n o o m o g u ć i t i k n j i ž e v n i č k i p r o f e s i o n a l i z a m.

U Z a g r e b u, dne 8. o k t o b r a 1926.

O d b o r DJK.

ISPRAVCI.

U prošlome broju ostala je nepažnjom neispravljena jedna nezgodna slagareva pogrješka. Naime u članku F. Crneka o Jan Kasprowiczu (str. 292.) glasi jedna rečenica: »K. je — kao i Rasputin — seljački sin«, a treba da glasi ovako: »K. je — kao i R e y m o n t — seljački sin«. — Isto tako u noveli S. Mihalića: Bratić Mirski pogrješno stoji na kraju »Svršit će se«, a treba da stoji »Nastavit će se«, jer se ta novela svršava istom u narednom broju.

»SLOBODNA AKADEMIJA ZA KULTURU DUHA«.

Ovih dana osnovalo je nekoliko pisaca jednu privatnu Akademiju za kulturu duha, koja je svakako novost u našoj sredini, pa zato donosimo ulomak njihova proglasa, koji su uputili javnosti:

»— Vrijednosti duha ponižene su i zanemarene u našim danima kao možda nikada prije. Surova materijalizacija hoće da pogazi sve duševno-kulturne vrednote, dnevna politika upela se da zaokupi i ispije sav duševni život današnjeg čovjeka, dok ga razni športovi srozavaju na ništicu. Tekovine najvećih genija čovječanstva, one tekovine koje učiniše čovjeka Čovjekom, ostadoše kao neka odbačena i prezrena valuta. Nema obrazovana čovjeka, koji ne osjeća ovu duševnu Saharu našega vremena i naše sredine, jer sama tehnička i materijalna kultura ne zadovoljava duševnost čovjekovu. — Za kulturu duha, — ne za »popularizaciju nauke i praktičnog znanja« — zasnovasmo u skromnom početku ovaj forum kao sastajalište za sve one, koji u ovoj skučenoj, materijalizovanoj, osurovjeloj sredini traže dodira s tekovinama više duševne kulture. Da zadovoljimo toj prvoj potrebi, osnivamo i otvaramo »Slobodnu Akademiju za kulturu duha« 15. X. o. g. u 7 sati na večer u Gundulićevoj ulici 28. Rad naše Slobodne Akademije bit će sadržan u sustavnim i redovitim predavanjima iz svih područja, koja stvaraju duševnu kulturu. Odmah s otvorenjem naše Akademije počinju ova predavanja:

LITERATURA: (Predavač: dr. Ivan Nevistić) Teorija i estetika književnosti. Evolucija i migracija. Naša književnost u evropskom okviru. — Filozofija: (Predavač: dr. Vladimir Dvorniković) Osnovi moderne psihologije. Najveći geniji filozofije i religije. — Sociologija (Predavač: dr. Božidar Adžija). — Etnologija i etnografija (Predavač: dr. M. Kus-Nikolajev). — Kazališna umjetnost (Predavači: Tito Strozzi, Josip Kulundžić). — Muzika (Predavač: dr. B. Širola). — Slikarstvo predavat će više predavača. — Informacije i upisi: Gundulićeva 28 od 8—9 sati na večer.

PREMIERA KULUNDŽIĆEVA »ŠKORPIONA«.

Kulundžićeva drama »Škorpion«, koja je u cijelosti odštampana u Vijencu, daje se u subotu 16. o. mj. prvi put na našem kazalištu. Ta interesantna drama je odštampana i u posebnoj knjizi, koja se može dobiti u svim knjižarama kao i u upravi »Vijenca« (Prilaz 9) uz cijenu 30.— Din.

Izdavači i vlasnici: Dragutin Nemet i dr. Tisak Hrvatskog štamparskog zavoda d. d. u Zagrebu.